

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΡΗΛΙΟΣ

ΚΟΙΤΑΞΕ ΚΑΙ Τ' ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ

Καλὰ τὸ λέει καὶ ὁ Πλάτωνας· ὅταν μιᾶς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, κοίταξε κάτω καὶ τ' ἀνθρώπινα: κοπάδια, στρατοὺς, ὀργῶματα, παντρολογήματα, ξεξενγαρώματα, γέννες, θανάτους, ὄχλοβὴ μπροστά στα δικαστήρια, ἔρημες χῶρες, ξένους λαούς, κάθε καρδιάς καρδί, γιορτὲς καὶ μοιρολόγια, Ἄγορὲς —χαρμάνι ὅπου ταιριάζονται τ' αἰταίριαστα.

Μεταφράζει: Φ. Μακαρίου

ΡΑΓΙΑΔΙΣΜΟΣ

Ἄν ἔχετε τὰ μάτια σας ἀνοιχτὰ σ' ὅ,τι συμβαίνει γύρω σας, σ' αὐτὸν τὸν τόπο· ἂν ἡ σκέψη σας δὲν ἔχει θολώσει ἀπὸ τὴν ἀναθυμιάσει τοῦ βάλτου τῆς καθημερινότητος· ἂν τὸ μυαλό σας δὲν ἔχει στομώσει ἀπ' τὰ χτυπήματα ἢ δὲν ἔχει σκουριάσει ἀπ' τὴν ἀχρησία καὶ κόβει· ἂν οἱ κεραιὲς σας διατηροῦν μιὰ κάποια εὐαισθησία· ἂν ἐπιτέλους σας ἀπομένει ἓνα εἰς ἔλαχιστο αἶσθημα εὐθύνης, ὥστε νὰ νομίζετε πὼς ἐπιβάλλεται νὰ ἔχετε ἀνοιχτὰ τὰ μάτια σ' ὅ,τι συμβαίνει γύρω σας —τότε δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ

διαπιστώνετε πώς εκείνο που πιο πολύ έχει κυριαρχήσει στο λαό μας— στον ηπειρωτικό μας λαό— είναι ο ραγιαδισμός.

Ραγιαδισμός, που στον πυρήνα του έδρανε η προθυμία για ύποταγή και για απαλλοτρίωση του έαυτού μας. Και γύρω απ' αυτόν τον πυρήνα κολλούν σ' αλληπάλληλα στρώματα ένα πλήθος από ταπεινές συνήθειες: το ανοιχτό στόμα του χωριάτη προστά σε μιὰ βιτρίνα, ή εύπιστία του άνίδεου, ή ειδωλολατρία, το άγγελιδόν, το σκυμμένο κεφάλι, ή εύκολη υπόκλιση, ή φοβία, το «έν κρουπτῶ», το «τί σε μέλλει έσένα», το «καλύτερα να μη μιλάς», ο χαφιεδισμός, ή μιζρολογία, ή μωρολογία, ή μοιρολατρία κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Μήν πάτε να αναζητήσετε την έρμηνεία με τις ιστορικές αναδρομές. "Αν είναι εύκολο να έρμηνεύσει κανείς αυτή την κατάσταση, του είναι δύσκολο να τη δικαιολογήσει, κι ακόμα δυσκολώτερο να την άνεχθει. 'Η έλευθερία είναι ένας απ' τους βασικώτερους προσδιορισμούς της άτομικής ύπαρξης. Κι έλευθερία θά πει άνεμπόδιστη ανάπτυξη του άνθρώπου σε άτομική όντότητα. Χωρίς αυτήν ο λαός δέν είναι παρῶ ένα άθροισμα από μονάδες του βιολογικού είδους «άνθρωπος», μιὰ άγέλη.

Κάθε πνευματική κίνηση, που θά ήθελε να δικαιώσει τον έαυτό της, θά όποτίχαινε, αν προῶτο στόχο της δέν έβαζε το ζύπνημα του λαού μας, ώστε ν' αποτινάξει αυτόν το ζυγό της πιο βαριάς δουλείας (μη γελιέστε πως το 1913 άνελευθερωθήκαμε). Να το έργο: Μαστίγιασμα στις συνειδήσεις, για να μη κοιμηθοῦν. Κέντρωσμα στις σκέψη, για ν' άρχίσει νά δουλεύει. "Ελεγχος των «καταστάσεων» και ξεσκέπασμα. "Αρνηση στον «κευφορμισμό». Και κάτω τά είδωλα, τά «κεραμεά και τά φαῦλα»!

Σ' έναν τόπο που γέμισε από εικονολάτρες, μονάχα ένας δρόμος μπορεί ν' άνοίξει: ή εικονοκλασία.

ΦΙΛΙΣΤΑΙΟΙ

«Ζούσαμε στη σκιά του πιο φοβερού κινδύνου στην ιστορία των ανθρώπων—το διαχωρισμό ανάμεσα στην έξωτερική και την έσωτερική ζωή του ανθρώπου».

α'.

«Στη σκιά λοιπόν του κινδύνου
που επικρέμεται. Που έμεις όμως
του ξεφύγαμε για την ώρα,
και πάλι βεβαίως θα του ξεφύγουμε».
Και τὰ πουλάει αὐτὰ ποιητής... Ὅταν
καὶ ἡ κουτσὴ μαρία τὸ ξέρει πιά,
πὼς εἴμαστε βουτηγμένοι — ὅλοι!— ὡς τ' αὐτιά
στὴν ἁμαρτία πὸν λέμε.

β'.

Ἄν εἶναι ἀλήθεια ὅτι μόνο
τὸν κίνδυνο ἔζησαν τοῦ διαχωρισμοῦ,
καὶ τὸν ἀπέφυγαν τελικά,
σκόπιμο θὰ ἔταν νὰ μᾶς μιλήσει
γιὰ τὴν πετυχημένη ἐνότητα: τί εὐτυχία
εἶναι αὐτή, τί νίκη, τί χάρη
εἶχαν τὰ μάτια τους νὰ τὴ δοῦν... Τ' ἄλλα
εἶναι πασίγνωστα.

γ'.

Εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ὁ πιὸ
φοβερός κίνδυνος τῆς ιστορίας; εἶναι βέβαιο;
μετροῦθηκαν ὅλοι προσεχτικά;
Γιὰ τὸν ποιητὴ τὸ πιστεῖω. Ὅχι ὅμως
καὶ γιὰ τὸν Φιλισταῖο πὸν θρέφεται ἴσα-ἴσα,
καὶ πληθαίνει ἐπιδεικτικά,
καὶ τὴ βολεύει, ὅπου τύχει, μιὰ
χαρά!

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΣΤΙΣ ΚΛΙΝΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΚΡΟΥΣΤΗ

Ἡ θεατρικὴ δραστηριότητα τῆς χώρας χρωματίζεται τὰ τελευταῖα χρόνια ζωηρὰ μὲ τὶς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων δραμάτων. Ἀπὸ κρατικούς, ἡμικρατικούς καὶ ἰδιωτικούς ὁργανισμοὺς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν καὶ κωμικῶν ποιητῶν προσφέρονται στὴν αἰσθητικὴ τέρεψη τοῦ κοινοῦ στὰ ἐρειπωμένα ᾠδεῖα καὶ θέατρα τῶν ἐπαρχιῶν, στὰ ἀναστηλωμένα τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Δωδώνης καὶ τῶν Δελφῶν, τοῦ Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ, στὴ σφενδόνη τοῦ Σπαδίου καὶ σ' ἄλλους χώρους τῆς πρωτεύουσας καὶ στὶς μεγαλουπόλεις τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Τὸ θέμα ταυτίζεται βέβαια μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ, ἀφοῦ μιὰ ἀρχαία παράσταση ἀποτελεῖ σπουδαία ἐκδυτικὴ ἐστία τουρισμοῦ. Καὶ ὅμως ἐδῶ ἐπισημαίνομε κίβλας τὴν παθολογία τοῦ προβλήματος. Ἡ θέση τοῦ Ἱησοῦτισμοῦ: ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα. Ἡ τουριστικὴ προβολὴ καὶ τὰ προβλεπόμενα ἑλκτικά καὶ ἠθικά κέρδη εἶναι, φοβοῦμαστε, οἱ προκρούστεες κλίνες πὺρ μέσα τους βολεύεται ὅπως-ὅπως ἡ θεατρικὴ μας παράδοση. Καὶ συμπτώματα αἴμεσα πὺρ δὲν θὰ κουραστοῦμε νὰ τὰ φρονάζομε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπαλξὴ μονοπωλεῖται καὶ βιομηχανοποιεῖται ἀνεύθυνα, καὶ τελικὰ διακυβεῖται, ἡ βιωσιμότητα τοῦ ἀρχαίου θεάτρου.

Ἡ ΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Τὸ κράτος μὲ τὴν ἀρμόδια ἐπιμελεία τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου εὐθύνεται κυριώτατα γι' αὐτὰ τὰ μονοπώλια καὶ τὶς βιομηχανίες. Ποῖν ἀπὸ τὴ σύσταση τοῦ δικαῦ τοῦ ὁργανισμοῦ ἀρχαίου θεάτρου εἶχαμε τὰ θεμελιακὰ προηγουμένα τοῦ Φώτου Πολίτη καὶ τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ μὲ τὶς Δελφικὲς του γιορτές. Ἀπὸ πλευρᾶς Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὄχι μονάχα καμμιὰ τιμὴ ἢ μνεῖα δὲν ἔγινε σ' αὐτοὺς τοὺς σκαπανεῖς, ἀλλ' οὔτε καὶ στοὺς πρῶτους μεγάλους διδάξαντες τῆς Ἀρχαιότητος, ἀφοῦ μὲ πολλὴ κωμικὴ ματαιοδοξία καὶ φιλαρθεύκεια οἱ παραστάσεις κάθε φορὰ διαφημίζονται ὡς παγκόσμιες προεμίερες. Κι ἀκόμα ἡ εὐθύνη τοῦ μονοπωλίου δὲν ἀνάγεται μονάχα στὸ παρελθὸν ἀλλὰ βαραίνει καὶ τὸ παρὸν. Στὸ «μέλαθρον» τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου δημιουργήθηκε κίβλας μιὰ κάστα

ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ

πὺ ἐπιβάλλει τὴν πεποίθησιν πὺς αὐτὴ μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἱερουργεῖ. Σκηνοθέτες —προπαντὸς σκηνοθέτες— ἀλλὰ καὶ ἠθοποιοί, σκηνογράφοι, μεταφραστὲς, μουσικοὶ πὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς νέας αὐτῆς Ἱερικῶς, καταδικάζονται σὲ καραντίνα. Κι ἔτσι, γιὰ νὰ σταθοῦμε σὲ ἐρημνευτικοὺς ποροεῖς, καταδικάστηκε σ' ἓνα εἶδος «τυχοδιωκτισμοῦ» ὁ Ροντήσης, σὲ βαρύτερη σιωπῇ ὁ Κατσέλης. Πρόκειται γιὰ σύμπτωμα πὺ αναβιώνει στὰ θεατρικὰ μας πράγματα τὴν μεσαιωνικὴ ἀρχὴ τοῦ ἀλάθητου τοῦ Πάπα.

ΚΛΙΣΑΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀλάθητου πηγάζει καὶ ἡ τυποποιημένη βιομηχανία τῶν ἀρχαίων παραστάσεων. Ἐπάνω σ' ἓνα καμβὰ μὲ ἀσίμμαντες παραλλαγὲς μοντάρονται χρόνια τώρα οἱ ἐρημνεῖες τῶν ἔργων. Ὁ θεατὴς ξέρεῖ ἀπὸ πρὶν πὺς θὰ κινηθεῖ καὶ θὰ ἐκφρασθεῖ ὁ χορὸς, πὺς θὰ ἐπιφανεῖ ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς, πὺς θὰ ἀπαγγεῖλει ὁ ἐξάγγελος, πὺς θὰ συμπεριφέρονται οἱ ἥρωες. Κλισαρισμένα ὅλα καὶ πάντα, γιὰ τὴ δημιουργία ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, παρατόνισμένα ἀπὸ τὴ γραφικότητα ὡς τὴ διόγκωση. Ὁ τόνος τῶν ἠθοποιῶν παραχαράζει τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα, δηλ. τὸ ἦθος καὶ τὸ ὕφος τῶν δραμμένων, ἀφοῦ ἡ σεμνότητα ἀποδίδεται μὲ συνοφρύωση ἢ κραυγὲς καὶ ἡ τρυφερότητα μὲ ἀνούσιους κλαυθμηρισμούς. Καὶ γενικὰ ἡ κακοφωνία καὶ ἡ ἀδόλυτη ἀρθρωση, μιᾶς καὶ λείπει ἡ ψυχικὴ βίωση τοῦ δράματος, ἀνασηκώνεται σὰν ἠχηρὸς κουρνιαχτὸς σὲ θεατρικὰ σύνολα φτειασμένα. Μ' αὐτὴν τὴν παρεξηγημένη ἐρημνευτικὴ γραμμὴ καταβάλλεται ἓνας ἄχαρος Μαρθώνιος, σὰ νὰ μᾶς κνηγᾶ καμμιὰ Ἑοιρνία, νὰ ἐξαντληθεῖ στὰ ἀμέσως προσεχῆ χρόνια ἡ παρακαταθήκη τοῦ Αἰσχίλου, τοῦ Σοφοκλή, τοῦ Εὐριπίδη. Καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς κατακρουογεῖται, γιὰ νὰ ἀπηχεῖ ἐπιθεώρηση, ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Μένανδρος. Ἀντὶ γιὰ τὴν εὐγενῆ μάχη τῆς ποιότητος βασιλεύει ἡ οζολιμότητα τῆς ποσότητος. Ὁ Γαργαντούας τῆς προσωπικῆς ματαιοδοξίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ ἔτσι χορταίνει. Καὶ ἀναμηροκάζοντας ἐπαναπαύεται.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΜΕΣΙΤΕΙΕΣ ΣΤΗ ΔΩΔΩΝΗ

Στή Δωδώνη διαιωνίζεται με τις εύλογίες του Κρατικού Θεάτρου και η εμπλοκή ενός ιδιωτικοῦ παρεμβατισμοῦ. Δηλ. τὸ Κράτος ἀνέχεται ἕνα εἶδος μεταπρόατη τῶν θεατρικῶν ἀξιῶν του. Ὁ πρόεδρος τῆς Ε.Η.Μ. σφηνώθηκε πραγματικά σὰν ἕνας μεσίτης τῶν παραστάσεων. Καὶ ἂν στὰ πρῶτα βήματα ἡ ἐπιστροφάτευση ἐνὸς ιδιωτικοῦ ὀργανισμοῦ εἶχε ἕνα νόημα ποὺ κι ἐμεῖς τὸ ἀναγνωρίσαμε, ἡ συνέχεια τῆς μεσιτείας καὶ τὴν Κρατικὴ σκηνὴ μειώνει καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ κοινοῦ πληγώνει. Τὸ θέμα μάλιστα δημιουργεῖ πρόβλημα ἠθικῆς ἀταξίας με ἄδηλες ἐπιπτώσεις, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς πὼς ἡ μεσιτεία δίνει λαβὲς γιὰ διάχυτες ὑποψίες πολιτικῆς προβολῆς. Καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Ε.Η.Μ. δὲν διαφεύδει αὐτὲς τὶς ὑποψίες, ἀφοῦ τὶς ἐπιδόσεις αὐτῆς τῆς μεσιτείας προβάλλει δημόσια σὰν τίτλους του σὲ προεκλογικοὺς λόγους, σ' ὅλες τὶς πολιτικῆς μετατάξεις του. Καὶ ταξιδεῖ τοὺς «πιστοὺς» του στὶς ἀρχαῖες κερκίδες δίνοντας τὴν ἐντύπωση στοὺς ἄπιστους πὼς τὶς χρησιμοποιεῖ σκόπιμα ἢ τουλάχιστον ἄστοχα γιὰ ἐκμετάλλευσή πολιτικῆ. Μὲ τὴν ἐξουσιοδότηση τοῦ Ε.Ο.Τ. προικίζει τὴν Ε.Η.Μ. με οὐκόπεδα, πλουτοφόρα ἴσως ἀπὸ μεταλλεῖα μνημείων, συνορεύοντα με τοὺς ἀρχαίους χώρους τῆς Δωδώνης. Καὶ ὁ μνημειακὸς ὄγκος τῆς Δωδώνης τὶς μέρες τῶν παραστάσεων —ἀλλὰ καὶ πολὺ πρὶν— νοθεύεται. Πάνω στὴ δωρικότητα τοῦ τοπίου καὶ στ' ἀρχαῖα μῦθμαρα ἐπιπολάζει γιὰ πολλὰς μέρες ἡ σκοπιμότητα τῶν ἀντιφωνήσεων καὶ τῶν προσκλήσεων καὶ ἄλλα «ἠχητικὰ παρόμοια». Γιὰ μᾶς ποὺ πιστεύομε πὼς ἡ πνευματικὴ ἀξία εἶναι ὑπέροχη καὶ διαρκέστερη ἀπὸ ὅποιαδήποτε πολιτικὴ μεταμπίεση, παραμένει τὸ πρόβλημα, σὰ μιὰ ἀνοιχτὴ εὐθύνη τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ἀκαμμάτιστης Πολιτείας.

Ν' ΑΛΛΑΞΟΥΜΕ ΤΑΚΤΙΚΗ

Γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ ἀρχαίου δράματος στοὺς καιροὺς μας πρέπει νὰ ἀναθεωρήσομε τὴ στάση καὶ τὴν τακτικὴ μας. Ἐπιβάλλεται, ἀφοῦ διαπιστώσαμε τὴν παθολογία του, ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὰ κλειστὰ σχήματα καὶ προβληματισμὸς γιὰ τὴ μεταστοι-

χείωση τῶν βιώσιμων ἀξιῶν του. Ὁ ὀργανισμὸς Ἐθνικοῦ Θεά-
τρου πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ ἐλεύθερη κοινότητα γιὰ ὅλους τοὺς δόκι-
μους καὶ ἐμπνευσμένους σκηνοθέτες μας, ὅπου θὰ συντελεῖται μιὰ
ἐλεύθερη διαπάλη τῶν ἐρμηνευτικῶν ἰδεῶν. Μιὰ τραγωδία ἢ κω-
μωδία, εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν ἐμφάνιση μιᾶς χρονιάς καὶ μάλιστα
στὴ διαδοχὴ τῶν χρόνων πρέπει νὰ ἐμφανίζεται καὶ ἀπὸ ἄλλη
ἐρμηνευτικὴ γωνία, ὥστε νὰ πλουτίζεται ἡ ἀξία καὶ τὸ κάλλος τῆς
μῆς στὶς συνειδήσεις μας. Καὶ ὁ ἥθοποιὸς ἔτσι ἀποδίδει ἀνετώτε-
ρα καὶ συνάμα διδάσκεται ἀπὸ τὶς διάφορες ἐρμηνεῖες τοῦ ἴδιου
ρόλου, ὥστε μὴτε νὰ μεταβάλλεται σὲ χειρῶνακτα, μὴτε νὰ τυπο-
ποιεῖται. Καὶ προπαντὸς οἱ ἥθοποιοί μας χρειάζονται προσαρμο-
γὴ, δηλ. τέλεια κατάρτιση καὶ καλλιέργεια πάνω στὸ πνεῦμα καὶ
τὸ γράμμα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, στοὺς μύθους, τὶς ἀξίες, τὰ
καθέκαστα τῆς ἐποχῆς ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸ δράμα. Γνώση καὶ
ἄσκηση μακροχρόνια χρειάζεται ἐπίσης καὶ ὁ χορὸς πάνω στὰ
λειτουργικὰ δεδομένα τοῦ ρόλου του, μὲ ὅλους τοὺς ἐγγενεῖς
προσδιορισμοὺς τῆς τέχνης καὶ τῆς τεχνικῆς του. Κλιμάκια μου-
σικῶν, μεταφραστῶν καὶ σκηνογράφων πρέπει διαρκῶς νὰ ἐργά-
ζονται καὶ νὰ συνεργάζονται μὲ τοὺς ἄλλους φορεῖς, καὶ αὐτὰ σὲ
μὴν ἀδιάκοπη μαθητεία, σ' ἀδιάκοπους προβληματισμοὺς. Καὶ ἀ-
κόμη πρέπει νὰ τοὺς κεντρίξῃ ἡ ἀναζήτησις ἰσοδύναμων ριζικῶν
ποὺ διασώζονται μέσα στὶς ἐκδηλώσεις τοῦ σύγχρονου ἑλληνι-
σμοῦ. (Λ. χ. τὶ μέγιστα μαθήματα τοῦ χοροῦ, κοντὰ στὴ μελέτη
τῶν ἀγγειογραφῶν, ἢ σπουδὴ τῶν στάσεων τῶν γυναικῶν στὰ
μοιρολόγια καὶ τῶν ἀντρῶν στὰ πανηγύρια μας!). Ἡ Κρατικὴ
μας σκηνὴ μονάχα ἂταν συγκεντρῶσει ὅλες τὶς δημιουργικὰς δυ-
νάμεις αὐτοῦ τοῦ τόπου, δημιουργήσει Μουσεῖα καὶ εἰδικὰς scho-
λὰς γιὰ τὴν κατάρτιση καὶ τὴν καλλιέργεια ὅλων τῶν παραγόν-
των τοῦ θεατρικοῦ συνόλου, σπουδάσει καὶ στὸ παρὸν τὴν κληρο-
δοτημένη ἀρχαία συμπεριφορὰ, μπορεῖ νὰ ἀνατιμᾷ ἀνεξάντλητα
καὶ ἀποδοτικὰ τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀρχαίου δράματος. Καὶ τότε
θὰ σημάνει τὸ τέλος τοῦ πειραματισμοῦ καὶ θὰ διαπρέπει καθαρὰ
ἡ θεατρικὴ φυσιογνωμία αὐτοῦ τοῦ τόπου.

ΑΠΟ ΤΟΝ «ΧΡΙΣΤΟ ΠΑΣΧΟΝΤΑ» ΩΣ ΤΗ «ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ»

Τελευταῖα φιλοτιμοῦνται ὅλο καὶ πλεονεκτήματα τὰ θεατρικά μας
συγκροτήματα νὰ συμπληρῶνουν τὸ ρεπερτόριό τους μὲ ἑλληνικά
ἔργα παλαιᾶς συγκομιδῆς — ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ «Χριστὸς Πάσχων»,

ΑΠΟΨΕΙΣ

ὡς τὸ Ὀθωνικὸ «Βαβυλωνία». Ἀυτὰ τὰ δυὸ ἔργα ὁρίζουν χιό-
λας χρονολογικὰ μιὰ περίοδο πάνω ἀπὸ χίλια χρόνια· περίοδο ση-
μαντικῆ μάστις, ἀφοῦ μέσα σ' αὐτὴν διαμορφώθηκε λίγο-λίγο
ὁ νέος ἑλληνισμὸς. Ὡστόσο ἡ θεατρικὴ παραγωγὴ ὅλων αὐτῶν τῶν
αἰῶνων εἶναι τόσο πολὺ φτωχὴ, ὄχι σὲ ἀριθμὸ ἔργων, ἀλλὰ σὲ
ποιότητα (μὲ μιὰ ἢ δυὸ πρὸ φωτεινὲς ἐξαιρέσεις), ὥστε νὰ μὴ
μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει μῆτε μέσον γιὰ μιὰ βαθύτερη γνώση τοῦ
ἐθνικοῦ παρελθόντος, καὶ ἐπομένως τοῦ ἑαυτοῦ μας, μῆτε ἀφετη-
ρία γιὰ ὅποιουσδήποτε προβληματισμοὺς. Δικαιολογημένα λοιπὸν
γεννιέται ἡ ἀπορία, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ὀδηγεῖ τοὺς θιασάρχες
μας στὴν ἐκλογὴ τους. Ἦναι βέβαια ἑλληνικοὶ οἱ θίασοι καὶ αἰ-
σθάνονται —φανταζόμεστε— τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀνεβάσουν καὶ ἑ-
λληνικὰ ἔργα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν βρίσκουν σημαντικὰ νεοελληνικὰ θεα-
τρικὰ κείμενα, ἀνατρέχουν στὰ ἀκόμη πρὸ ἀσημαντὰ παλιὰ κατα-
σκευάσματα, ποὺ μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἔχουν εἰς βῆρος τους καὶ
τοῦτο ἐπιπλέον: τὴν σωριάν. Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη πιθανότητα:
Μιὰ καὶ τὸ νεοελληνικὸ θέατρο βρίσκεται ἀκόμα στὸ ξεκίνημά
του, ἴσως θεωρήθηκε ἀναγκαῖο νὰ γεφυρωθεῖ τὸ χάσμα μὲ ἀνα-
δραμὲς στὴν παλιότερη ἐθνικὴ μας θεατρικὴ παράδοση. Μήπως τὸ
ἴδιο δὲν ἔκανε καὶ ὁ Σολωμὸς στὴ νεοελληνικὴ ποίηση μὲ τὶς κα-
ταδύσεις τοῦ στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ στὸν «Ἐρωτόκριτο»,
ὡσπὺν ἔπιασε τὴν ἀκρὴ ἀπὸ τὸ νῆμα τῆς ποιητικῆς μας παράδο-
σης; Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἐξῆς διαφορὰ: Ποιητικὴ παράδοση εἶχα-
με, ἐνῶ θεατρικὴ παράδοση τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ δὲν ἔχομε.
Καὶ στὴν πρώτη λοιπὸν περίπτωση καὶ τῆς δεύτερης, τὸ κίνητρο
ποὺ ὀδηγεῖ τοὺς θιασάρχες μας εἶναι ἡ καλὴ προαίρεση. Ὅταν ὁ-
μως αὐτὴ γάνει πηδῆματα στὸ ξενό, ἐπόμενον εἶναι νὰ βλάψει τὸν
ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της. Ἀπόδειξις πὼς ὁ Κούν ἀναγκάστηκε νὰ
χρησιμοποιήσῃ ἀλεξίπτωτο, γιὰ νὰ καλύψῃ τὴν πτώση του: Ἐκ-
μεταλλεύτηκε, ὅσο πρὸ πολὺ μπερούσε, τὴ γραφικότητα καὶ τὶς
ἡθογραφικὰς δυνατότητες ποὺ τοῦ ἔδινε ἢ κατὰ τὰ ἄλλα φιλολο-
γικῆ «Βαβυλωνία», ἐκμεταλλεύτηκε ἀκόμη καὶ τοὺς βωβούς χω-
ραφύλακες ποὺ τοὺς μετέτρεψε σὲ καρικατοῦρες, μὲ ἀποτέλεσμα
νὰ ἰδοῦμε μιὰ δρασερὴ παρὰ σταση, καὶ πλέον οὐ. Μιὰ τὸ
χειρότερο εἶναι ποὺ δὲν διαθέτουν ὅλοι οἱ σκηνοθέτες μας τὴν
δεξιότητα καὶ τὴν φαντασία τοῦ Κάρολου Κούν...

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

Μεταφράζει: ΧΡΙΣΤΟΦ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Δίνουμε σὲ μετάφραση μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές πού βρέθηκαν στὴ Δωδώνη. Κείμενα ἀπλᾶ, ἐρωτήματα στὸ Δία καὶ στὴ Διώνη γιὰ τὶς καθημερινές ἔγνιες τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, τὶς παντοτινές ἔγνιες, ψηφίσματα τιμητικά, πράξεις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση δούλων, ἀφιερώσεις. Δὲν εἶναι αὐτὸ πού συνήθως λέμε κείμενα «λογοτεχνικά». Μὰ εἶναι οἱ πρῶτες φωνές αὐτοῦ τοῦ τόπου, δεμένες μάλιστα τόσο στενά μὲ τὴν καθημερινότητα, πού σώζουν τὴ ζεστὴ ἀνάσα ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων.

* *

Προσευχή :

Ναίε Δία καὶ Διώνη καὶ θεοὶ τοῦ ἴδιου ἱεροῦ,
παρακαλῶ. δώστε μου νὰ δουλεύω τὸ χωράφι —καὶ πάντα
δέξια.

* * *

Ἀφιερώσεις :

Ὁ Θεὸς κι ἡ Τύχη!
Δία, βασιλιά τῆς Δωδώνης,
τοῦτο τὸ δῶρο σοῦ στέλνω ἀπὸ μέρους μου
ἐγὼ ὁ Ἀγάθων Ἐχεφίλου κι ἡ φαιμία μου,
τριάντα γένες τώρα πρόξενοι τῶν Μολοσσῶν καὶ τῶν συμμάχων τους,
ρίζα ἀπ' τὴν Τροία, τῆς Κασσάνδρας γενιά, Ζακυνθηνοί!

* * *

Ὁ Τερψικλῆς ὁ ραψωδὸς στὸ Νάιο Δία τ' ἀφιερώνει.

* * *

Ἐρωτήματα στὸ μαντεῖο :

Μὲ ποιὸν τὰ κάνει τὰ παιδιά ἢ γυναίκα μου; Μ' ἐμένα;

* ** *
 Ὁ Λυσανίας ρωτᾷ τὸν Νάιο Δία καὶ τὴ Διώνη
 μήπως δὲν εἶναι ἀπ' αὐτὸν τὸ μωρό,
 ποὺ ἡ Νύλα ἔχει στὴν κοιλιά της.

* ** *
 Προῦτα ὁ θεός!
 Ὁ Γηριότων ρωτᾷ τὸ Δία γιὰ γυναίκα: ἂν θὰ ἦταν
 καλύτερο γι' αὐτὸν νὰ πάρει.

* ** *
 Θὰ τοῦ βγεῖ σὲ καλὸ τοῦ Ὀνήσιμου,
 ἂν τὴν πάρει γυναίκα του;

* ** *
 Γιὰ γάμο: θὰ εὐτυχήσω, ἂν παντρευτῶ τὴν
 Κλεόλαϊν ἢ ὄχι;

* ** *
 Γιὰ τὸν Πανπασία (γιὰ τὸν ἴδιο, γιὰ τὴ γενιά του
 καὶ γιὰ τὴ γυναίκα του): Σὲ ποιὸν θεὸ νὰ κά-
 νω προσειχές, γιὰ νὰ εὐτυχήσω;

* ** *
 (Ρωτῶ), ἂν στὰ ξένα θὰ προσκόψω στὴ δουλειά μου.

* ** *
 Προῦτα ὁ Θεὸς κι ἡ Τύχη!
 Ὁ Δισχυλῖνος ρωτᾷ τὸ Νάιο Δία καὶ τὴ Διώνη,
 ἂν θὰ ἦταν καλύτερο νὰ μὴ κάνει τὸ ταξίδι
 στὴν Ἀδριατική, στοὺς Τισατεῖς.

* ** *
 Προῦτα ὁ Θεὸς κι ἡ καλὴ Τύχη!
 Ὁ Εὐάνδρος κι ἡ γυναίκα του παρακαλοῦν τὸ Νάιο Δία
 καὶ τὴ Διώνη νὰ τοὺς πεῖ, σὲ ποιὸν θεὸ ἢ ἥρωα
 ἢ δαίμονα νὰ προσεύχονται καὶ νὰ θυσιάσουν, γιὰ
 νὰ τοὺς πᾶνε ὅλα δέξια καὶ νὰ εὐτυχοῦν κι οἱ
 ἴδιοι καὶ τὸ σπιτικό τους, καὶ τώρα καὶ πάντα;

* ** *
 Ρωτάει ἢ... Σὲ ποιὸν θεὸ νὰ θυσιάξει καὶ νὰ
 προσεύχεται γιὰ νὰ καλύτερέψει ἡ ζωὴ της καὶ νὰ
 γιатρευτεῖ ἀπ' τὴν ἀρρώστια;

* ** *
 Προῦτα ὁ Θεὸς κι ἡ Καλὴ Τύχη!
 Οἱ Κερκυραῖοι παρακαλοῦν τὸ Νάιο Δία καὶ τὴ Διώνη
 νὰ τοὺς πεῖ, σὲ ποιὸν θεὸ ἢ ἥρωα νὰ θυσιάσουν
 καὶ νὰ προσευχηθοῦν, γιὰ νὰ μονιάσουν γιὰ τὸ καλὸ τους;

* * *

Οἱ Κερκυραῖοι παρακαλοῦν τὸ Νάιο Δία καὶ
τὴ Διώνη νὰ τοὺς πεί, σὲ ποιὸν θεὸ ἢ ἥρωα
νὰ θυσιάσουν καὶ νὰ προσεύχονται, γιὰ νὰ
ζοῦν καλὰ κι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε κίνδυνο
καὶ τώρα καὶ πάντα;

* * *

Πρῶτᾶ ὁ Ἅγις τὸ Νάιο Δία καὶ τὴ Διώνη
γιὰ τὰ στρώματα καὶ τὰ προσκέφαλά του,
ποῦ ἢ ὁ ἴδιος τὰ ἔχασε ἢ κάποιος ἀπ' ἔξω
τοῦ τὰ ἔχει κλέψει.

* * *

Ψηφίσματα :

... Ἐπὶ Ἀριστομάχου τοῦ Ὀμφάλου
καὶ ἐπὶ Γραμματέως Μενεδάμου
ἢ ἐκκλησία τῶν Ἡπειρωτῶν ἀποφασίζει:
Ἐπειδὴ ὁ Κτήσων εἶναι μέγας εὐεργέτης,
ἀνακηρύσσει πολίτη τῆς Ἡπείρου κι αὐτὸν καὶ τὰ παιδιά
του.

* * *

Πρῶτα ὁ Θεὸς κι ἡ Καλὴ Τύχη!
Ἐπὶ προστάτου Λευχάρου,
μετὰ τὴν ἄφιξη τοῦ Ἴπποσθένους, τοῦ Τειχέρμου-
νος καὶ τοῦ Σελινίου,
οἱ Μολοσσοὶ ἀποφασίζουν κι ἀνακηρύσσουν
προξένους τοὺς Ἀκραγαντίνους.

* * *

Πρῶτα ὁ Θεὸς κι ἡ Τύχη!
Οἱ συμμαχικὲς πόλεις δίνουν...
στὸν... χωράφια, στὸν Ἀγκόσσο λειβάδι,
στὸν Ἐπαθέριο ἀμπέλια,
καὶ στὸν Παρκότα οἰκόπεδο.
Ἐπὶ Προστάτου Μνάσωνος Κιλαίθου.

* * *

Ὁ Θεὸς!

Ἐπειδὴ ὁ Λαγέτας, ὁ γιὸς τοῦ Λαγέτα, Φεραῖος,
εἶναι εὐεργέτης,
οἱ Μολοσσοὶ δίνουν σ' αὐτὸν καὶ στοὺς ἀπογόνους του
τὸ προνόμιο τοῦ προξένου, τοῦ πολίτη καὶ τοῦ
κατόχου ἰδιοκτησίας. Ἐπίσης ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς
φόρους, συμμετοχὴ στὰ ἀξιώματα, ἀσυλία καὶ ἀσφάλεια, καὶ

γιά τούς ἴδιους καί γιά τὰ ὑπάρχοντά τους, εἴτε
σέ καιρὸ πολέμου εἴτε εἰρήνης.
ἐπὶ Προστάτου Λυσανία, Ὀμφάλου, καὶ Γραμμα-
τέως Δοκίμου, Ὀμφάλου.

* * *

Ἀγορά δούλου:

Πρῶτα ὁ Θεὸς κι ἡ Τύχη!
Ἡ Ματυδίκη ἐξαγόρασε τὸ δοῦλο Πολύξενο
ἀπ' τὴ Δημοξένη, γιά μιὰ μνᾶ.
Μάρτυρες: Ἀλεξάνωρ, Βατιτίδης... οπαῖος, Εὐκλείδης.
Ἐπὶ Μενεχάρμου, Ἀρχιερέως τοῦ Ναίου Διὸς
καὶ ἐπὶ Προστάτου Μολοσσῶν: Ἀγέλλυος.

* * *

Ἀπελευθερώσεις δούλων:

Ἐπὶ Στρατηγοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Ὑγχε-
στου,
ὁ Νεϊκάνδρος τοῦ Ἀνεροῖτα ἀπὸ τὴν Τάλαια,
ἄτεκνος, ἀπελευθερώνει τὴ Φιλίστη.
Μάρτυρες: Δόκιμος Βοΐσκου, Εὐθύνονος Δέροκα,
Ἀντίοχος Μενεφίλου, Ἀνδρόκος Νικουμάχου — Ταλαιᾶνες.
Βοΐσκος Νεϊκάνδρου — Ὀποῦος.

* * *

Καλὴ Τύχη!

Ἐπὶ Στρατηγοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν Λυσανία τοῦ Καρώπου
καὶ ἐπὶ Προστάτου τῶν Μολοσσῶν Ἐχέλαου τοῦ Παρώρου,
ὁ Ἀντίβολος, γιὸς τοῦ Νικάνορος, Δρέστος, μιὰ καὶ
ἀπόμεινε ἄτεκνος, ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ δοῦλο του
Ἀνδρομένη.
Μάρτυρες: Ἀγέλαος Ἀντιόχου, Λιζόφρων Ἀντιόχου,
Δέξανδρος Κεφάλου, Ἀγελαῖος... ικάτου ὄλοι Κολπαῖοι.

* * *

Οἱ θεοὶ καλὴ τύχη!

Ὁ Βοΐσκος ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ Λεινία,
αὐτὸν καὶ τὰ παιδιὰ του καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν του.
Μάρτυρες: ὁ Στράτων ἀπὸ τὸ Ὀρραιαν, ὁ Ἐρχέλαος ἀπ'
τὴ Δωδώνη κι ὁ Γύρας ἀπ' τὸ Ἄργος.

* * *

Ἐπὶ Ἀγωνοθέτου Κορίθου Μενελάου ἀπ' τὴν Κεστρίνη,
τὸ τέταρτο ἔτος, τὸν μῆνα Ἀπελλαῖο...
ὁ Δεξιλαὸς Εὐρυνόου, ὁ Φερένικος Δεξιλάου, ἡ Φιλο-
ξένα Τιμαγόρα κι ἡ Φιλοξένα Ὀρέστου

ἐνώπιον τοῦ Ναίου Διὸς καὶ τῆς Διώνης
ἀφήνουν ἐλεύθερο τὸν Σωτίωνα καὶ νὰ μὴ τὸν ἐνοχλήσει
κανεὶς.

Μάρτυρες: Σιμμία Λυκότα, Φιλόνικος Εὐρύμα, Ἄν-
τίνους Δοκίμου — Ὀρεστοὶ Μολοσσοὶ
Φίλιππος ὁ Ἱέρου, Σιμμία Πολυκλέους — Δωδωναῖοι.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

Ἐπίλογος

Πέρα ἀπ' τὴν ἄκρη τῆς δημοσιᾶς
μὲ περιμένουν δυὸ ξένοι,
(ἢ ψύχρα ποὺ κλείνουν τὰ χέρια τους
μ' ἀγγιξε). Μὰ ἔχω
τὸν λίγο αὐτὸ δρόμο
νὰ τὸν γεμίσω μὲ φύλλα
ἀπ' τὶς παλιές μαργαρίτες,
δυὸ στεγνωμένα μου δάκρυα, κι ἴσως
μιὰ ξεχασμένη φωνοῖλα ποὺ πέρασε
μέσ' ἀπ' τὰ βράδια τῆς Ἀνοιξῆς.

Πέρα ἀπ' τὴν ἄκρη τῆς δημοσιᾶς
μὲ περιμένουν δυὸ ξένοι

.....
(Παιδάκι, παιδάκι ξανθὸ
φέρε τους τὸ χαμόγελο
τοῦ ἐρχομοῦ μας).

ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΧΝΙΑ

Περίοδος τουρισμού κι ὁ δρόμος ἔδγαζε σὲ πανδοχεῖα.

Ἔλα παμπάλαια, μοιάζοντας μὲ παροπλισμένα καράβια μὲς στὴν καταχνηιά πού τύλιγε τὴν πολιτεία. Κάτω ἀπὸ τοξωτὲς καμάρες, βέλη· «μὴ θορυβεῖτε». Φανοστάτες, σὰ νυσταγμένα μάτια. Ἔνα γκαλντερίμι πού γλιστρούσε.

Ἐγὼ ἔμενα στὴν «Ἐλλοπία».

Στὸ κάτω πάτωμα τὸν εἶδα πού ἔσπρωχνε τὴ σκεβρωμένη πόρτα.

Εἶπε, κρατώντας κάτι πού ισυνέχιζε τὸ χέρι του. «Κυρά μου, ἤσυχά· μὴ μοῦ ἀντιστέκεσαι. Ὁ θεὸς ἔκανε τὰ χιόνια νὰ ἴναι πιὸ γλυκειὰ ἢ ἄνοιξη. Κάνε ὑπομονή, ὥσπου νὰ ξεχρεώσομε τὴν Τράπεζα». Πέρασε τὴν παλάμη στὴ ράχη τῆς, μαλακωμένα χάρδια, κύματα γλυκὰ ὡς τοὺς γλουτούς. «Ἔχω κοπέλλα μὲ γερά καπούλια. Πήγαισος! Θυμήσου τὴ Λοντρέζα τὸ πρωῖ πού μερακλώθηκε· «γρήγορα, πιὸ γρήγορα!». Κι ἐγὼ τῆς φώναξα· «ὠκέϊ, λαΐδη». Πάλι τοῦ ἀντιστέκονταν, ἔτριξε τὰ δόντια του, κρατήθηκε φτύνοντας στὸ πλάϊ του. «Χαμοζωὴ καὶ τούτη· κι ὁμως μοῦ χρειάζεσαι. Τώρα πού ἄνοιξε γραμμὴ γιὰ τὴν Εὐρώπη». Ἔβγαλε, τὰ ἴπαιξε στὰ χέρια του, τὰ πέρασε στὴν ἄλλη τσέπη: δραχμές, λιρέτες, μάρκα. Μαννούλα μου, μονέδα πού μᾶς περιμένει. «Τὴ σήμερον ὄλοι τρελλαίνονται γιὰ κούρσες, μάτια μου. Ποῦ θέλεις, κόσμε; Κυρὰ Φροσύνη, Πέραμα, Ντραμπάτοβα;». Χαμένος κόπος κι ἐρεθίστηκε. «Μὴ μοῦ ἀντιστέκεσαι, νὰ πάρει ὁ διάβολος!». Ὁ καρροτσέρης τώρα ἀγρίεψε κι ἔδωσε μιὰ μὲ τὴ λωρίδα του. «Μὰ τὴν πίστη μου, νὰ μὴ μὲ λένε —εἶπε τ' ὄνομά του— ἂν δὲ σὲ δώσω σ' ἕναν ἀρκουδιάρη. Καὶ τὸ λαντῶ στὴν Ἐταιρεία— προσπάθησε νὰ θυμηθεῖ τὴ διαφήμιση μὲ τὶς γιορτὲς Δωδώνης— ἐκείνη ντὲ πού μαζεύει τὶς παλιατσαρίες. Κι ἐγὼ νὰ πάρω τῶν ματιῶν μου γιὰ τὴ Γερμανία».

Τότε ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶου σὰ νὰ τὸν λυπήθηκε. Ἔπεσε ἀπάνω του, ὄγκος σκοτεινός, θεότητα στὰ ὑπόγεια. Τὸ φανάρι σβήστηκε κι ἀπόμεινε ὁ μονόφθαλμος φεγγίτης.

Κι αὐτὸς μαζί του, ἐξαγριωμένος Κένταυρος.

Στὸ πάνω πάτωμα «δωμάτια δι' οἰκογενείας».

Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ «Χι, χι, μιὰ ἀρκούδα μὲ τὸν ἀρκουδιάρη· πᾶ-

Τοῦ ΕΛΕΥΘΕΡ. ΧΩΡΙΤΗ

με νὰ τὴ δοῦμε;» εἶπε ἡ Μόνικα. «Σκασμός!» τῆς γρύλισε ὁ ζωγράφος. Τρόμαξε καὶ τραβήχτηκε πέρα ἀπ' τὸ τζάμι μὲ τὶς σιδεριές. «Αὐτοὺς τοὺς μιναρέδες τῶν τζαμιῶν τοὺς νοιώθω ἀπάνω μου σὰν κυπαρίσια» εἶπε ἡ Μόνικα. «Σπασμένη κεφαλή!» τῆς φώναξε ὁ ζωγράφος. «Καὶ τὰ καπούλια νὰ τὰ ὀρίζεις, ἄκουσες;». Καὶ πάλι ξαφνικὰ «Χί, χί, κάτι μὲ γαργαλᾶ» εἶπε ἡ γυναίκα κι ἔδειξε τὶς ξεχαρβαλωμένες σουστες ἀπ' τὴν ξεφτισμένη πολυθρόνα τῆς. Τότε τὴ χτύπησε μὲ τὸ μαστίγι του· κι ἐκείνη ὀρθωσε φοβισμένη τὸ κορμὶ κι ἔγειρε τὸ κεφάλι τῆς. «Θαῦμα!» τῆς εἶπε. «Τώρα, χαμογέλασε!». Σιωπή, σιωπή, σιωπή κι ἡ Μόνικα κλαψούριζε στὴν καταχνιά — «ἡ πολυθρόνα εἶναι τὸ κλουβὶ μου» ἔλεγε— κι ἐκεῖνος ἀνακάτεψε τὰ χρώματα, τὰ ῥιχνε ἀνάκατα στὸ μουσαιμά. Κι ὅταν τῆς τὸ ᾔδειξε· «αὐτὴ ἔναι μαῖμου» εἶπε ἡ Μόνικα. Τότε ξέσπασε σὲ γέλοια ἀκράτητα. Εἶναι ἡ Τζιοκόντα, κούκλα μου». «Γι' αὐτὴ τὴ μαῖμου μὲ τυραννᾶς μέρα καὶ νύχτα, μὲ γυρνᾶς σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία, μ' ἔθαψες στὰ πανδοχεῖα τῆς». Ζύγωσε κι ἔχωσε τὰ δάχτυλά του στὰ μαλλιά τῆς. «Βαλκανικὴ Τζιοκόντα μου!». «Κρυώνω, ἀγκάλιασέ με» εἶπε ἡ Μόνικα. «Τζιοκόντα τοῦ Βορρά! Τὶ φῖνα ἰδέα! Κι ὕστερα, τσίφ γιατὸ Μπάρι. Δὲν εἶναι παίξε γέλασε· παραγγελία ἀπ' τὴν πινακοθήκη του. Φτάνει νὰ σὲ τελειώσω καὶ δολλάρια νὰ δεῖ τὸ μάτι σου!». «Σὲ θέλω, ἔλα κοντά μου» εἶπε ἡ Μόνικα. Μὰ ἐκεῖνος ἦταν κιόλας μακρῶς, ἄδειαζε τὰ σωληνάρια στὸ μουσαιμά, ξεφώνιζε. «Τότε εἶναι ποὺ θὰ σὲ γυρίσω σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Πές μου, ποῦ θέλεις; Στὶς πλαγιὲς τῶν Ἀλπεων, στὰ φιόρδ τῆς Νορβηγίας, στὶς ταυραμαχίες τῆς Μαδρίτης». Βαμμένος χέρια, πόδια, μούσι, ἄναψε τὴν πίπα του. Γέμισε ἡ κάμαρα ἔλατα, κύματα, ἡλιοτρόπια, χιλιάδες χρώματα χυμένα μέσα κι ἔξω ἀπ' τὴν παλέτα του.

«Θεέ μου, τὶ ἄχρωμα εἶναι ὅλα!» εἶπε ἡ Μόνικα.

Ἄπέξω ἄλλα πανδοχεῖα μὲ μεγάλα ὀνόματα. «Πύρρος», «Ὀλυμπιάς», «Σκυλόσοφος», «Δωδώνη». Βήματα, βήματα ἀκανόνιστα στὴν καταχνιά. Ἄντρες πιασμένοι ἀλαμπρατσέτα μὲ τὶς γυναῖκες τους, ἀγόρια πάνω-κάτω σὲ καρτέρια ἐρωτικά, ἀφίσεις στὰ ντουβάρια· ἡ Κάλας κι ὁ Ὠνάσης —τὰ πουλάκια μου!» «Καὶ τώρα, πᾶμε παρακάτω» εἶπε ὁ τσιτσερόνε. Κατέβηκα καὶ πῆρᾶ τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση, γυρεύοντας τὴν ἀγάπη μου σ' ἄλλους οὐρανοὺς.

Τὸ καλοκαίρι ἐφέτος ἔπεσε πιυρό...

Τὸ καλοκαίρι ἐφέτος ἔπεσε πιυρό,
αὐτὸν τὸν ἄγγελο δὲν τὸν προσμέναμε.
Τώρα στοιβάζουμε τὶς μνήμες
πασχίζουμε γιὰ λίγο φῶς
πάνω στὰ σκοτεινά μας πρόσωπα.
Χαμένο μέσα σὲ ριζνὲς συσπάσεις
πάνω ἀπ' τὸ χρόνὸ
πάνω ἀπ' τὰ σιωπηλά μας βλέμματα
τὸ γέλιο του θὰ τριζυμίζει ἀκόμα στὸν ἀέρα,
τὸ γέλιο του
ἢ σκοτεινὴ μας γείση τῆς ζωῆς.

Δὲν εἶναι ὁ θάνατος ...

Ὅχι, δὲν εἶναι ὁ θάνατος
ποὺ αἰφνίδιος μέσα μας νυχτώνει
καὶ πῆζει στὸ αἷμα μας
σὲ μιὰ στιγμὴ φρικτῆς τῆς μνήμης.
Ὅυτε τὰ δάκρυά μας
ποὺ ἀκίνητοῦν στὰ βλέμματα,
ἀγάματα τῆς φρίκης
ἀντηχεῖα τῆς ἐρημίας.
Εἶναι ἡ ζωὴ, πατέρα,
ποὺ πολέμησε καὶ ἐχάθη.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΒΕΛΗΝΕΚΕΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΤΟΥ

Τὸ δοκίμιο τοῦτο βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας γιὰ δεύτερη, φορά. Καὶ δοκιμάζω χαρὰ, μεγάλη χαρὰ, γιὰτὶ βρίσκει φιλοξενία στὴν «Ἐνδοχώρα». Γραμμένο καὶ δημοσιευμένο πρὶν ἀπὸ τέσσερα χρόνια, ἀπ' ἀφορμὴ τὸν παγκόσμιον ἑορτασμὸ τῶν διόμισυ χιλιάδων χρόνων ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ Φιλοσόφου, προκάλεσε εὐμενῆ καὶ γόνιμα σχόλια καὶ προσκόμισε στοχαστικούς κι εὐγενικούς φίλους. Γι' αὐτὸ νόμιζα καὶ κατὰ τὶς παραινήσεις τῶν φίλων, πῶς ἄξιζε μιὰ δεύτερη παρουσίαση. Ἐκαμα μερικὲς ἀναγκαῖες διορθώσεις καὶ προσθήκες κι ἐμπιστεύτηκα πάλι τὴν τυπογραφικὴ του ἐμφάνιση στὴν ἀγάπη καὶ τὴ φροντίδα τῶν φίλων.

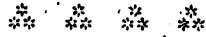
Μὲ τὸ δοκίμιο τοῦτο θ' ἀποπειραθῶ νὰ παρουσιάσω τὴν καταγωγή καὶ τοὺς στόχους τῶν ιδεῶν τοῦ Φιλοσόφου καὶ θὰ παρακολουθήσουμε τὸ βεληνεκὲς τοῦ στοχασμοῦ τοῦ ποὺ φθάνει μέχρι τὶς δικές μας θαυμάσιες ἀλλὰ κι ἐφήμερες μαζί, πολλὲς φορές, πνευματικὲς σκηνοπηγίες.

«Ἄ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ καὶ ἄ μὴ συνῆκα. Πλὴν Δηλίου γέ τινος δεῖται κολυμβητοῦ».

Ἐκεῖνα ποὺ κατάλαβα, Εὐριπίδη, διαβάζοντας τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡράκλειτου, εἶναι πράγματα πολὺ σπουδαῖα. Ἀλλὰ νομίζω πῶς καὶ κείνα ποὺ δὲν κατάλαβα, Εὐριπίδη, ὅμοια εἶναι σπουδαῖα. Πάντως χρειά-

ζεται για να μελετηθεί καλά, να χει κανείς την τέχνη και τη δύναμη κο-
λυμπητή της Δήλου, για να τα βγάλει πέρα δίχως να πνιγεί. Έτσι ά-
πάντησε ο Σωκράτης στον ποιητή Εύριπίδη που τον ρώτησε, τί κατά-
λαβε από το βιβλίο που του είχε δανείσει. Γιατί ο Εύριπίδης ήτανε ά-
πληστος μελετητής και δημιουργός της πλουσιώτερης βιβλιοθήκης της
έποχής του. Κι ακόμα ένας αδέκαστος έρευνητής της αλήθειας, όπως
βγαίνει απ' το έργο του.

Από τη συγκέντρωση, την αντιπαράθεση και τη μελέτη των πη-
γών που κάνουν λόγο για τον Ηράκλειτο, άμεσα κι άμεσα από τον
πέμπτον προχριστιανικόν αιώνα και μετά, και σπρηγμένοι στα άποσπά-
σματα που γλύτωσαν από τη μοίρα της φθοράς, αναπλάθουμε τη μορφή
του διδασκάλου.

Γεννήθηκε γύρω στα 540 πρὸ Χριστού στην Έφεσο της Ίωνί-
ας. Αποδέχομαι τις συμβατικές χρονολογίες γέννησης και θανάτου που
είναι πολύ πιθανόν να μην αντιστοιχούν στην πραγματικότητα. Γύρω
στα 500 ο Ηράκλειτος έχει έδραιώσει τη φήμη του. Ήτανε βλαστός έ-
νός ένδοξου γενεαλογικού δέντρου με διαδοχικές μεταφυτεύσεις από την
Πύλο του Νέστορα στην Αττική και στην Ίωνία. Οί πολιτισμένοι αλλά
νικημένοι Νεστορίδες Άχαιοί, κνηγμένοι από τη φωτιά των Δωριέων,
μεταφέρουν την άρχοντιά τους και τα τραγούδια τους, μετακομίζουν
τους ύμνους τους στην Αττική των Ίωνων κι αναδείχνουν έδώ τον ύ-
πέροχο Κόδρω, βασιλιά των Άθηνών, κι ύστερα με το γιό του Άνδρο-
κλο αποικίζουν την Έφεσο. Κι απ' αυτήν την άριστοκρατική γενιά του
Άνδροκλου, απ' αυτό το βασιλικό γένος κρατιέται ο Ηράκλειτος.

Ξεκαθαρισμένη μαρτυρία του Στράβωνα, λέει ότι είχε κληρονομί-
κό λειτούργημα το βασιλικό αξίωμα ιερουργίας της Έλευσίνιας Δήμη-
τρας. Οί αναφορές και τα σχόλια στη ζωή και το χαρακτήρα του, μάς
δίδουν την έντύπωση πως προτίμησε τη σπουδή και τις συνέπειές της,
από την πνευματική τεμπελιά και την καλοπέραση. Περαιτήθηκε από
μόνος του, και για χάρη του αδελφού του, από κάθε διακριτικό δη-
μόσιο λειτούργημα. Αφιερώθηκε στη μελέτη από μιάν ιδιοσυγκρασιακή
τάση, και μελέτησε προσεχτικά όλο το συγκεντρωμένο υλικό της ανθρω-
πινης έμπειρίας, και άσκησε κριτικόν έλεγχο στις παρατημένες και πα-
ραδεγμένες αντίληψεις. Κι αυτό μπόρεσε να το κάνει όχι μόνο γιατί
είχε την ιδιοσυγκρασιακή τάση της μελέτης, της σπουδής, αλλά γιατί
είχε και τα μέσα, πλούσιος καθώς ήταν, και πρὸ πάντων γιατί η Έφε-
σος ήτανε κέντρο πολύκοσμο και κατά συνέπεια κανάλι και πέρασμα
προβλημάτων και ιδεών. Ήτανε υπερόπτης, πιθανώς λόγω μάθησης, πε-
ριφρονητής των πολλών και της γνώμης τους που δέν ήταν έδραιωμένη
στη γνώση. Υπότιμούσε το δημοκρατικό πολίτευμα και κάκιζε γι' ά-

νοησία και κακή συμπεριφορά τούς συμπολίτες του. "Αν και είχε σχέσεις με την αὐλή τῶν Περσῶν, δὲν καταδέχτηκε σὲ καμμιά ταπεινωτικὴ πρόσκληση καὶ δὲν βγαίνει ἀπὸ πουθενὰ ὅτι ἐκτιμοῦσε τοὺς βαρβάρους γιὰ τὸν τρόπο τῆς διακυβέρνησής τους, ὅπως ἔχει ὑποστηριχθεῖ. Προτίμησε νὰ κάμει τὴν ἀντίθεσή του καὶ τὴν πίκρα του φραστικὸ μαστίγιο δριμύ γιὰ τοὺς δημοκρατικούς συμπολίτες του, ἴσως καὶ σιωπῆ, προτίμησε νὰ περνᾷ τὸν καιρὸ του παίζοντας ἀστραγάλους μὲ τὰ ἄλλα παιδιά, προτίμησε νὰ στοχάζεται περπατώντας μονάχος πέρα ἀπὸ τὸ Ναὸ τῆς Ἀρτέμιδας, δασμῆνος στὶς σκέψεις του, ἀλλὰ ποτέ του, δὲν ὑπάρχει καμμιά μαρτυρία ὅτι συνωμότησε ἐναντίον τῆς πατρίδας του. Λένε πῶς πέθανε ἀπὸ ὑδρωπικία πού μάταια προσπάθησε νὰ τὴν θεραπεύσει ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ κι ἐδῶ οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν σαλεύουν. Πέθανε στὰ 480, ἀφήνοντας πίσω τὸ σῶμα τῆς διδασκαλίας του πού ἔδωσε τὴν ἀθανασία στὸ ὄνομά του, καὶ ὅπλα γνώσης καὶ δράσης σ' ἐμᾶς τοὺς συνανθρώπους του. Καταχωρῶ ἐδῶ τὶς διαφορετικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸν τίτλο καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου του.

α) «Τὸ δὲ φερόμενον αὐτοῦ βιβλίον ἐστὶ μὲν ἀπὸ τοῦ συνέχοντος Περὶ Φύσεως, διήρηται δὲ εἰς τρεῖς λόγους, εἰς τε τὸν περὶ τοῦ παντὸς καὶ πολιτικὸν καὶ θεολογικόν», δηλαδὴ σὲ ὄντολογία, πολιτειολογία, θεολογία. Ἡ μαρτυρία αὐτή, ἀπὸ τῆ λογικῆ συνταχτικῆ τῆς συναρμογῆ, προδίδει τὴν καταγωγὴ τῆς. Εἶναι ἀπόπειρα ὑπαινιχτικῆ τοῦ ἔργου, μεταλεξανδρινῆς συστηματικῆς νοοτροπίας.

β) «Ἐπιγράφουσι δὲ αὐτῷ οἱ μὲν Μούσας, οἱ δὲ Περὶ Φύσεως. Διόδοτος δὲ: «ἀκριβὲς οἰάκισμα πρὸς στάθμην βίου».

γ) «Τῶν δὲ γραμματικῶν Διόδοτος, ὅς οὐ φησι περὶ Φύσεως, εἶναι τὸ σύγγραμμα, ἀλλὰ Περὶ Πολιτείας, τὰ δὲ περὶ φύσεως ἐν παραδειγματός εἶδει κείσθαι».

Τὸ συμπέρασμα πού προκύπτει ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποσπασμάτων, δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ἕναν ὁποιοδήποτε τίτλο ἢ ἕνα βιβλίον. Τὸ ἔργο του, πού ἀνέθεσε στὸ Ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος θὰ πρέπει νὰ ἦταν περιεκτικὸν περιεχομένου κι ἴσως ὀγκῶδης κύλινδρος. Λόγοι χρηστικοί, μελέτης κατὰ θέματα, καὶ λόγοι εὐκολῆς μεταφορᾶς, θὰ ὀδήγησαν σὲ μερικὲς ἀντιγραφές, ἀπ' ὅπου ἡ διδασκαλία τοῦ Φιλοσόφου, διαδόθηκε ἀλλὰ καὶ διασπᾶστηκε, ὥσπου στὴν Ἀλεξανδρινὴ περίοδο οἱ γραμματικοὶ δοκιμάζουν ν' ἀνασυνθέσουν καὶ νὰ ἐνώσουν τὸ ἔργο, σὲ μιὰν ἔκδοση ξεκαθαρισμένη, μὰ πού δὲν κατάφεραν νὰ ὁμοιοῦσαν καὶ μᾶς ἔδωσαν ἀντίθετες πληροφορίες.

Ὁ Ἡρόδοτος διαβεβαιώνει στὸ πρῶτο βιβλίον του πῶς: «πρῶτοι δὲ (Λυδοὶ) ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ κάπηλοι ἐγένοντο». Ἡ λέξη κάπηλος, σημαίνει προμηθευτὴς τροφῆς ἐναντι χρηματικῆς ἀμοιβῆς, μεταπράτης. Τὸ

συμπέρασμα πού προκύπτει εἶναι πὼς πρὶν ἀπὸ τὸν ἕκτο αἰῶνα εἶχε ἀρχίσει διὰ μέσου τῆς χρυσοφόρας Λυδίας μιὰ σημαντικὴ ἐμπορικὴ κίνηση μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιατῶν. Κι αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀνταλλαγὴ ἀγαθῶν μὲ βάση τὸ νόμισμα πού κόψανε σιγὰ - σιγὰ καὶ οἱ ἑλληνικὲς πόλεις ὀδήγησε στὴ δημιουργία τῆς ἐμπορικῆς τάξης πού εἶχε διαφορετικὰ καὶ ἀντίθετα συμφέροντα ἀπὸ τὴ γαιοκτημονικὴ τάξη. Αὐτὴ ἡ ἐμπορικὴ τάξη πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ χρῆση τοῦ νομίσματος, ἔχει διαφορετικὰ συμφέροντα, διαφορετικὴ νοοτροπία καὶ ψυχολογία, διαφορετικὰ γούστα καὶ φυσικὰ διαφορετικὴ κοσμοθεωρία καὶ βιοθεωρία. Κατὰ συνέπεια διαφορετικὴ πολιτικὴν ἀντίληψη. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴ νέα οἰκονομικὴ βάση τῆς νέας ἐμπορικῆς τάξης καὶ εἶναι ἡ Δημοκρατικὴ Ἰδεολογία. Ἐδῶ βρίσκονται καὶ οἱ ρίζες τῆς φιλοσοφικῆς ἀνησυχίας καὶ ἀναζήτησης τῶν Ἰῶνων.

Στὶς πόλεις τῆς Ἰωνίας, τὴ Μίλητο καὶ τὴν Ἐφεσο, πόλεις μὲ μεγάλη διακίνηση καὶ διασταύρωση ἀνθρώπων, παρουσιάστηκαν μὲ ἀμοιβαία ἐπίδραση ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, πλοῦτος καὶ πολιτισμός.

Στὰ χρόνια καὶ στὸν τόπο πού ζεῖ ὁ Ἡράκλειτος ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὶς παλιῆς καὶ τὶς νέες ἀντιλήψεις εἶναι γεγονός. Ὁ ἴδιος ἀπὸ καταγωγὴ εἶναι ἀριστοκράτης. Ὑποχρεωμένος ὅμως νὰ μελετῆσει τὸν κόσμον, μὲ βάση τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς του καὶ τὶς προοπτικὲς ἐξέλιξης αὐτῶν τῶν δεδομένων, ὀδηγεῖται στὰ ἐπὶ μέρους διαλεκτικὰ του συμπεράσματα καὶ κατὰ συνέπεια στὴ διατύπωση τῆς διαλεκτικῆς του θεωρίας πού ὑπῆρξε καὶ τὸ πρῶτο μεγάλο πνευματικὸ ἀνθρώπινο κατόρθωμα.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ ἕκτου αἰῶνα, ἡ ἀνθρώπινη σκέψη ὀρθώνει, ἀπὸ αὐτοσυνείδηση τοῦ ρόλου της, τὸ ἀνάστημά της.

Γιατί, ἡ ἀνθρώπινη σκέψη, εἶναι ὄργανο πού τελειοποιεῖται μόνον ὅταν ἐργάζεται. Οἱ οἰκονομικὲς συνθῆκες πού προσδιόριζαν τὴν κοινωνικὴ σύνθεση, τὴν κοινωνικὴ λειτουργία κι ἐπομένως τὴν κοινωνικὴ κατάσταση —μ' ἄλλα λόγια τὴν ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων κι ἀντίστοιχα, ἡ καθοριστικὴ δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων πού προσδιόριζε τὶς ἐκδηλώσεις μελέτης τῶν φαινομένων, ἔδωσαν στὴ Μίλητο καὶ τὴν Ἐφεσο τὸ προβάδισμα τοῦ ἀνθρώπινου ἐπιστημονικοῦ στοχασμοῦ.

Ἡ ἀνθρώπινη σκέψη, συνειδητοποιεῖ τὸ ρόλο της κι ἀναλαμβάνει γεμάτη πάθος ἀπορρηματικὴ ἀγωνία κι ἔπαρση ν' ἀπαντήσῃ στὸν ἑαυτό της, πού δέρνεται καὶ πιέζεται ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα προβλήματα. Δὲν εἶναι μόνο ἡ γοητεία τ' ἀγνώστου πού ἔλκει τὸν ἀνθρώπινο στοχασμό, δὲν εἶναι ἡ ἀφιλόκερδη περιέργεια, εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς νὰ λυτρωθεῖ ἀπ' ὅ,τι πιέζεται, ἀπ' ὅ,τι ταραζεται, εἶναι ὁ φόβος γιὰ τὸ σκο-

τεινό, τὸ ἀβέβαιο αὔριο τοῦ ἀτόμου μέσα στὰ δίχτυα τῆς κοινωνίας. Καὶ εἶναι ἀκόμα μαζί μ' αὐτὰ καὶ ἡ παράξενη χαρὰ ποὺ νοιώθει ὁ στοχαστὴς ὅταν καταφέρνει μὲ τὴ λογικὴ του νὰ ταξιθετῆσει τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα, ν' ἀποκαταστήσει τὴν ἐνότητα τῆς ἀλυσσίδας ποὺ ὅπωςδῆποτε κι ὅταν δὲν φαίνεται ὑπάρχει πίσω ἀπὸ τὴ σχέση τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος.

Ἀναγκασμένη λοιπὸν ἡ σκέψη, ἀπ' τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὴ φύση καὶ τὴν κοινωνία, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη ν' ἀφήσει τὶς μυθολογικὲς κατασκευὲς κὶ ἐρμηνεῖες τῆς, καὶ νὰ δώσει ἀπαντήσεις κὶ ἐρμηνεῖες λογικῆς.

Νὰ ἐξηγήσει τὰ πράγματα καὶ νὰ δώσει στὸν ἄνθρωπο μιὰ πύξίδα προσανατολισμοῦ. Τὶ εἶναι ὁ κόσμος; Ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία του; Ποιὰ εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ποιὰ εἶναι ἡ μοῖρα του, ὄχι μονάχα μέσα στὴ φύση ποὺ δὲν εἶναι δικό του δημιούργημα, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν κοινωνία, ποὺ ἂν καὶ τὴν ἔφτιαξε ὁ ἴδιος, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ξεμπλέξει ἀπ' τοὺς περιορισμοὺς καὶ τὰ δίχτυα τῆς.

Πρὶν ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο στὴ Μίλητο, διαδοχικὰ, οἱ σοφοί, Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος κὶ Ἀναξίμενης, εἶχανε στρώσει τὸ κεντρικὸ πρόβλημα —τὸ ὄντολογικὸ— κὶ εἶχανε δώσει ὁ καθένας τους μιὰ λύση. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Σχολῆς τῆς Μιλήτου εἶναι ὅτι θεωροῦν τὸν κείσμο ὑλικὸ κὶ ὅτι ἀποδίδουν τὴ λειτουργία στὶς ιδιότητες ἐσωκοσμικῶν ὑλικῶν δυνάμεων.

Τίποτα δὲν ἤρθε στὰ χέρια μας ἀπὸ τὸ Θαλῆ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀπόηχο τῆς γνώμης του κὶ ἓνα μοναδικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν ἄλλο στοχαστὴ, τὸ σοφὸν Ἀναξίμανδρο.

Ἡ μελέτη τ' ἀπόηχου, τ' ἀπόσπασμα τ' Ἀναξίμανδρου κὶ ἡ διδασκαλία τ' Ἀναξίμενη, ποὺ τὴ σχολιάζει ὁ Ἀριστοτέλης, μᾶς πείθουν πὼς ὁ Ἐφέσιος Ἡράκλειτος, ὄχι μονάχα εἶναι γνώστης τῶν θεωριῶν τους, ἀλλὰ κὶ ἐπηρεασμένος σημαντικὰ ἀπ' αὐτούς. Δὲν εἶναι λάθος ἂν παραδεχθοῦμε πὼς ὁ Ἡράκλειτος ἔμεινε λιγώτερο πρωτότυπος ἐκεῖ ποὺ παραδέχτηκε τὶς ἀπόψεις τους καὶ ἀναμφίβολα ὅτι ἀναδείχτηκε ἓνας μεγαλοφυῆς ἐκεῖ ὅπου ἀφήνοντας τὶς ἐπάλξεις τους, κὶ ἀκολουθώντας τὴ βασικὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν ὑλικότητα τοῦ κόσμου, χρησιμοποίησε μιὰ δική του μέθοδο ἔρευνας, ἀντίστοιχη κὶ ὁμόλογη στὰ προβλήματα ποὺ ὁ ἴδιος ἔστρωσε κὶ ἐμελέτησε.

Στὴ συνείδηση αὐτῶν ποὺ δείχνουν κάποιον ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ προβλήματα τῆς σκέψης, ἢ γιὰ τὴν φιλοσοφία, ἔχει ἐντελῶς λαθεμένα προσαράξει ἡ ἀντίληψη ὅτι συλλήβδην οἱ Ἴωνες σοφοί, ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ὄντολογικὸ ἢ κοσμολογικὸ πρόβλημα, δηλαδὴ μὲ προβλήματα τῆς φύσης κὶ ἀποκαλοῦν κὶ ἀποδέχονται χωρὶς διάκριση τὴ φιλοσοφικὴν ἀπασχόληση τῶν Ἴωνων, περίοδο τῆς Ἴωνικῆς Φυσικῆς.

Αυτό είναι πλάνη. Και είναι άσυγχώρητη πλάνη, που προδίδει άγνοια και βιασύνη όταν θεωρούμε τον *Ηράκλειτο* μονάχα φυσικό. ή έστω Διαλεκτικό. Ο *Ηράκλειτος* ασχολήθηκε συστηματικά με τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντος με τὸ πρόβλημα τῆς Κοινωνίας, καὶ με τὸ πρόβλημα τῆς Ἀλήθειας.

Κατάλαβε τὴν ἐνότητα καὶ ὑποστήριξε τὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου στὴ βάση τῆς ὑλικότητάς του καὶ τῆς κίνησης. Γεφύρωσε τὴν παρουσία τῆς ζωῆς με τὴν παραδοχή τῆς γήινης προέλευσης καὶ δικαιολόγησε τὴν ἀνθρώπινη παρουσία τῆς λογικῆς με τὴν παραδοχή τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ λόγου. Τὰ λάθη ποὺ κλείνουν οἱ ἀπόψεις του πάνω σ' αὐτὰ τὰ προβλήματα, δὲν μειώνουν τὴν ἀξία τῆς διδασκαλίας του, κι ἡ ἀσυνέπεια καὶ τὰ χάσματα, δὲν παραιμορφώνουν καθόλου τὴ γοητεία τοῦ λόγου του.

Ἀλλὰ πρὶν χρησιμοποιήσουμε τὴ συμπυκνωμένη, τὴ «σκοτεινὴ» καὶ θαυμάσια αὐτὴ τοῦ λόγου του, ποὺ μεταφέρει με τὸ μαινόμενο στόμα του, σὰ μαντικὴ Σιδύλλα, τοὺς δόμους τῆς ἤραμης καὶ μεγαλειώδικης σκέψης του, πρέπει νὰ σκιαγραφήσουμε τὴ φυσιογνωμία τοῦ λόγου του.

Ὁ ἑλληνιστὴς G. Thomson δέχεται ὅτι ὁ *Ηράκλειτος* ἔγραψε σὲ ἱερατικὸ στυλ, γιατί ἀνῆκε σὲ ἱερατικὴ οἰκογένεια. «He was himself by right of birth a priest-king. That is why he wrote in a hieratic style».

Ἄν ἀποδεχτοῦμε αὐτὴ τὴ διαπίστωση κι αὐτὴ τὴν αἰτιολογία πρέπει νὰ ἀγνοήσουμε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, τὰ κοινωνικά, γλωσσικά καὶ πολιτιστικά δεδαμένα ποὺ ἐπιδροῦν καὶ διαμορφώνουν τὴ σκέψη καὶ τὴν ἔκφραση τοῦ *Ηράκλειτου*. Λαβαίνω ὑπ' ὄψη μου αὐτὸ τὸ δεδομένο, ἀλλὰ θεωρῶ διαφωτιστικὴ προσθήκη νὰ παρεμβάλω ἐδῶ τὴ γλωσσικὴ μου παρατήρηση γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἀπόσπασμάτων τοῦ Φιλοσόφου ποὺ ὁ Livius τὸν ἀποκαλεῖ σκοτεινὸ καὶ μαζί μ' αὐτὸν οἱ ἐρευνητὲς τοῦ ἔργου του. Σύμφωνα με τὰ πρόσφατα γλωσσολογικὰ συμπεράσματα ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων, ὁ *Ηράκλειτος* πρέπει νὰ χρησιμοποίησε τὴν ἰδιαίτερη διάλεκτο τῆς Ἐφέσου καὶ κυρίως λαϊκὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα λιγότερο κατανοητὰ στὸν ἀνάμικτο Ἴωνικὸ πληθυσμὸ ποὺ με τὴ διασταύρωσή του στὶς πολυκόσμες αὐτὲς πόλεις εἶχε δημιουργήσει ἓνα περισσότερο ἐξελιγμένο γλωσσικὸ ὄργανο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς σημαντικῆς. Οἱ Ἴωνικὲς πόλεις χρησιμοποιοῦσαν στὶς ἐπίσημες σχέσεις τοὺς ἓνα περισσότερο ἄμοιο γλωσσικὸ ὄργανο. Ἀντίθετα, μέσα στὶς πόλεις οἱ ἰδιῶτες μεταξὺ τοὺς συνέχιζαν, με κάποιες προσαρμογές στὸ νέο ὄργανο, νὰ μιλοῦσαν τὴν ἰδιαίτερη διάλεκτο με τὰ ἰδιάζοντα παραδοσιακά

στοιχεία του τύπου τους.

Οι λέξεις του κειμένου του, οι λέξεις που σκέφτεται, δεν είναι σε περιεχόμενο ισοδύναμες με τις άλλες Ίωνικές που γνωρίζουν οι φιλόλογοι. Ο Ηρόδοτος, μās λέει κιόλας, πώς ή Μίλητος, μιλούσε διαφορετικά από τις άλλες Ίωνικές πόλεις, κι αυτό σημαίνει πώς οι λέξεις έχουν διαφορετική παροιστατική αξία, διάφορη έννοιολογική απόχρωση και άλλη συναισθηματική αντίληψη, στο στόμα του φιλόσοφου, στη σκέψη και την καρδιά των Μιλησίων συγχρόνων του.

Ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται ότι ο Ηράκλειτος γνώριζε ισχνά τα Ίωνικά. Ακόμα ο λόγος του είναι έποπτικός, είναι μεταφορικός, εικονογραφικός, αποφθεγματικός. Γιατί στον καιρό και στον τόπο που γράφει, δυναστεύει ή ποιητική παράδοση, κι αρδεύει την καρδιά με μηνύματα ο λόγος της ποίησης. Κι ή καταγωγή κι ή λειτουργία της ποίησης είναι μαγική, ιερατική. Κι ο λόγος της ποίησης χρησιμοποιεί τις εικόνες. Οι λέξεις και οι φράσεις που αποδεσμεύουν το νόημα ενός στοχασμού με παρομοιώσεις και μεταφορικές εικόνες, είναι οι περισσότερο κατάλληλες ακόμα και στον καιρό του, για να οργανώσει σε έκφραση, σε λόγο μεταδοτικό τα δικά του νοήματα. Η φιλοσοφία, που δουλεύει με έννοιες, δεν είχε πλάσει ακόμη το δικό της όργανο, δεν είχε την ιδιόζουσα γλώσσα της, γι' αυτό κι έμπαινε ελεύθερα στους γειτονικούς χώρους της παροιμίας και τους ροδώνες της ποίησης.

Αλλά κι ή μίμηση του επίσημου λόγου του Μαντείου, αποκλείει μίαν εύκολη έξοικείωση με τη γλώσσα του φιλοσόφου. Γι' αυτό κι ή πρόζα του, είναι κλειστή, απρόσφορη, χρησμική. Η ασύνδετη σύνταξη του, ή λυμένη του φράση, κάνει το λόγο του βαρύ, άσαφή και ταυτόχρονα πυκνό, σιβυλλικό, σκοτεινό. Υποστηρίχτηκε ότι σκοπίμα έκανε σκοτεινό το ύφος του από περιφρόνηση του πλήθους και γιατί ήθελε ν' απευθύνεται μόνο στον κύκλο των άριστοκρατών και των όμοίων του. Είναι άπρονόησία να παγιδεύουμε με μια τέτοια παραδοχή τη νοημοσύνη μας. Κι είναι προτιμότερο να οικειωθούμε με τη μελέτη τη γλώσσα του, με τη σπουδή τα νοήματά του, ακολουθώντας την υπόδειξη που ο ίδιος χαράζει στο όμολογητικό του απόσπασμα: «ο άναξ, ού το μαντεϊόν έστι το έν Δελφοίς, ούτε λέγει ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει». Αν και το μαντείο δεν έκαμε πάντοτε αυτό, για τον Ηράκλειτο που μās έδωσε μια συγκροτημένη και στέρεη αντίληψη του κόσμου, ισχύει το απόφθεγμα. Το «σκοτεινό» του ύφους, το έπλασε το πενιχρό φιλοσοφικό—έπιστημονικό λεξιλόγιο, ή δυσκολία του θέματος, ή άγνοια κι ή χαμηλή διανοητικότητα των έχθρών του ίσως και των φίλων του, ή πρωτοτυπία του λαμπρού στοχασμού του που κατάχτησε και ξεχέρωσε τα καινούργια οικόπεδα και μετοίκησε την πνευματική περιέργεια σε χώρους μ' άπίθανη έκταση και γοητευτικά αλλά συνεχόμενα τοπία.

Ὁ Ἡράκλειτος, δαπάνησε τὶς ἡμέρες τοῦ στῆ μελέτη τῶν συναφῶν προβλημάτων μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσεχτική καὶ πολυχρόνια μελέτη τῶν ἀποσπασμάτων, ἡ ἀντιβολὴ τῶν ἀναφονῶν μὲ ὀδήγησαν στὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ἀναγκάστηκε, μπροστὰ στὴν δυσκολία ν' ἀπαντήσῃ ικανοποιητικὰ στὸ πρόβλημα τῆς Φύσης, στὸ πρόβλημα τὸ ὄντολογικὸ— νὰ καταφύγῃ στὴ μελέτη καὶ τῆ λύση μικροτέρων προβλημάτων ποὺ δέχονταν τὴν καθημερινὴ κι ἄμεση παρατήρηση.

Γιατὶ εἶναι χρέος μας νὰ ὁμολογήσουμε ἀπὸ τὴ σημερινὴ μας θέση γνώσης καὶ κριτηρίων, ὅτι ἡ Ἴωνικὴ φυσικὴ μαζί κι ὁ Ἡράκλειτος στὸ οἰκόπεδο τῆς ἀστρονομίας, ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλα προβλήματα ἔπιασαν τὴ μασιὰ ὄχι ἀπ' τὴν οὐρά, δηλαδὴ κανονικά, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ φτυάρι, ἀπ' τὴν πυρακτωμένη τῆς ἄκρη, γι' αὐτὸ κι ἔκαψαν τὰ χέρια τους. Ἦτανε ἀδύνατο ν' ἀπαντήσουν σωστὰ σὲ τέτοια προβλήματα, ἀφ' οὗ τὸ ἀντικείμενο ἔρευνάς τους, δὲν ἐπιδεχόταν ἄμεση παρατήρηση, μὲ ὄργανα καὶ ὀργανωμένη συλλογικὴν ἐργασία. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔδωσαν ικανοποιητικὰ, ὀρθὰ ἀπαντήσεις —ἐκτὸς ἀπὸ ἀφηρημένες διατυπώσεις.

Μπροστὰ λοιπὸν στὴ δυσκολία τοῦ προβλήματος, ὁ ὄξυς νοῦς τοῦ Ἡράκλειτου, ἀνατοποθέτησε τὸ πρόβλημα καὶ πρόβαλε δίπλα στὸ φυσικὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανώσεως ἢ καλλίτερα τὸ πρόβλημα τῆς λειτουργίας τοῦ κόσμου. Ἡ χειρονομία τοῦ πνεύματός του, ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα μιᾶς νέας μεθόδου παρατήρησης κι ἔρευνας. Ἡ καθημερινὴ παρατήρηση τοῦ κόσμου, τὸν πληροφοροῦσε ὅτι ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ διαδοχὴ, ἦτανε τὸ χαρακτηριστικὸ ἐπεισόδιο μέσα στὸν κόσμο, ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῆς μικρῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας, τῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων, τ' οὐρανοῦ.

Τὸ ἀπλὸ αὐτὸ γεγονός, ποὺ ὅσο κι ἂν στὸν καθένα μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντίληπτό, ὀδήγησε τὸ μεγαλοφυῆ Ἡράκλειτο στὴ διαμόρφωση τῆς διαλεκτικῆς του ἀντίληψης γιὰ τὸν κόσμο, ποὺ βασικὸ συναρτημένο πρόβλημά της ἦτανε τὸ πρόβλημα τῆς γνώσης ἢ τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας, ἐνῶ τουτόχρονα ἐφάρμοζε στὴν πράξη, μιὰ πρωτότυπη μέθοδο ἔρευνας.

Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἀνάμεσα στοὺς προγενεστέρους τοῦ φιλοσόφου καὶ σὲ μᾶς, ὁ Ἡράκλειτος ξεχωρίζει σὰ φωτεινὸ ἐκπληχτικὸ μετέωρο ἀπ' τοὺς προηγούμενους σοφοὺς ποὺ τοὺς ἄφησε πίσω αἰῶνων βήματα, κι ἀπ' τοὺς κατοπινούς ποὺ δὲν τὸν κατάλαβαν, καὶ τοὺς προσπέρασε ὑπερήφανος στὸ πνευματικὸ ἄρμα τοῦ ποὺ κομίζει στὴν ἐποχὴ μας τὸ χαιρετισμὸ τοῦ φιλοσόφου, γεμάτον κατάφαση γιὰ τὶς πνευματικὲς του πιστώσεις, τὴν ὥρα ποὺ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη μας ἀ-

να γνωρίζει κι ἐπικυρώνει τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν σπερματικῶν καταβολῶν, ποὺ ἐγκατέσπειρε τελετουργικὰ κι ἀμετάκλητα τὸ πνεῦμα του.

Εἶναι δικό του ἔργο ἡ κατανόηση, ἡ παραδοχὴ κι ἡ διατύπωση τῆς Διαλεχτικῆς ἀντίληψης τοῦ κόσμου.

Κι εἶναι δικός του ἄθλος ἡ παραδοχὴ καὶ ἡ υἰοθεσία μιᾶς ἀντίστοιχης μεθοδολογίας στὰ προβλήματα ἔρευνας.

Ἡ λέξη «*Διαλεχτικὴ*» πουθενὰ δὲν ἀπαντᾷ στὸ σῶμα τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἡράκλειτου. Εἶναι πλάσμα κατοπινό. Προέρχεται ἀπὸ τὸ «*διαλέγεσθαι*» κι ἄλλαξε ἔννοιες στὴν πορεία τῶν αἰῶνων, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ Ζήνωνα πέρασε στὴν φιλοσοφικὴν ὀρολογία. Εἶναι ἰσκόπιμο νὰ πούμε πὼς στὴν τρέχουσα ὀρολογία τὴ συναντᾶμε μὲ δυὸ διαφορετικούς καὶ ἀντίθετους ἐπιθετικούς προσδιορισμούς. Σωστότερα οὐσιαστικούς.

Τὴ συναντᾶμε σὰν Ἰδεαλιστικὴ Διαλεχτικὴ καὶ σὰν Ὑλιστικὴ Διαλεχτικὴ. Ὁ διαχωρισμὸς ὀφείλεται στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ποὺ τὸ οἰκοδόμημα τῆς πρώτης τῶχτισε ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία τοῦ Πλάτωνα καὶ τῆς δεύτερης, ἡ ρεαλιστικὴ ἀντίληψη τοῦ Ἡρακλείτου.

Ἀλλὰ ἐπεξεργασία τῆς ἔννοιας καὶ θεμελίωση ἔκαμε ὁ Hegel γιὰ τὴν ἰδεαλιστικὴν ὄχθη, τοῦ μεγάλου ποταμοῦ ποὺ διαχωρίζει τίς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν κόσμον βασικά, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καιροὺς μέχρι σήμερα. Ἐπεξεργασία τῆς ἔννοιας καὶ ἀνατοποθέτηση φυσικὴ — δηλαδή μὲ τὰ πόδια κάτω καὶ τὸ κεφάλι ἐπάνω — γιὰ τὴν ὑλιστικὴν ὄχθη τοῦ ἴδιου ποταμοῦ, ἔκαμαν οἱ ἐπίσης γερμανοὶ Marx καὶ Engels. Ὅφειλουμε νὰ ὁμολογήσουμε πὼς κι οἱ τρεῖς τοὺς σεβάστηκαν, θαύμασαν καὶ δοξολόγησαν τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα, κατὰ διάφορο τρόπο, ἀλλὰ τιμητικὰ καὶ διακριτικά.

Ἡ σύγκρουση αὐτῶν τῶν ἀπόψεων εἶναι ἀρχαία καὶ εἶναι γεμάτη πικρία καὶ περιφρόνηση ἢ γλῶσσα τῶν ἀντιπάλων.

Χρειάζεται ν' ἀποτρέψουμε τὸν κίνδυνον παρεξηγήσεων, κι εἶναι ὠφέλιμο νὰ θυμόμαστε πὼς ἡ διαλεχτικὴ στὸν Ἡράκλειτο καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, ἔχει ἀπλοϊκὲς παραδοχὲς ποὺ εἶναι ἀπαράδεχτες γιὰ τὴ σημερινὴ μας ἀντίληψη. Καὶ ταυτόχρονα ὅτι οἱ σημερινὲς μας ἀντιλήψεις εἶναι νόμιμη ἀναπτυγμένη κληρονομιά τῆς Ἡρακλείτειας θεωρίας.

Διαλεχτικὴ, εἶναι ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸν κόσμον, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν τὰ πάντα κινούνται καὶ μεταβάλλονται σὲ μιὰν αἰώνια ἐξέλιξη ἀπὸ μιὰ σύμφυτη διαπάλη τῶν ἀντιθέτων ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὰ πράγματα.

Ἰδεαλιστικὴ Διαλεχτικὴ εἶναι ἡ ἴδια ἀντίληψη μὲ τὴν πρόσθετη παραδοχὴ ὅτι τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πρωτεῦον ποὺ μεταβάλλεται σὲ φύση

καὶ συνέχεια σὲ πνεῦμα διὰ μέσου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ὑλιστική Διαλεχτική εἶναι ἡ ἴδια ἀντίληψη μὲ τὴν ἀντίθετη παραδοχή, ὅτι ἡ ὕλη εἶναι τὸ πρωτεύον καὶ τὸ πνεῦμα προϊόν της. Σημειῶνω πῶς ἡ ἀρχαιότερη μαρτυρία γιὰ τὴ λέξη Φιλοσοφία βρίσκεται στὸν Ἡράκλειτο καὶ ἦτανε πρὶν χρησιμοποιηθεῖ σὰν ὄρος, λαϊκῆς χρήσης.

Ἡ παραδοχή τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης, ὁδηγοῦν σὲ διαφορετικὰ συμπεράσματα, σὲ διαφορετικὴ πραχτικὴ δράση τοὺς ἀνθρώπους, κι ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ σ' ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἠθικῆς.

* * * * *

Τὶ εἶπέ λοιπὸν ὁ Ἡράκλειτος;

Ὁ Ἡράκλειτος γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴν ὕπαρξη τοῦ κόσμου εἶπε: «Κόσμον τόνδε, τὸν αὐτὸν ἀπάντων, οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ ἀείζων, ἀπτόμενον μέτρα καὶ ἀποσθεννύμενον μέτρα». (ἀπ. 30).

Δηλαδή, ὁ κόσμος δὲν εἶναι δημιούργημα ὑπερφυσικῆς (θεϊκῆς) δυνάμεις, οὔτε ἀνθρώπινης, ἀλλὰ ἔχει αἰώνια τὴν ὕπαρξή του· ἀκαλοῦθώντας ἴδιους νόμους ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν πύρινη φύση του καὶ ὑπόκειται ἡ ἀλλαγὴ του σ' αὐτοὺς τοὺς νόμους.

Τὴν ἀντίληψη αὐτῆ ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη τὴν οἰκειοποιήθηκε καὶ εἶναι σὲ θέση ν' ἀποδείξει σωρεῖα μερικῶτερων νόμων μὲ καθολικὴ καὶ ἰδιάζουσα λειτουργία στὴ διαδικασία μεταβολῆς τῆς ὕλης. Ἡ δυνατότητα αὐτῆ ἐπικυρώνει, δυναμώνει, στηρίζει καὶ ξεκαθαρίζει τὴν πεποίθηση τοῦ Ἡρακλείτου γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τὴν ὑπαγωγὴ του σὲ νόμους μὲ ἀπροσμέτρητο χρονικὸ κύρος.

Στὴν ἀστρονομία, ὁ Ἡράκλειτος ἔπεσε ἔξω καὶ διετύπωσε παιδαριῶδεις ἀπόψεις: «ὅτι τε ὁ ἥλιός ἐστι τὸ μέγεθος ὅσος φαίνεται». Ἀλλὰ καὶ τὸ φῶς τῶν ἀστρῶν, τὶς ἐκλείψεις τοῦ ἡλιοῦ καὶ τῆς σελήνης, τὶς ἐρμήνευε μὲ τὴν παραδοχὴ ἀνεστραμμένων σκαφῶν στὶς ὁποῖες ἀθροίζονται οἱ ἀναθυμιάσεις: ἀπόψεις ποὺ ἡ σημερινὴ ἀστρονομία ἀπόδειξε πλάνες. Αἰτιολογήσαμεν ἤδη τὴν αἰτία τῆς πλάνης. Προσθέτουμε μόνο, πῶς τὸν καιρὸ τοῦ ὑπῆρχανε συγκεντρωμένες γιὰ ἐπεξεργασία ἐλάχιστες ἀστρονομικὲς παρατηρήσεις στὴν Ἰωνία κι ἀκόμα εἶτε γιὰτὶ ἦτανε λιγώτερο ἰδιοφυῆς σ' αὐτὸ καὶ πιθανώτατα γιὰτὶ ἐργάστηκε ἐλάχιστα σ' αὐτὸν τὸν κλάδο, ἔμεινε ἡ τιμὴ νὰ στεφανώσῃ τὸ μεγαλοφυῆ Μαθηματικὸ—ἀστρονόμο, Ἀρίστάρχο τὸ Σάμιο, διακόσια χρόνια πρὶν μετὰ ποὺ διετύπωσε πρῶτος τὴν ἀποψη ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα γιὰ τὸ ἡλιακὸ μας σύστημα, ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι τὸ κέντρο τοῦ δικοῦ μας πλανητικοῦ συστήματος.

Ὁ Ἡράκλειτος γιὰ τὴ λειτουργία, τὴν ἐναλλαγὴ καὶ τὴν ἰσορροπία τοῦ κόσμου εἶπε: «Πυρός τε ἀνταμοιβὴ τὰ πάντα καὶ πῦρ ἀπάν-

των ὁκώσπερ χρυσοῦ χρήματα καὶ χρημάτων χρυσός» (ἀπ. 90).

Δηλαδή, ἀπὸ τὸ πῦρ ποὺ συνιστᾶ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου, ἀπορρέουν «δι' ἀνταμοιβῆς» τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἀπορρέει τὸ πῦρ. — Στὴν ἔννοια τοῦ πυρός ὁδηγήθηκε γιὰ τὴν θεωροῦσε τὸ πῦρ στὶς γενικὲς τοῦ ιδιότητες, σὰν τὴ μοναδικὴ οὐσία ποὺ διαθέτει ἀφ' ἑαυτῆς τὶς δυνατότητες μεταβολῆς. Γιὰ τὴ σημερινή μας ἀντίληψη, ἡ ἔννοια τοῦ πυρός, εἶναι μία ἔννοια ἀπροσπέλαστη ἀκόμα πειραματικά, καὶ φυσικὰ συμβατικὴ, ποὺ ἀφήνει περιθώρια σὲ διαστροφές. Κι αὐτὴ τὴν ἀτέλεια τῆς παραδοχῆς του, ὁ Ἡράκλειτος τὴν καταλάβαινε, γι' αὐτὸ γιὰ νὰ γίνῃ παραστατικός ἰσ' αὐτὴν τὴν ἀντίληψη τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ κόσμου φέρνει τὸ παράδειγμα τοῦ χρυσοῦ ποὺ μεταβάλλεται σὲ χρήματα (πράγματα) καὶ τὰ πράγματα μέσῳ τῆς ἐμπορικῆς διαδικασίας σὲ χρυσό. Θεωρεῖ ὅτι τὸ πῦρ εἶναι ὑπόσταση ὄλων τῶν πραγμάτων καὶ ὁ συνδετικός κρίκος ὄλων τῶν μεταβολῶν.

Ἡ φράση αὐτὴ τοῦ Ἡρακλείτου, εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου βαρύτερη σὲ περιεχόμενο ἀπ' ὅσο ἐξωτερικὰ δείχνει. Γιὰ τὴν περικλείει ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενο τῆς διαδικασίας — τὴ δυνατότητα — γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ ἑνὸς πράγματος σὲ πολλὰ ποικίλα.

Ἡ ἀξία τῆς φράσης βρίσκεται ὄχι στὴ γραμματικὴ τῆς ἔννοια, ἀλλὰ στὸ λανθάνον πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου, ποὺ στὰ πλαίσια τῶν θεωρητικῶν διατυπώσεων, ἀποκαλύπτει τὴ διαλεκτικὴ λειτουργία τοῦ κόσμου. Τὸ λάθος ποὺ περικλείεται στὴ φράση, εἶναι ὅτι εἰσάγει ὁ φιλόσοφος μίαν ἀπόχρωση δεοντολογικῆς ὄντολογίας, δηλαδή ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ ὕλη νὰ μεταβληθεῖ ὅπωςδήποτε στὸ ἀρχικὸ τῆς συστατικῆς. Τὸ λάθος ὅμως αὐτὸ ἐξουδετερώνεται μέχρι ἀφανισμοῦ ἀπὸ τὴν ὑπόδειξη τῆς διαδικασίας γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ ἑνὸς πράγματος σὲ πολλὰ ποικίλα. Στὴ θέση τοῦ κύκλου μεταμορφώσεων ποὺ ἀφήνει νὰ ἐνοήσουμε πρέπει νὰ βάλουμε μιὰ προχωρητικὴ τεθλασμένη νέων διαμορφώσεων.

Εἶπε ἀκόμα ὁ Ἡράκλειτος:

«Εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν πόλεμον ἔοντα ξυγόν, καὶ δίκην ἔριν, καὶ γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεῶν» (ἀπ. 80).

Πρέπει δηλαδή νὰ καταλάβουμε ὅτι κοινὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ κόσμου, εἶναι ὁ πόλεμος, ἡ σύγκρουση, ἡ φυσικὴ διαμάχη (δίκη = φύσις — συνήθεια, μόνιμο χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα) καὶ ὅτι τὰ πάντα γίνονται μὲ βάση τὴ διαμάχη, τὴ μοιραία, τὴν πεπρωμένη, τὴν ἀναγκαία ποὺ διέπει τὸν κόσμον. Ἐδῶ ἡ ἀνάγκη, βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη, ποὺ ἔχει μερικότερη σημασία καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάγκης.

Ἔτσι ὁ Ἡράκλειτος, εἰσδύει βαθύτερα καὶ ὑπογραμμίζει μὲ ἀνέκκλητη ἐπιμονὴ τὸ βασικὸ νόμον ποὺ διέπει τὸν κόσμον τὴ σύγκρουση,

καὶ ποὺ εἶναι σύμφυτη μ' αὐτόν.

Ἡ ἐπιστήμη μας σήμερα ἀποδέχεται κι αὐτὴ τὴν ἀρχὴ του.

Εἶπε ἀκόμη ὁ Φιλόσοφος:

«Ποταμῶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ» (ἀπ. 91).

Γιὰ νὰ δείξει τὴ συνεχὴ ἀλλαγὴ, τὴ ροὴ τῶν πραγμάτων χρησιμοποίησε τὴν παραστατικὴ ποιητικὴν αὐτὴν εἰκόνα μὲ τὸ ἀνάλαφρο δροσερὸ αἶσθημα, γιὰ τὴ θερμὴν Ἴωνία, ἀλλὰ μὲ τὸ βαθύ, τὸ ἀπελπιστικὰ ἀπαισιόδοξο, γιὰ κάθε στατικὴ ἀντίληψη, νόημά της.

Διογένης ὁ Λαέρτιος σχολιάζοντας τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Ἡρακλείτου γύρω στὰ 240 μ. Χ., γράφει πῶς ὁ Ἡράκλειτος παραδεχότανε ὅτι,

«γίνεσθαι τε πάντα κατ' ἐναντιότητα καὶ ρεῖν τὰ ὅλα ποταμοῦ δίκην». Ἀπὸ δῶ ἐξεπήγασε ἡ φράση «Τὰ πάντα ρεῖ» ποὺ σ' αὐτὴ τὴ μορφή δὲν ἀνήκει στὸν Ἡράκλειτο, ἀλλὰ εἶναι κατοπινὴ συντόμηση τοῦ βασικοῦ νόηματος τῆς θεωρίας του κι εἶναι γνωστὴ καὶ στοὺς πιὸ ἄμοιρους φιλοσοφικῆς κατάρτισης, τόσο πολὺ ἔχει μπεῖ στὴ συνείδησή μας κι ἔχει διαποτίσει τὴ σκέψη μας.

Ἡ διαπεραστικὴ ματιὰ του, εἶδε κι ἐπεσήμανε τὴν ὕπαρξη τῶν ἀντιθέτων ζευγῶν ἐξωτερικά, ἀπ' ὅπου ὑπέθετε καὶ μία βαθύτερη, μὴ αἰσθητὴ ὕπαρξη ἀντιθέτων μέσα στὰ πράγματα.

Κι αὐτὴ του τὴν ἄποψη τὴν ἐπεκύρωσε πειραματικὰ ἡ ἐπιστήμη μας σήμερα. Μέσα στὰ πράγματα δρουν ἀντίρροπες δυνάμεις, μὴ αἰσθητὲς στὶς γυμνὲς αἰσθήσεις μας. Αἰσθητὲς καὶ διακριθωμένες ὅμως ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς ἔρευνας ποὺ εἶναι ἡ προέκταση τῶν δικῶν μας αἰσθήσεων.

Ἐγραψε ὁ φιλόσοφος:

«ὁ Θεὸς ἡμέρη εὐφρόνη, χειμῶν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμὸς» τάναντία ἅπαντα οὗτος ὁ νοῦς) σημειῶνει ὁ σχολιαστὴς (ἀπ. 67) — Πρὶν ἀπὸ τὴ λέξη «Θεὸς» ποὺ εἶναι λέξη μὲ διάφορες ἔννοιες καὶ χρήσεις καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ χριστιανικὸ Θεό, λείπουν λέξεις ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα. Ἡ ἡμέρα ἀντιπαρατίθεται στὴν «εὐφρόνη» ποὺ σημαίνει ἡ λέξη κατ' εὐφημισμὸν τὴ νύχτα. Κατὰ τὴ γνώμη μου ὅμως ἡ λέξη «Θεὸς» ἔχει τὴν ἔννοια «κόσμος» κατὰ μεταφορὰ καὶ κατὰ συνήθη Ἑφέσια χρῆση, καὶ τὴ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ γεφυρώσει τὸ χάσμα στὴν κοινὴ συνείδηση ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἄρνησή του, τῶν Θεῶν — δημιουργῶν.

Ὁ Ἀέτιος, λέγει «ὁ Ἡράκλειτος ἡρεμίαν μὲν καὶ στάσιν ἐκ τῶν ὄλων ἀνήκει. Ἔστι γὰρ τοῦτο τῶν νεκρῶν. Κίνησιν δὲ τοῖς πᾶσιν ἀπεδίδου, αἶδιον μὲν τοῖς αἰδίοις φθαρτὴν δὲ τοῖς φθαρτοῖς». Θεωρεῖ τὴν κίνηση, σύμφυτη ἰδιότητα ἢ κατάσταση τῆς ὕλης κι ὑποστηρίζει τὴ θέση του μὲ τὸ παραστατικὸ ἐπιχείρημα: «Καὶ ὁ κυκεῶν διίσταται μὴ

κινούμενος» (ἀπ. 125). Τὴν ἄποψή του, τὴν ἀποδέχεται, ἡ σημερινὴ ματεριαλιστικὴ διαλεχτικὴ ποὺ θεωρεῖ τὴν κίνηση τρόπον ὕπαρξης τῆς ὕλης. Γιατὶ ὁ Ἡράκλειτος θεωροῦσε τὴν κίνηση ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς σύνθεσης τῶν πραγμάτων.

Ἄλλὰ τί πρᾶσθευε γιὰ τοὺς θεοὺς ὁ Ἡράκλειτος;

Ἡ πολλαπλὴ καὶ διάφορη ἐννοιολογικὴ χρῆση στὰ ἀποσπάσματα δίνει λαβὴν σὲ σκόπιμες παρεξηγήσεις. Ἡ λέξη «Θεός» στὸν Ἡράκλειτο, βασικὰ συνάπτεται στὴ γλῶσσα τῆς φιλοσοφικῆς του σκέψης, μὲ τὴν ὀντολογικὴ σημασία τοῦ «κόσμος» καὶ «λόγος». Λόγος σημαίνει τὴν ἔνυλη ἀναγκαιότητα τῆς διαπάλης τῶν ἀντιθέτων, δηλώνει τὴν ὑλικὴν ὑπόθεση τῶν ἰσυντελουμένων μεταβολῶν. Μ' αὐτὸ τὸ νόημα ἀλλὰ στὴ σφαῖρα τῆς δραματικῆς Τέχνης συναντᾶμε τὴ λέξη—ὄρο, στὴν Εἰρήνη τοῦ Ἀριστοφάνη. Λόγος σημαίνει ἐκεῖ ὑπόθεση δράματος. Τὸ κοινὸ σημεῖο βρίσκεται στὴν ἀλλαγὴ τῶν ἀρχικῶν δεδομένων. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη ποὺ κατευθύνει τὶς ἀλλαγὲς αἰτιοκρατικὰ, ποὺ ἐνέχει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀλλαγῆς, ὀνομάζεται Λόγος. Οἱ μερικῶτερες χρήσεις μὲ τρέχουσα ἔννοια, συνάπτονται, πρὸς ὄντα ἀνόμοια στοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴ φρόνηση, κι ἀνίκανα γιὰ δημιουργία τοῦ κόσμου, ἀμέτοχα στὶς συμφορὲς τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς νᾶχουν κοιμιαν ἀνάγκη ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες προσφορὲς καὶ δεήσεις. Ὁ μελετητὴς τοῦ Ἡρακλείτου, πρέπει νὰ στέκεται στὶς δύο πρῶτες ἔννοιες, καὶ νὰ χρησιμοποιοεῖ μὲ τὴ μέγιστη συμβατικότητα τὶς τελευταῖες. Αὐτὲς τὶς τελευταῖες χρήσεις ὁ Ἡράκλειτος τὶς μεταχειρίζεται, ὅπως οἱ μυθιστοριογράφοι κι οἱ ποιητὲς σήμερα ποὺ φυσικὰ δὲν ἔχουν κοιμιαν ἐκτίμηση στὶς θεολογικὲς παραδοχές. Ὑπογραμμίζω τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, γιὰ τὴν ὑπάρχουν συγγράμματα καὶ ἀνθρώποι ποὺ εἴτε γιὰ τὴν δὲν καταλαβαίνουν εἴτε γιὰ τὴν τὸ κάνουν σκόπιμα, λένε ὅτι ὁ Ἡράκλειτος σέβεται πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, ἢ τῆς θείας Δικαιοσύνης.

Αὐτὰ εἶναι συκοφαντίες σὲ βάρος τῶν ἀπόψεων τοῦ φιλοσόφου, καὶ σκόπιμες διαστρεφές γιὰ πιθανὰ ὠφέλη.

Ὁ Ἡράκλειτος λέει καθαρὰ ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι ἀπότοκοι τῆς σύγκρουσης τοῦ κόσμου, ἄρα κατώτεροι τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἀφοῦ προήλθαν ἀπ' αὐτὸν κι εἶναι ζεμμένοι στὸν καθολικὸ νόμο τῆς λειτουργίας του:

«Πόλεμος πάντων μὲν πατὴρ ἔστι πάντων δὲ βασιλεύς, καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἀνθρώπους. . .» (ἀπ. 53). Τ' ἀποσπάσματα ἀποκλείουν παντελῶς ἀπὸ κάθε πρωτοκαθεδρία τοὺς Θεοὺς. Γι' αὐτὸ ὁ Ἡράκλειτος ξέσπασε ἄγρια ἐνάντια στὴν ὀμηρικὴ ποίηση, κι ὄχι γιὰ τὴν δῆθεν ὑποτιμοῦσε ὁ Ὀμηρος τοὺς Θεοὺς. Ὁ Ἡράκλειτος σὲ καμμιά περίπτωσιν δὲν ἐξάρτησε τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴ βούλησιν τῶν Θεῶν. Πουθενὰ ὁ Ἡράκλειτος δὲν ὑπέβαλε τὴν ἰδέαν ἐνὸς Θεοῦ μὲ ὑπερκόσμια αὐθυπαρξία, μὲ προσώπικότητα κι ἀρμοδιότητα γιὰ τὸν κόσμον.

Ἡ ἄρμονία τοῦ κόσμου, δηλαδή ἡ διαδικασία πού ἐξασφαλίζει τὴν ὕπαρξη καὶ τὴ συνέχεια τοῦ κόσμου ἐνῶ ταυτόχρονα συγκρούεται ὀρίζεται ἔτσι ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνα Φιλόσοφο:

«Συνάψεις ὅλα καὶ οὐχ ὅλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνᾶδον διᾶδον καὶ ἐκ πάντων ἐν καὶ ἐξ ἐνός πάντα» (ἀπ. 10).

Τὸ ἀπόσπασμα αὐτό, τὸ παραδίνει σχολιάσιμόν ο Ἄριστοτέλης, ὅπου κάνει λόγο καὶ γιὰ τὴν τέχνη, τὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴ μουσικὴ, καὶ τὸν ἑναρθρο ἀνθρώπινο λόγο. Κι ἐπειδὴ οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἡρακλείτου, ὁ κύκλος πού φιλοσοφοῦσε δὲν καταλάβαινε τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀποψῆς του, ξέσπασε: «Οὐ ξυνιάσιν ὅκως διαφερόμενον ἐωυτῶ ὁμολογέει· Παλίντροπος ἄρμονιή ὅκωσπερ τόξου καὶ λύρης» (ἀπ. 51). «Δὲν καταλαβαίνουν κατὰ ποῖον τρόπον εἶναι δυνατόν ἓνα πράγμα νὰ συγκρούεται μὲ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν ἴδια στιγμή νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸν ἑαυτὸν του». Τὴν καταπληχτικὴ αὐτὴ διαίσθηση, τὴ διείσδυση τοῦ σπῆν οὐσίας τῆς διαλεκτικῆς, τὴν πιστοποιεῖ καὶ τὴν παραδέχεται σήμερα ὁ Διαλεκτικὸς ὕλισμός μὲ τὴν πρότασή: Διαπάλη καὶ ἐνόητα τῶν ἀντιθέσεων.

Εἶναι φανερό λοιπὸν ὅτι ὁ Ἡράκλειτος, ἀναγνώρισε πρῶτος ἀνάμεσα στὸν κόσμο τοῦ πνεύματος, ὅλων τῶν αἰῶνων τὴν διαλεκτικὴ λειτουργία τοῦ κόσμου καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐπεξεργάστηκε τὴ διαλεκτικὴ ἀντίληψη καὶ πρῶτος αὐτὸς τὴ διατύπωσε. Ὁ ὑλοζωϊσμός τοῦ Ἡρακλείτου προΐκιζε μὲ ἰκανότητες αἴσθησης καὶ σκέψης κάθε μορφὴ ὕλης. Ἄλλὰ «τὸ αἶσθημα, στὴν πιὸ καθαρὴν του μορφὴν, εἶναι συνδεδεμένο μόνο μὲ ἀνώτερες μορφές τῆς ὕλης (τὴν ὀργανικὴ ὕλη), καὶ μόνο σὰν ὑπόθεση μπορεῖ νὰ δεχτεῖ κανεὶς τὴν ὕπαρξη μιᾶς ἀνάλογης ιδιότητος μὲ τὸ αἶσθημα», «dans les fondements de l' edifice même de la matiere», καθὼς ἔγραψε ὁ Lenin.

Ἡ προϊωνικὴ παράδοση, οἱ Μιλήσιοι φυσικοὶ κι ὁ Ἡράκλειτος, δέχονταν τὴ γήϊνη προέλευση τοῦ ἀνθρώπου, ἀναντίρρητα. Στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ παράδοση, οἱ συνουσίες τῶν Θεῶν μὲ θνητές, ἦταν σχεδὸν καθημερινὸ κουτσομπολιό. Γι' αὐτὸ στὸν Ἡράκλειτο δὲν ἀνακύπτει τέτοιο πρόβλημα. Προβάλλει ὅμως ἡ ἀπάντηση στὴν ἀπορία ποῖα εἶναι ἡ σχέση ζωῆς καὶ θανάτου, ὕπνου καὶ θανάτου.

Ἡ ὀρφικὴ διδασκαλία δὲν εἶχεν ἐδραιωθεῖ ἀκόμα κι ὁ Ἡράκλειτος ἄσκησε σφοδρὴ κριτικὴ στὴ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρα. Γιὰ τὴν σχέση ζωῆς— ὕπνου— θανάτου, αὐτὰ λέει ὁ Ἡράκλειτος:

«Ἀνθρώπος ἐν εὐφρόνῃ φάος ἄπτεται ἑαυτῶ (ἀποθανῶν) ἀποσβεσθεῖς ὄψεις, ζῶν δὲ ἄπτεται τεθνεῶτος εὐδων, (ἀποσβεσθεῖς ὄψεις), ἐγρηγορῶς ἄπτεται εὐδοντος» (ἀπ. 26).

Ἡ καταγωγὴ αὐτῶν τῶν ἀπόψεων εἶναι πολὺ μακρυνή, ἀκουμπάει

στην άπλή αίσθηση τών πρωτογόνων ανθρώπων κι είναι ένα ζήτημα που παρὰ τή βασική παραδοχή, τής γήινης προέλευσης τής ζωής, ή έπισητήμη άγωνίζεται νά φθάσει πειραματικά στη δομή του κυττάρου και νά προκαλέσει από τήν άνόργανη ύλη, τήν παρουσία ζωής.

* * * *

Οί κοινωνιολογικές άπόψεις του φιλοσόφου, δέν ξεκόβουν από τή διαλεκτική του αντίληψη: «Πόλεμος πάντων μέν πατήρ έστι, πάντων δέ βασιλεύς, και τούς μέν θεούς έδειξε τούς δέ ανθρώπους, τούς μέν δούλους έποίησε τούς δέ έλευθέρους» (άπ. 53). Άλλά μέσα στο ίδιο του το άπόσπασμα, ο Ἡράκλειτος, άποπειράται νά δικαιολογήσει τή λογικότητα ή τή νομιμότητα τής δουλείας. Γιατί παραδέχεται ότι ή σύγκρουση, δούλωσε μιὰ για πάντα μιὰ μερίδα ανθρώπων, στη διάθεση και τις άνάγκες τής γαιοκτημονικής ή έμπορικής άριστοκρατίας, στον κύκλο τών όποιών ανήκε κι ο φιλόσοφος. Το άπόσπασμα, δείχνει καθαρά ότι ο Ἡράκλειτος δέχεται σαν ύπαρχτους τούς Θεούς —άλλά που ύπακούουν στην σύγκρουση— έπομένως κάνει μιὰ παραχώρηση καθόλου έπιζήμια κι άποδέχεται τó δίκιο τών έλευθέρων πολιτών, δηλαδή τή λογικότητα τής δουλείας. Ἡ παραδοχή αυτή, έχει στατικό χαρακτήρα, κι ή σημερινή αντίληψη για τήν ιστορία, για τήν κοινωνία, άπορρίπτει μιὰ τέτοια θέση.

Ἡ σημερινή αντίληψη πάνω στο θέμα τών αίματηρών συγκρούσεων μεταξύ τών ανθρώπων και τών εիրηνικών διαδοχών, θεωρεί ότι είναι δυνατό, γιατί είναι σκόπιμο, νά τήν διαδεχτεί ή συνεχής εիրήνη, όπου τις ύπάρχουσες αντίθεσεις θα τις μετατρέπει σε μη ανταγωνιστικές, ή συνειδητή ανθρώπινη παρέμβαση —ή ανθρώπινη βούληση, όπλισμένη με τή γνώση τών νόμων τής κοινωνικής νομοτέλειας. Ο Ἡράκλειτος, στάθηκε πολύ μακριά βέβαια ξένος έντελώς από μιὰ τέτοια αντίληψη, που μόνον ο χρόνος έχει τó λόγο, νά τήν δικαιώσει, νά τήν επικυρώσει πραχτικά. Άκόμη διαφαίνεται ότι ο Ἡράκλειτος, όταν έλεγε «μάχεσθαι χρή τον δήμον υπέρ του νόμου όκωσπέρ τείχεος» (άπ. 44) έννοούσε ότι οι πολίτες πρέπει νά υπηρετούν άγογγύστως τήν άριστοκρατία που έθετε νόμους, όπως υπηρετούν τήν πατρίδα έναντίον του έχθρου.

Θ' άδικούσαμε τον Ἡράκλειτο, αν δεχόμαστε ότι ανήκε ήθικά στην εκλυτή και διεφθαρμένη μερίδα τής άριστοκρατίας τής Ἐφέσου. Δέν ήτανε άλληλέγγυος, κι αυτό μας τó διδάσκει ο ίδιος: «μη έπιλίποι ύμäs πλούτος, Ἐφέσιοι, ίν' έξελέγχοισθε πονηρευόμενοι» (άπ. 125α), ήτοι: μακάρι νά μη σας λείψει ποτέ ο πλούτος, Ἐφέσιοι, για νά βγαίνει ή πονηριά σας στα φόρα —έβλεπε σωστά άφού θεωρεί τον πλούτο εκτροφήα τής ήθικής άσκήμιας που πρέπει γά είχε διαστάσεις στην έμπορική και πλούσια πόλη τους.

Πρέπει ν' άπροσκορακιστεί ή άποψη μερικών που θέλει νά φοβάται

ὁ Ἡράκλειτος τὴν ὀχλοποίηση, ἢ τὴν μαζοποίηση τῆς πολιτείας ποὺ προκαλεῖ ἡ Δημοκρατία. Εἶναι φόβοι δικοὶ τους μὲ ἀναδραμικὴ κατεύθυνση. Γιατὶ μιὰ Δημοκρατία ἄξια τοῦ ὀνόματός της, χρειάζεται λιγώτερη βία γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ λειτουργία ἀπ' ὅτι ὁποιοδήποτε ἄλλο καθεστῶς. Ἀναντίρρητα ὅμως, ὁ Ἡράκλειτος ἦταν «ὀχλολοιδῶρος» καὶ ἀντιδημοκρατικός, ὅσο κι ἂν ἐμφανίζεται ἀκεραιωμένος κι ἠθικός. Ἴδου τὸ κείμενο:

«Καθάπτεται δέ καὶ τῶν Ἐφεσίων ἐπὶ τῷ τὸν ἑταῖρον ἐκβαλεῖν Ἐρμόδωρον, ἐν οἷς φησὶν: ἄξιον Ἐφεσίοις ἠβηδὸν ἀπάγξασθαι πᾶσι καὶ τοῖς ἀνήθοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἐρμόδωρον ἄνδρα ἐωυτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον φάντες· ἡμέων μὴ δὲ εἰς ὀνήϊστος ἔστω εἰ δὲ μὴ ἄλλητε καὶ μετ' ἄλλων, ἀξιούμενος δὲ καὶ νόμους θεῖναι πρὸς αὐτῶν ὑπερεῖδε διὰ τὸ ἤδη κεκρατησθαι τῇ πονηρᾷ πολιτεῖα τὴν πόλιν».

Αὐτὰ μᾶς λέει ὁ Διογένης Λαέρτιος καὶ τὸ ἀπ. 121. Οἱ Ἐφέσιοι, ἐξόρισαν τὸν ὀμοῖδεάτη τοῦ Ἐρμόδωρο κι ὁ Ἡράκλειτος ρίχτηκε δριμύς καὶ ἀπόλυτος στοὺς συμπολίτες του, στοὺς ὀπαδοὺς τῆς «πονηρᾶς πολιτείας» δηλαδὴ τοῦ Δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, κι ἔγραψε πῶς ὅλοι οἱ ἐνήλικες Ἐφέσιοι ἀξίζουν πνίξιμο, γιὰτὶ ἐξόρισαν τὸν χρησιμώτατο φίλο τοῦ ἀριστοκράτη Ἐρμόδωρο, καὶ νὰ μείνουν μόνον οἱ ἀνήλικοι. Ἄν καὶ ἴσαλεύουν οἱ πληροφρείες γιὰ τὴν ἀκριβῆ χρονολόγηση τοῦ γεγονότος, τὸ νόημα παραμένει ἀνέπαφο. Ὁ φιλόσοφος δὲν εἶτανε ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὸ ταπεινὸ πάθος τῆς πολιτικῆς μισαλλοδοξίας, τῆς πολιτικῆς ἐμπάθειας. Σ' ἄλλη περίπτωση, συνιστοῦσε τὴν ὀμόνοια μετὰξὺ τῶν συμπολιτῶν του, ὑποδεικνύοντας τὸ τρόπο τῶν παραχωρήσεων...

Ἡ ἄποψή του ὅτι, «... τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς θεοῦ...» (ἀπ. 114), εἶναι στατική, ἀντιδιαλεκτικὴ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἀπορρίπτει τὴ μεταβολὴ καὶ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ λειτουργία, καὶ δὲν ὑποπτεύεται κἂν τὴ σχετικότητα. Ἡ κοινωνικὴ του θέση, βάζει φραγμὸ στὴν ὀρασή του κι ἡ τάση του ν' ἀποκαταστήσει τὴν ἐνότητα τοῦ λόγου μέσα στὸν κόσμον, τὸν κρατᾷ στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὸν σπρώχνει στὴν πλάνη, παρ' ὅτι κατανοεῖ τὴν ἄξια τοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου.

Ἄλλὰ ὁ Σολωμὸς ἐπὶ τὸν διάλογό του λέει:

«Καὶ οἱ σοφοὶ δὲν σοῦ φαίνονται πῶς ἠμποροῦν νὰ πάρουν λάθος;».

Συνάρτηση τῆς Διαλεκτικῆς τοῦ ἀντίληψης, ἦταν τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα ἢ τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας, κι ἀχώριστο σύμφωνα μὲ τὴν σημερινὴν ἀντίληψη τοῦ Διαλεκτικοῦ Ὑλισμοῦ.

Καὶ πρέπει ν' ἀποκλειστεῖ ἡ γνώμη ποὺ θέλουν τὸν Ἡράκλειτο ἔνα κήρυκα τοῦ δυϊσμοῦ. Ἀποφεύγω ἐδῶ τὶς παραπομπὲς σὲ ξενόγλωσσ-

σα κείμενα, πού είναι γεμάτα παρανοήσεις, γιατί δέν ἐπιθυμῶ τήν πολεμική καί τὸ θόρυβο. Εἶναι σκόπιμο νὰ ἐπιμείνει κανεὶς, γιατί πίσω ἀπὸ τὴν κλειστὴ πόρτα τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου του, ἐνεδρεύει ἡ ὀμορφιά καὶ ἡ γοητεία τῶν ρόδων τοῦ στοχασμοῦ του.

Κατὰ τὴ διαλεκτικὴ του ἀντίληψη, ἀφοῦ ὅλα ἀλλάζουν, ἀναγκαῖα συνέπεια εἶναι νὰ μὴ μπορούμε νὰ γνωρίσουμε τὰ πράγματα. Ἄλλὰ ἡ ὀξυδέρκειά του πέρασε κάθε προσδοκία καὶ εἶδε σωστὰ καὶ ὀρθὰ διατύπωσε τὴ γνώμη του. Πηγὴ τῆς γνώσης μας εἶπε, εἶναι οἱ αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὸ ὑλικὸ τῶν αἰσθήσεων πρέπει νὰ τὸ ἐπεξεργαστεῖ ἡ διάνοια γιὰ νὰ βγάλει σωστὲς κρίσεις. Ἔτσι λοιπὸν ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐξερεύνηση καὶ τὴν ἀναγνώριση τῶν νόμων πού ὑπάρχουν καὶ δρῶν πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα. Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πού ἀκμάζει στὰ 190, μετὰ Χριστόν, ισχυριάζοντας τὶς ὑποδείξεις τοῦ Ἡρακλείτου λέει:

«Ὁ δὲ Ἡράκλειτος, ἐπεὶ πάλιν ἐδόκει δυσὶν ὀργανῶσθαι ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν, αἰσθήσει τε καὶ λόγῳ τούτων τὴν (μὲν) αἰσθησὶν παραπλησίως τοῖς προειρημένοις φυσικοῖς ἄπιστον εἶναι νενόμικεν, τὸν δὲ λόγον, ὑποτίθεται κριτήριον. Ἄλλὰ τὴν μὲν αἰσθησὶν ἐλέγχει λέγων κατὰ λέξιν «Κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὠτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων» (ἀπ. 107), ὅπερ ἴσον ἦν τῷ «βαρβάρων ἐστὶ ψυχῶν ταῖς ἀλόγοις αἰσθήσεσι πιστεύειν».

Κατάλαβε λοιπὸν ὁ Ἡράκλειτος, ὅτι ἡ ἀλήθεια δέν μπορεῖ νὰ βρεθῆ πιστεύοντας στὶς πληροφορίες τῶν αἰσθήσεων καὶ προειδοποίησε γιὰ τὸν κίνδυνο σὲ γλώσσα αὐστηρὴ ὅτι μόνο οἱ βάρβαροι στὴ ψυχῇ, οἱ ἀπαίδευτοι, μποροῦν νὰ πιστεύουν ἀνεξέλεγκτα στὶς αἰσθήσεις.

Συνεχίζοντας τὰ σχόλιά του ὁ Πολύβιος (XII, 27), πάνω στὸ ἴδιο ζήτημα γράφει:

«δυοῖν γὰρ κατὰ φύσιν ὡσανεὶ τινῶν ὀργάνων ἡμῖν. οἷς πάντα συνθανόμεθα καὶ πολυπραγμονούμεν, ἀκοῆς καὶ ὀράσεως, ἀληθινωτέρας δ' οὔσης οὐ μικρῶ τῆς ὀράσεως κατὰ τὸν Ἡράκλειτον. «Ὁφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὠτῶν ἀκριβέστεροι μάρτυρες» (ἀπ. 101α).

Προέχει κατὰ τὸν Ἡράκλειτο λοιπὸν ἡ ὄραση κι ἀκολουθεῖ ἡ ἀκοή. Βεβαίωτατα, ὁ ρόλος καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εἶναι ἰσημαντικὸς καὶ τὸ ἀπασπασματικὸ ἔργο τοῦ Ἡρακλείτου, δέν μᾶς δίνει βάση γιὰ σχόλια κι ἀνάπτυξη. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθεῖ ὅτι ἡ ὄραση πρῶτα καὶ ἡ ἀκοή δεύτερα, μᾶς φέρνουν σὲ ἐγκυρότερη κι ἐκτενέστερη ἐπαφή μὲ τὸν κόσμον πού μᾶς περιβάλλει. Σήμερα, τὰ ἐπιστημονικὰ ὄργανα ἔρευνας, δέν εἶναι στὴν πραγματικότητα τίποτ' ἄλλο, παρὰ μόνο ἡ καταπληχτικὴ αὔξησις τῆς αἰσθητικῆς μας ἰκανότητος. Αὐτὰ τὰ ὄργανα διευκολύνουν ἀπὸ ἀποψη χώρου, χρόνου, μόχθου καὶ ἀκρίβειας τὴν ἀνθρώπινη γνῶση.

Δημιούργησε ἔτσι ὁ Ἡράκλειτος, δύο ἐπίπεδα, ἀναβαθμούς, στὴν

πορεία τῆς γνώσης, παραμένοντας πιστὸς ἰστὴν οὐσία τῆς θεωρίας του, στὸ πνεῦμα τῆς διαλεκτικῆς.

Θεωρεῖ τὸν κόσμον ὑλικό, τὶς αἰσθήσεις σὰν ὄργανα συλλογῆς ὑλικοῦ, ὄργανα ποὺ μ' αὐτὰ ἐρχόμαστε σ' ἐπαφή μὲ τὸν κόσμο, καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐμπειρίας, ὑλικὸ ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἐπεξεργαστεῖ ὁ λόγος, καὶ στὴ σημερινή μας ὁρολογία ἢ διάνοια.

Ὁ Ἡράκλειτος, βλέπει μέχρι ἐδῶ σωστά, ἀλλὰ εἰσάγει τὴν ἔννοια, τὴν ὑπόσταση τοῦ λόγου, μὲ μιὰ μεταφυσικὴν ἀπόχρωση, γιατί παραδέχεται ὅτι ὁ λόγος — ἢ Λογικὴ — εἶναι κοινὸ πρᾶγμα ποὺ ἐνυπάρχει στὸν κόσμο, ποὺ δὲν τὸν κατευθύνει βέβαια, μὰ ποὺ ἐμφανίζεται ἀπ' αὐτὸν στὸν ἄνθρωπο. Δηλαδή ἡ σκέψη, ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁμοούσια τοῦ λόγου ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸν ὑλικὸν κόσμο: «ξυλὸν ἐστὶ πάσιν τὸ φρονέειν» (ἀπ. 113) — Αὐτὸ βέβαια ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀντίληψη παῦ ἔχει σήμερα ὁ Διαλεκτικὸς Ὑλισμὸς γιὰ τὴν καταγωγή, τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ. Ἄλλὰ ὁ Ἡράκλειτος, ἔγραψε ἀκόμα κατὰ τὸν Σέξτο τὸν ἐμπειρικό: «ἀρέσκει γὰρ τῷ φυσικῷ τὸ περιέχον ἡμᾶς λογικὸν τε καὶ φρενήρες». Κι αὐτὴ ἡ φράση, δίνει λαβὴν σὲ μεταφυσικὲς παρερμηνεῖες καὶ σκόπιμες διαστροφές, κι ἔχω ὑπ' ὄψη μου τέτοιες, καμωμένες ἀπ' ἀνθρώπους ποὺ παριστάνουν τοὺς φιλοσόφους. Θεωροῦν τὸν Ἡράκλειτο ἰδεαλιστὴ. Ἄλλοι πρόδρομον τοῦ Ὑπαρξισμοῦ. Τὸ οὐσιώδες τῆς λογικῆς τοῦ Ἡρακλείτου, εἶναι ὅτι ἡ ἀλήθεια πηγάζει ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις, κατοχυρώνεται ἀπὸ τὴν διάνοια κι ἀντιπροσωπεύει γνωστικὴ σχέση ἀνάμεσα στὸν ἀντικειμενικὸν κόσμο καὶ τὸν ἄνθρωπο. Σ' αὐτὸ τὸ ἰσημεῖο εἶναι σύμφωνος ὁ Ἡράκλειτος μὲ τὸ βασικὸ κι ἀντίστοιχο τμήμα τῆς ματεριαλιστικῆς θεωρίας τῆς γνώσης.

Θὰ ἐγκαταλείψαμε τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου, ἂν παραβλέπαμε ἕνα ἀπόσπασμα σημαντικῆς ἀξίας γιὰ κάθε προετοιμασίαν καὶ ἀπόπειραν ἔρευνας τῶν προβλημάτων.

Γράφει: «Ἐὰν μὴ ἔλπηται, ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρέσει ἀνεξερευνητὸν ἔαν καὶ ἄπορον» (ἀπ. 18).

Δηλαδή, ἅμα συνειδητά, δὲν ἐλπίζει, δὲν πείνει κανεὶς νὰ ἐρευνηθεῖ κάτι, δὲν θὰ πετύχει νὰ βρεῖ τίποτα, γιατί μόνο ἔτσι ἀνοίγει ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἔρευνα.

Εἶναι λαμπρὸς αὐτὸς ὁ συλλογισμὸς κι αὐτὴ ἡ ὑπόδειξη τοῦ φιλοσόφου, ποὺ φαίνεται πὼς ὁ ἴδιος ἔχει δοκιμάσει αὐτὴν τὴν περιπέτεια καὶ τὴν εἶχε ζήσει ἰστίς ὥρες τῆς μοναξιάς του, ὅπου ὁ νοῦς του κυβερνημένος ἀπὸ τὸ πάθος, τὸ ἱερὸ πάθος τῆς ἀναζήτησης, ὀροθετοῦσε τοὺς δρόμους τῶν ἐρευνητικῶν ταξιδιῶν του, μέσα στὸ ἀχανές καὶ τὸ ἄγνωστο.

Ἔτσι γίνεται πάντα, οἱ ἐράσιμιες καὶ φλογισμένες διάνοιες νὰ

ζούν νὰ βιώνουν καιρούς ἀπίθανους τὰ προβλήματα ποὺ ἀπορροφούνε τὸ πνεῦμα τους, νὰ ὑποτάσσονται καρτερικὰ, γιὰ νὰ ὑποτάξουν μὲ τὴ σειρά τους σὲ μιὰν ἐλάχιστη στιγμή εὐτυχισμένης ἐμπνοῆς, τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦνε τὰ πράγματα. Γιατὶ «ἡ φύσις, κρύπτεσθαι φιλεῖ» (ἀπ. 123).

Ὁ Ἡράκλειτος ποὺ στὸ 108 ἀπόσπασμά του, μᾶς λέει ὅτι ἄκουσε πολλὰ κι ἀσφαλῶς μαθήτεψε σὲ περαστικούς καὶ κατώτερους δασκάλους, δὲν ἀναπαύτηκε ποτὲ στὴν ἰδέα, ὅτι ὅσα ἔμαθε εἶναι σωστά. Τὰ πέρασε μέσα ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι τῆς δικῆς του καρδιάς καὶ τῆς δικῆς του σκέψης κι αὐτὸ τόκαμε τόσο συνειδητὰ καὶ τόσο ἐπίμονα ποὺ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς τὸ δηλώσει σὰ λυρικός ποιητής, τὴ μοναξιά του, ἢ τὴν ὀδύνη του, τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐφροσύνη του.

Μᾶς λέγει ὁ Ἡράκλειτος, μόνο μὲ δυὸ λέξεις, καθαρὰ αὐτὸ ποὺ μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη δοκίμασε νυχτόημερα ἢ ἀνήσυχη σκέψη του, κι ἡ ἀνθρώπινη καρδιά του.

«Ἐδιζησάμην ἐμωῦτόν» —Βρισκόμουν σὲ διάλογο κι ἀντίλογο παντοῦ καὶ πάντοτε μὲ τὸν ἑαυτόν μου.

But in Heraclitus of Ephesus the return to humanity is complete, ἐσημείωσε ἀπὸ χρόνια ὁ Werner Jaeger.

Ὅσα μπόρεσα ν' ἀναφέρω ἐδῶ κι ἄλλα ἀκόμα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται στὴ διδαχὴ τοῦ φιλοσόφου.

Περίπου αὐτὰ ἐντέλλεται ὁ Ἡράκλειτος μὲ τὸ μαινόμενο—σὰν ἄλλη Σίβυλλα —στόμα του:

— Ὁ κόσμος εἶναι ὑλικός. Ὁ κόσμος ἀλλάζει ὑπακούοντας στὶς ἀντιθέσεις του. Τὸ πνεῦμα εἶναι ἐνδοκοσμικό, καὶ ἀξεχώριστο γνῶρισμα τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Ἡ γνῶση εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κριτικῆς τοῦ ὑλικοῦ τῶν αἰσθήσεων ἀπὸ τὴ διάνοια.

Ἡ ἐπιστήμη σήμερα δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμμιά πλαστογραφία, κι ὁ Ἕλληνας Ἡράκλειτος, ποὺ στάθηκε ἕνας ἀπλοϊκὸς γιὰ μᾶς πρόδρομος μιᾶς ἀτελοῦς Διαλεχτικῆς, θὰ μείνει στὸ τέμπλο τοῦ πνεύματος μιὰ μορφὴ ἀγαπητὴ καὶ κυρίαρχη καὶ σ' ὅσους τὸν πλησιάζουν θὰ παραινεῖ μὲ τὴν ἀφοσίωσή του στὴν ἔρευνα, μὲ τὴν ἀμφιβολία του καὶ τὸν καγχασμὸ του γιὰ τὰ παραδομένα, μὲ τὸ παράδειγμα ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸ φωτεινὸ πνεῦμα του.

Ἄλλὰ ἴσως δὲν ἤμουν ἀρκετὸς γι' αὐτὴ τὴ δύσκολη ξενάγηση ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀποσπασμάτων του, στὴν παλιά καὶ τὴν ὁμορφὴ πολιτεία ποὺ οἰκοδόμησε τὸ σίγουρο πνεῦμα του, γι' αὐτὸ καὶ μεταφέρω ἐδῶ σὲ μετάφραση, ἕνα ἐπίγραμμα σὰν μιὰ διαφημιστικὴ ὑπόσχεση σὲ ἄπληστους καὶ περίεργους φίλους τοῦ ἀρχαίου, τοῦ προγονικοῦ μας πνεύματος, παρμένο ἀπὸ τὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία. Ἐναν

ὕμνο σὰ μιὰ παραίνεση, ὄχι τόσο λυρικό, ὅσο σοφὸν κι ἀληθινό:

Μὴν εἶσαι βιαστικός τοῦ Ἡράκλειτου τοῦ Ἐφέσιου
νὰ κλείσεις τὸ βιβλίο, τυλίγοντας τὸν πάπυρο
γύρω στὸν κύλινδρο τοῦ.

Εἶναι ἓνας δρόμος δύσκολος ἢ σκέψη του,
τὸ ξέρω. Μοιάζει μὲ νύχτα σκοτεινὴ
δίχως νὰ φῶς νὰ λάμπει.

Μ' ἂν κάποιος ποῦ ξέρει καὶ μπορεῖ
καλὰ νὰ τὸν γνωρίζει,

σὲ βάλει μὲς στὸ νόημα,
τότε νὰ δεῖς τὴ λαμπερὴ καὶ φωτεινὴ του σκέψη.

(Παλ. Ἀνθ. (IX, 240)—

* * *

Ἔστω ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸ «στὸ μεσοστράτι τῆς ζωῆς μου» ἀναλο-
γίζομαι μὲ μιὰν εὐθύνη τῆ μοῖρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆ μοῖρα τοῦ
ἀνθρώπου. Καταφεύγω στὰ κείμενα καὶ ταξιδεύω εἰς ἄλλους καιροὺς καὶ
εἰς ἄλλα κλίματα γιὰ νὰ ὀπλισθῶ μὲ τὴ μάθηση, τὴ δραστηριότητα καὶ
τὴν ἐγκαρτέρηση ποῦ εἶναι ἀναγκαῖα ἐφόδια στὸ νὰ ὑποτάξουμε τὸ σῆ-
μερα καὶ νὰ μαντέψουμε τὸ αὐριο. Ἔστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια ταξιδιωτι-
κὴν ἐμπειρία κάθομαι καὶ συγκροτῶ μερικὰ συμπεράσματα, σχεδιάζω
μιὰν ἐρμηνευτικὴ μαρτυρία, σχηματίζω ἓνα αἰσιόδοξο μέσα μου μήνυμα.
Ἔτσι γράφτηκε ὁ Ἡράκλειτος.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Η :

Δηλώνω ἐδῶ μόνο βασικὰ βιβλία καὶ κείμενα ποῦ μὲ βοήθησαν
στὸ ταξίδι καὶ διευκόλυναν τὴν πορεία μου.

1. Die Fragmente der Vorsokratiker. Berlin — Neukölln
1960. Diels-Kranz
2. Paideia: The ideals of Greek culture, Oxford 1954. By
Werner Jaeger.
3. The first Philosophers. London 1961, G. Thomson.
4. Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία. Ἀθήνα 1955. Χ. Θεοδωρίδη.
5. Ἀρχὲς Διαλεκτικῆς Λογικῆς. Ἀθήνα 1962 Μ. Μ. Ροζεντάλ.
6. Petit dictionnaire Philosophique. Moscou 1955, M. Ro-
sentahl et P. Joudine.
7. Ἡουχίου: Λεξικόν. Lugduni Batavorum 1746 — 1766

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

Ἐκ τῶν Ἰωνῶν

μεταφράζει ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

ΚΡΕΟΥΣΑ Παιδαγωγὲ τοῦ ἀγαπημένου μου Ἐρεχθέα,
ποῦ ἦταν γονιός μου μιὰ φορά, στὸ φῶς σὰν ζούσε,
σπρώξε τὸ σῶμα σου κι ἐσύ πρὸς τὰ μαντεῖα,
γιὰ νὰ εὐφρανθεῖς, ἂν ὁ θεὸς καὶ Κύριός μου
τέκνα ἀπ' τὰ σπλάχνα μου προφήτεψε, ὁ Λοξίας.
Γιατὶ χαρὰ ἔναι νὰ εὐτυχεῖς μὲ τοὺς δικούς σου,
χαρὰ, κι ἂν τύχει συμφορὰ —ποῦ νὰ μὴ σώσει—
στὸ βλέμμα ἑνὸς δικού σου νὰ παρηγοριέσαι.
Κι ἐγὼ, καθὼς ἐσύ παλιὰ τὸν Ἐρεχθέα,
κυρά σου ἄς εἶμαι, σὲ νταντεύω σὰν πατέρα.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ Κόρη μου, κόρη ἄξιων γονιῶν, κι ἐσύ παράξια
κρατᾷς τὶς σπιτικές ἀρχές καὶ δὲ ντροπιάζεις,
ντόπια πάπου πρὸς πάπου, τὴν ἀρχαία γενιά σου.
Σύρε, σύρε με στοὺς ναοὺς κι ἀκουμπισέ με.
Πολὺ ψηλά ἔναι τὰ μαντεῖα τῶν γερατειῶν μου
γίνε γιατρός, καὶ βόηθα τὸ περπάτημά μου.

ΚΡΕ. Ἐλα κοντὰ στὸ χνάρι μου πάτα τὸ πόδι.

ΠΑΙ. ὦ, νάμε!

Τὸ πόδι σέρνεται, μὰ ὁ νοῦς μου φτερουγίζει.

ΚΡΕ. Ἀκούμπα στὸ ραβδί, τὸ μόνοπάτι στρίβει.

ΠΑΙ. Τυφλό ἔναι τὸ ραβδί, ἀφοῦ καλὰ δὲ βλέπω.

ΚΡΕ. Σωστὰ τὰ λὲς, μὰ κύτταξε μὴν ἀποκάμεις.

ΠΑΙ. Θέλω μὰ πᾶν τὰ γόνατά μου, δὲν ἀντέχω.

ΚΡΕ. Πιστὲς μου ὑφάντρες τοῦ ἀργαλιοῦ καὶ τῆς σαίτας,
τὶ τύχη δόθηκε τοῦ ἀντρός μου κι ἔχει φύγει
γιὰ τὰ παιδιὰ μας ποῦ ῥθामε ὡς ἐδῶ, γυναῖκες;
Πέστε κι ἂν εἶναι καλοσήμαδα, θὰ δεῖτε

- πλούσια τὰ ἐλέη ἀπ' τὴν πασίχαρη κυρά σας.
- ΧΟ. Ἄχ, μαύρη μοῖρα!
- ΚΡΕ. Ἄ, τέτοια ἀρχὴ τοῦ λόγου γιὰ χαρὲς δὲν εἶναι!
- ΧΟ. Ὦωωχ, δύσμοιρη!
- ΠΑΙ. Κακὲς μαντεῖες στ' ἀφεντικά μου, κι ἀρρωσταίνω.
- ΧΟ. Ὦχ! πῶς νὰ κάνομε; μᾶς περιμένει χάρος.
- ΚΡΕ. Τὶ ψαλμωδεῖς αὐτοῦ; Γιὰ τί σὲ πιάνει τρόμος;
- ΧΟ. Νὰ ποῦμε; νὰ σωπάσομε; πῶς νὰ φερθοῦμε;
- ΚΡΕ. Πές· γιατί κάποια συμφορὰ μοῦ ἔχεις κρυμμένη.
- ΧΟ. Ἄς εἶναι· θὰ στὰ πῶ, διπλὸς κι ἂν μ'. εὖρει χάρος·
Ποτὲ δὲ θὰ χαρεῖς, στὴν ἀγκαλιά σου τέκνα,
καὶ μήτε θὰ πιαστοῦν, κυρά μου, στὸ βυζί σου.
- ΚΡΕ. Ὦωωχ, νὰ ἔχα σβήσει!
- ΠΑΙ. Κόρη μου.
- ΚΡΕ. Ὦ συμφορὰ μου
ἐγὼ ἢ δυστυχισμένη! Μ' ἠῦρε, μὲ πίκρανε
πίκρα ἀζώητη, καλὲς μου.
- ΠΑΙ. Χαθήκαμε, παιδί μου.
- ΚΡΕ. Ὦχου! Κι ὦχου!
Πόνος ποὺ περονιάζει τὰ πλευρά μου ὡς μέσα
στὰ σωθικά μου.
- ΠΑΙ. Στάσου καὶ μὴ βογγᾶς.
- ΚΡΕ. Μὰ μ' ἔχουν ζῶσει οἱ θρήνοι.
- ΠΑΙ. Πρῶτα νὰ μάθομε.
- ΚΡΕ. Σὰν ποιά εἶδηση γιὰ μένα;
- ΠΑΙ. Τὴν ἴδια πίκρα τὴ μοιράστηκε κι ὁ ἀφέντης
ἢ ἐσὺ μονάχη τὴν τραβάς δυστυχισμένη;
- ΧΟ. Σ' αὐτὸν πρὶν ὥρας χάρισε παιδί ὁ Λοξίας,
χαρὰ δική του, ὄχι δική της, γέροντά μου.
- ΚΡΕ. Πίκρα στὴν πίκρα ἀπάνω ἀπανωτὴ μοῦ λάλησες,
συμφορὰ μου γιὰ βόγγους!
- ΠΑΙ. Μὴ μάντεψε ἀπὸ ποιά θὰ γεννηθεῖ γυναίκα
ὁ γιὸς ποὺ μελετᾶς; μὴν εἶναι γεννημένος;
- ΧΟ. Γεννημένος καὶ παλληκάρι στοὺς ἀνθούς του
τοῦ τὸν παρέδωσε ὁ Θεός, εἴμουν μπροστά του.
- ΚΡΕ. Πῶς τὸ λές; Ἄκραχτη, ἄκραχτη, ἀλάλητα
τὴ λαλιά σου σὲ μένα σφυρίζεις.
- ΠΑΙ. Καὶ σὲ μένα. Μὰ πῶς ὁ χρησμὸς πῆρε τέλος;
Λάλει μου ξάστερα, ποιὸς τοῦ ἔμελλε γιὰ γιὸς του.
- ΧΟ. Αὐτὸν ποὺ θὰ πρωτόσμιγε ἔξω ἀπ' τοὺς ναούς του,
αὐτὸν προφήτεψε ὁ Θεὸς παιδί τοῦ ἀντρός σου.

ΚΡΕ. ὦ πῶ, πῶ! Πῶ, πῶ, πῶ! Τὴ ζωούλα μου ἄπληρη, ἄκληρη
 μοῦ τὴ θέρισε· στὰ ὀρφανά μου τὰ δῶματα
 νὰ γυρίζω παντέρμη!

ΠΑΙ. Πῶς τέλειωσε ὁ χρησμός· σὲ ποιὸν σκόνταψε ἀπάνω
 ὁ ἄντρας τούτης τῆς δόλιας Πού καὶ πῶς τὸν εἶδε;

ΧΟ. Τὸ γνώρισες, καλὴ κυρά, τὸ παλληκάρι
 ποῦ τὰ μαντεῖα σκούπιζε. Παιδί του θά 'ναι.

ΚΡΕ. ὦ, στὸν ὑγρὸν αἰθέρα νὰ φτερούγιζα,
 πέρα ἀπ' τὰ ἑλληνικὰ βουνά, στῶν ἀστεριῶν τὰ σύθαμπα.
 Πόνος, τί πόνος μὲ φαρμάκωσε, καλές μου!

ΠΑΙ. Καὶ πῶς τὸν φώναξε ὁ πατέρας στ' ὄνομά του;
 Ξέρεις; ἢ μένει στὴ σιωπὴ καὶ στὸ σκοτάδι;

ΧΟ. Ἴωνας· γιατί ἔτρεξε γοργὰ πρὸς τὸν πατέρα.

ΠΑΙ. Κι ἀπὸ ποῖα μάννα νὰ 'ναι;

ΧΟ. Νὰ σοῦ πῶ δὲν ξέρω.

Μὰ ὅτι κατέχω θὰ τὸ μάθεις, γέροντά μου.
 Σὰν κλέφτης τὸ 'σκάσε στοὺς πρόναους γιὰ θυσίαι,
 καλωσορίσματα καὶ γένηες νὰ γιορτάσει,
 σ' ἓνα τραπέζι αὐτὸς κι ὁ νιοφερμένος γιὸς του.

ΠΑΙ. Κυρά μου προδοθήκαμε —βογγῶ μαζί σου—
 ἀπ' τὸν ἄντρα σου ἐμεῖς δολερὰ ἀτιμασμένοι,
 κι ἀπ' τοῦ Ἐρεχθέα τὰ δῶματα ξεσπιτωμένοι.
 Κι ὄχι πῶς τοῦ κρατῶ κακία ἐγὼ τοῦ ἀντρός σου,
 μὰ ἐσένα, ἐσένα πιὸ πολὺ ἀγαπῶ κυρά μου·
 ποῦ, ξένος, θρόνιασε, στὴν πόλη καὶ σὲ πῆρε
 κι ἔγινε ἀφέντης τῶν σπιτιῶν κι ὄλου τοῦ βιοῦ σου·
 φαίνεται σ' ἄλλην ἀγκαλιὰ ξενογεννοῦσε,
 κρυφὰ ἀπὸ σένα· πῶς κρυφὰ, θὰ στὸ ξηγήσω.
 Ἄτεκνη σ' εἶδε καὶ νὰ μοιραστεῖ τὴν τύχη
 δὲν τοῦ καλάρεσε, ἄτεκνος κι αὐτὸς νὰ μείνει,
 μὰ μὲ μιὰ σκλάβα συγκοιμήθηκε κρυφὰ σου,
 τὸ γιόν ποῦ τοῦ 'καμε στὴν ξενιτεῖα τὸν στέλνει
 σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς Δελφούς, νὰ τὸν γνοιαστεῖ. Καὶ νὰ τος,
 ποῦ ἄγνωστος, στοὺς ναοὺς ταμένος μεγαλῶνει.
 Καὶ πῶς ἀντρώθηκε σὰν ἔμαθε, σὲ βιάζει
 ἐδῶ νὰ 'ρθεῖτε, τάχα γιὰ τὴν ἀκληριά σας.
 Ψέμμα ὁ θεὸς δὲν εἶπε, αὐτὸς τὰ ξεστομίζει,
 ποῦ χρόνια ἀνάθρεφε παιδί καὶ σοῦ 'χε πλέξει
 πλάνη· ἂν φανερωθεῖ, τοῦ θεοῦ νὰ τὸ φορτώσει,
 ἀλλιῶς, ὁ χρόνος σὰν τὸν βόλευε, τῆς γῆς σοῦ
 τὴν ἐξουσία νὰ τοῦ δώσει εἶχε στὸ νοῦ του.

Πλαστό ναι, τῆς στιγμῆς, καὶ τ' ὄνομά του: Ἴων,
τάχα οἶωνός που προϋπάντησε ὁ πατέρας.

ΧΟ. Ἄχ, ἄχ! πῶς τοὺς μισῶ τοὺς ἄντρες τοὺς πανούργους
σκαρώνουν τὶς πομπές, μὲ τέχνη τὶς σκεπάζουν.
Ἄπο μυστὰ ἀγαθός, μὰ ἄκακος φτάνει νὰ ναι
παρὰ ἔξυπνος, κακὸς ὁ σύντροφός μου ἔμένα.

ΠΑΙ. Κι ἀπ' ὅλα τὰ χειρότερα θὰ πάθεις· δίχως
μάννα, ἕναν τοῦ σωροῦ, γιὸν κάποιας σκλάβας
θὰ σοῦ θρονιάσει στὰ παλάτια σου γι' ἀφέντη.
Χαλάλι ἢ πίκρα, ἂν ἀπὸ μάννα ἀρχοντικὴ παιδί του
—φτάνει νὰ σ' ἐπειθε, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκληριᾶς σου—
στὰ σπιτία σου ἔμπαζε· καὶ πάλι ἂν ἰσοῦ ταιν βάρος,
στοῦ Αἰόλου ἄς πῆγαινε νὰ τὸν πάντρολογήσει.
Γι' αὐτὰ κάποια γυναίκειαι πλάνη ἐσὺ σοφίσου.

Ἄρπαξε ἕνα σπαθὶ ἢ ἀκόμη μὲ φαρμάκι,
μὲ δόλους, ἄντρα καὶ παιδί θανάτωσέ τους·
ἐμπρός· προτοῦ θανατωθεῖς ἐσὺ ἀπὸ κείνους.
(Μὰ ἂν κάνεις πίσω, ἀποχαιρέτα τῆ ζωὴ σου.
Γιατὶ δυὸ ἐχθροὶ ἂν βρεθοῦν κάτω ἀπ' τὴν ἴδια στέγη,
ἀνάγκη ἢ ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δυὸ νὰ λείπει ἢ ὁ ἄλλος).

Κι ἐγὼ μαζί σου θέλω νὰ ριχτῶ σ' ἀγῶνα,
μαζί σου νὰ σκοτώσω μπαίνοντας στὸ δῶμα
ποῦ τραπεζώνει τὸ παιδί, καὶ νὰ πεθάνω
γιὰ τὴν κυρά μου, νὰ μὴ ζῶ τὸ φῶς νὰ βλέπω.
Τοὺς δούλους ἕνα τοὺς ντροπιάζει: τ' ὄνομά τους·
μὰ ἰσ' ὅλα τ' ἄλλα ἀπὸ τοὺς λεύτερους δὲν εἶναι
πιὸ κάτω ὁ δούλος, φτάνει νὰ τὸ λέει ἡ καρδιά του.

ΧΟ. Κι ἐγὼ, καλὴ κυρά, θέλω νὰ σὲ συνδράμω
νὰ ζήσω μὲ τιμὲς ἢ νὰ χαθῶ μαζί σου.

(Μ ο ν ω δ ῖ α)

ΚΡΕ. Ψυχὴ μου πιά πῶς νὰ σωπάσω;
Καὶ πάλι πῶς τῆς σκοτεινιάς τὸν ἔρωτα
ν' ἀνασύρω στὸ φῶς, πῶς νὰ πνίξω τὴν ντροπὴ μου;
Μὰ τῶρα πιά τί μὲ ἐμποδίζει ἐμπόδισμα;
Σ' ἀγῶνα τιμῆς νὰ παραβγῶ τί τ' ὄφελος,
ἀφοῦ κι ὁ ἄντρας, ὁ ἄντρας μου μὲ πρόδωσε;
Διωγμένη ἀπ' τὰ παλάτια κι ἄμοιρη ἀπὸ τέκνα,
κι οἱ ἐλπίδες μου καπνὸς ποῦ πάλευα,
τοῦ κάκου πάλευα νὰ τὶς ἀναφτερώσω

κρύβοντας τὸν ἔρωτά μου,
 κρύβοντας τὴ γένα τὴν πολύκλαυτη.
 ὦ, μὰ τοῦ Δία τὴν πολύαστρη κατοικία
 καὶ μὰ τὴ θεὰ στὴν πατρικὴ μου Ἀκρόπολι,
 μὰ τῆς ἀστεϊρευτῆς γενέθλιας λίμνης τῆς
 τίς ὄχθες τίς ἱερὲς στὴ γῆ τῆς Τριτωνίας,
 δὲ θὰ τὸ κρύψω πιά τὸ παραστράτημά μου,
 νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ στήθος μου καὶ ν' ἀλαφρώσω.
 Σταλαγμὸς στὰ μάτια μου τὰ δάκρυα
 κι ἡ ψυχὴ μου ἰσθενάζει ἀδικημένη,
 ἀπ' ἀνθρώπους καὶ θεοὺς μοῦ κακοπάθησε
 τῶρα ἐγὼ θὰ τὸν καταλαλήσω
 τῆς ἀγάπης ἀρνήτη δίχως ἀντίχαρη.

ὦ, ποῦ στὴν ἑφτάφωνη κιθάρα
 παίζεις τοὺς σκοποὺς κι ἐκείνη ἀντιλαλεῖ
 μὲς στὰ στριφτοκέρατα κοπάδια
 τῶν Μουσῶν τοὺς ὕμνους τοὺς γλυκόλαλους,
 καταπρόσωπα στὸ φῶς σὲ σένα,
 τῆς Λητῶς παιδί, θὰ κράξω.
 Μοῦ ῥθες μὲ χρυσαφένια κόμη,
 λαμπρός, καθὼς κορφολογοῦσα
 κρόκους στὴ φύστα ποῦ λουλούδιζε
 μὲ μαλαματένια ἀντιφεγγίσματα.
 Μοῦ κάρφωσες τ' ἄσπρα μου μπράτσα
 στῆς ἰσπηλιάς τὴν κλίνη,
 νὰ βρυχιέμαι ἐγὼ «μαννούλα μου...»
 «κι ἐσύ θεὸς κι ὀμοκλινός μου
 μ' ἔσυρες ἀδιάντροπα,
 χάρισμα στὴν Ἀφροδίτη.

Καὶ σοῦ κάνω ἡ δύσμοιρη ἓνα ἀγόρι,
 ποῦ μὲ τὸ λαχτάρισμα τῆς μάνας
 παίρνω καὶ τὸ ρίχνω στὴ σπηλιά σου
 ποῦ —ὦχ, τὴ δόλια ἐγὼ— μὲ δόλια ζευγαρώματα
 μὲ ξεπλάνεψες τὴν ἄμοιρη.
 Τῶρα πάει, ὦ συμφορὰ μου,
 στῶν πουλιῶν τὸ ράιμφος χόρτασιμα,
 πάει ὁ γιός μου, ὁ γιόγκας σου ὁ κακόπαθος,
 κι ἐσύ παίζεις τὴν κιθάρα
 καὶ λαλεῖς παιάνες.

ᾠ

τὸ θρέμμα τῆς Λητῶς φωνάζω
 τί μου στέκεις καὶ μοιράζεις τοὺς χρησμοὺς
 σὲ θρονιά χρυσά
 καὶ καταμεσίς στῆς γῆς τὸν ἄξονα,
 μέσ' στ' αὐτί σου ν' αὐτιαστεῖς, οὐρλιάζω.

Ἄχ, κακόπλανε ἐραστή,
 ποῦ τὴν εἶδες χάρη ἀπὸ τὸν ἄντρα μου,
 ποῦ τὴν εἶδες καὶ μὲς στὰ παλάτια μου
 τὸ παιδί μου, μοῦ θρονιάζεις;

Κι ὁ δικός μου γιός, ὁ γιόκας σου ἄφαντος
 στῶν ὀρνιῶν τὰ νύχια σπάρραγμα
 ἀπ' τὰ σπάρρανα τῆς μάνας.

ᾠς κι ἡ Δῆλος σὲ μισεῖ κι οἱ δάφνες τῆς,
 ποῦ ἡ Λητῶ κάτω ἀπ' τ' ἄβρὰ κλαδιά ἐνὸς φοίνικα
 λεχωνιά σεμνὴ λεχώνεψε,

τῆς κοιλιᾶς καρπὸν ἀπὸ τὸ Δία, ἐσένα.

ΧΟ. Μέγα βλησίδι συμφορῶν ἀνοίξε, ὠϊμένα.

Γι' αὐτὰ ποιὸς θὰ βαστάξει νὰ μὴ χύσει δάκρυ;

ΠΑΙ. ᾠρες τὴν ὄψη σου νὰ βλέπω δὲ χορταίνω,
 κόρη μου, κι ἔχω χάσει τὰ συλλογικά μου.
 Τὸ κύμα τῶν δεινῶν σου σπούδαζα ν' ἀδειάσω
 κι ἄλλη φουρτούνα μὲ τινάζει ἀπὸ τὴν πρύμη,
 ποῦ μὲ ὄσα ἀνακαλιέσαι στὰ γνωστά σου πάθη
 ἱμπαίνεις σὲ πιὸ συφοριασμένα μονοπάτια.

Τι εἶπες; Καὶ πῶς τὸν καταριέσαι τὸ Λοξία;
 Λές, ἔκαμες παιδί· ποῦ τό 'ριξες στὴν πόλη,
 γλυκὺ κουφάρι στὰ θεριά; Γιὰ πές τα πάλι.

ΚΡΕ. Ντρέπομαι, γέροντα, μὰ θὰ στὰ μολογήσω.

ΠΑΙ. Ἐλα· καὶ ξέρω νὰ σπλαχνίζομαι τοὺς φίλους.

ΚΡΕ. Ἄκου λοιπὸν· τὴ βορεινὴ σπηλιὰ τὴν ξέρεις
 στὶς πέτρες τὶς Κεκρόπιες, ποῦ Μακρὲς τὶς λέμε;

ΠΑΙ. Πῶς! Ποῦ 'ναι τ' ἄδυτα τοῦ Πάνα κι ὁ βωμός του.

ΚΡΕ. Ἐκεῖ τί πάλη φοβερὴ ποῦ 'χα παλέμει!

ΠΑΙ. Πές τὴν· θὰ σοῦ 'ναι συνοδιὰ τὰ δάκρυά μου.

ΚΡΕ. Στοῦ Φοίβου δόθηκα τὴν ἀγκαλιά, ἄθελά μου.

ΠΑΙ. Κόρη μου, ἦταν αὐτὰ ποῦ τότε εἶχα μαντέψει;

ΚΡΕ. Δὲν ξέρω· πές τα καθαρὰ, νὰ σοῦ ἀπαντήσω.

ΠΑΙ. Ὁ πόνος σου ὁ κρυφὸς ποῦ στὰ βουβὰ βογγούσες;

ΚΡΕ. Τὰ πάθη μου ἦταν, ναί· στὰ φανερώνω τῶρα.

ΠΑΙ. Καὶ πῶς τοὺς ἔκρυψες τοῦ Ἀπόλλωνα τοὺς γάμους;

- ΚΡΕ. Γέννησα· ὑπομονέψου κι ἄκου γέροντά μου.
 ΠΑΙ. Μὰ ποῦ; καὶ ποιά σὲ ξεγεννοῦσε· ἢ τάχα μόνη;
 ΚΡΕ. Μόνη· μὲς στὴ σπηλιά μου ποῦ ἔχα ζευγαρώσει.
 ΠΑΙ. Καὶ ποῦ ἔναι ὁ γιός, νὰ λείψει κὰν ἢ ἀκληριά σου;
 ΚΡΕ. Ὡ χάθηκε, ἔκθετος στ' ἀγρίμια, γέροντά μου.
 ΠΑΙ. Χάθηκε; Οὔτε ἦρθε νὰ τὸν ἰῶσει ὁ ἄστατος Φοῖβος;
 ΚΡΕ. Οὔτε ἦρθε· πάει, ἀναθρεφτὸς τοῦ κάτω κόσμου.
 ΠΑΙ. Καὶ ποιὸς τὸν ἔρριξε, στ' ἀγρίμια; Ἐσὺ ποτέ σου!
 ΚΡΕ. Ἐγὼ, μιὰ νύχτα τυλιγμένον στὴ φασκιά του.
 ΠΑΙ. Πές μου σ' εἶδε κανεὶς νὰ ρίχνεις τὸ παιδί σου;
 ΚΡΕ. Οἱ συμφορὲς κι ἡ ἔγνοια νὰ κρυφτῶ μονάχα.
 ΠΑΙ. Πῶς βάσταξες μὲς στὴ σπηλιά νὰ τὸ πετάξεις;
 ΚΡΕ. Πῶς; Ξεπαθιάζοντας μὲ μύρια μοιρολόγια.
 ΠΑΙ. Τὶ ἀποκοτιά!
 Κακούργα ἐσύ· μὰ πιὸ κακούργος εἶναι ὁ Φοῖβος.
 ΚΡΕ. Ἄχ, καὶ νὰ τὸ ἔβλεπες πῶς μοῦ ἄπλωνε τὰ χέρια!
 ΠΑΙ. Γύρευε γάλα ἢ νὰ ριχτεῖ στὴν ἀγκαλιά σου;
 ΚΡΕ. Ποῦ δὲν τὴν εἶδε· μὰ κακόπεσε ἀπὸ μένα.
 ΠΑΙ. Καὶ τί δοκήθηκες καὶ πέταξες τὸ ἀγόρι;
 ΚΡΕ. Εἶπα ὁ θεὸς θὰ τὸ γλυτώσει· ἦταν βλαστὸς του.
 ΠΑΙ. Ὡχ, τί φουρτῶνα στὴ χαρὰ τῶν σπιτικῶν σου!
 ΚΡΕ. Τὶ κρύβεις τὴ θωριά καὶ κλαίς, ὦ γέροντά μου;
 ΠΑΙ. Βλέπω ποῦ καταντήσατε γονιὸς καὶ κόρη!
 ΚΡΕ. Μαυρόμοιροι οἱ θνητοί· χαρὰ δὲν τοὺς στεριῶνει.
 ΠΑΙ. Μὰ φτάνει· ἄς διώξομε τὴ λύπη, θυγατέρα.
 ΚΡΕ. Νὰ κάμω τί; Ἡ δυστυχία πάντα ζαλίζει.
 ΠΑΙ. Τὸν θεὸν ποῦ αὐτὸς πρῶτος σ' ἀδίκησε ἐκδικήσου.
 ΚΡΕ. Καὶ πῶς, θνητὴ, νὰ παραβγῶ μὲ ἀνώτερους μου;
 ΠΑΙ. Τ' ἅγια μαντεῖα τοῦ Λοξία πήγαινε κάψε.
 ΚΡΕ. Τρομάζω· εἶναι πολλὰ ποῦ ἔχω ὑποφέρει ὡς τῶρα.
 ΠΑΙ. Τόλμησε ὅ,τι μπορεῖς· τὸν ἄντρα σου νὰ σφάξεις.
 ΚΡΕ. Σέβομαι τὸ στεφάνι, ἦταν καλὸς μαζί μου.
 ΠΑΙ. Ἐξέχασες τὸ παιδί ποῦ σοῦ ἔχει ξεφυτρώσει;
 ΚΡΕ. Πῶς ὅμως; Ἄς μπορούσα· ἀρχίζω νὰ τὸ θέλω.
 ΠΑΙ. Τρέχα, τοὺς δούλους σου μὲ ξίφη ἀρματωσέ τους.
 ΚΡΕ. Τρέχω· μὰ σὲ τί μέρος νὰ τοὺς ἀρματώσω;
 ΠΑΙ. Στ' ἅγια χαγιάτια, ἐκεῖ στοὺς φιλικούς ξενῶνες.
 ΚΡΕ. Γιὰ φόνους φανεροὺς ἀνήμποροι εἶναι οἱ δούλοι.
 ΠΑΙ. Ἄχ, μὴ λιποψυχεῖς· σοφίσου καμμιά πλάνη.
 ΚΡΕ. Ναί, μὰ θὰ χρειαστεῖ τόλμη μαζί κι ἀπάτη.
 ΠΑΙ. Ἐμπρός· καὶ γιὰ τὰ δυὸ θὰ σοῦ ἔμαι δεξιὸ χέρι.

- ΚΡΕ. Ξέρεις τοῦ τόπου μας τὴ μάχη ἐκεῖ στὴ Φλέγρα;
- ΠΑΙ. Ποῦ ἄναψε ἀνάμεσα Γιγάντων κι ἀθανάτων.
- ΚΡΕ. Κι ἔκαμε τὴ Γοργόνα ἢ Γῆ, τὸ μέγα τέρας.
- ΠΑΙ. Βοηθὸν στοὺς γιουὺς τῆς κι ἀγωνία στοὺς ἀθανάτους;
- ΚΡΕ. Ναί. Καὶ τὴ σκότωσε ἢ Διογέννητη Παλλάδα
- ΠΑΙ. Σὰν τὶ παράλλαγμα μορφῆς ἄγριας νὰ πῆρε;
- ΚΡΕ. Θῶρακα ἀρματωσιά, μὲ ὄχιες περιζωσιμένη.
- ΠΑΙ. Μὴν εἶναι τάχα ὁ θρύλος ποῦ παλιὰ ἔχω ἀκούσει;
- ΚΡΕ. Τὸ δέρμα ἐκείνης ἢ Ἀθηνᾶ φορεῖ στὸ στήθος.
- ΠΑΙ. Αἰγίδα ὅπως τὴ λέν, ἀσπίδα τῆς Παλλάδας.
- ΚΡΕ. Στὴ θεομαχία ποῦ μὲ σβελτάδα ρίχτηκε αἶγας.
- ΠΑΙ. Μὰ κόρη μου, μ' αὐτὰ πῶς θὰ χαθεῖ ὁ ἐχθρὸς σου;
- ΚΡΕ. Ξέρεις τὸν Ἐριχθόνιον ἢ ὄχι, γέροντά μου;
- ΠΑΙ. Ποῦ ἢ Γῆ τὸν γέννησε, γενάρχη τῶν σπιτιῶν μας.
- ΚΡΕ. Σ' αὐτὸν, σὰν ἦταν βρέφος, χάρισε ἢ Παλλάδα —
- ΠΑΙ. Χάρισε τί; Τί μέλλεται νὰ ξεστομίσεις;
- ΚΡΕ. Διπλὲς σταγόνες ἀπ' τὸ αἷμα τῆς Γοργόνας.
- ΠΑΙ. Πῶς καὶ θαυματουργοῦν στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων;
- ΚΡΕ. Νὰ θανατῶνει ἢ μιὰ, νὰ θεραπεύει ἢ ἄλλη.
- ΠΑΙ. Καὶ πῶς στοῦ βρέφους τὶς ἀσφάλισε τὸ σῶμα;
- ΚΡΕ. Μὲ χρυσοὺς κρίκους, ποῦ τοὺς εἶχε κι ὁ πατέρας.
- ΠΑΙ. Κι αὐτὸς τοὺς χάρισε σὲ σένα πρὶν πεθάνει;
- ΚΡΕ. Ναί· στοῦ χεριοῦ μου τὸν καρπὸν ἐδῶ τοὺς ἔχω.
- ΠΑΙ. Καὶ πῶς μοιράζονται τῆς θεᾶς τὰ διπλὰ δῶρα;
- ΚΡΕ. Τὴν πρώτη ἂν στάξεις ἀπ' τὴν ἀνοιχτὴ, κομμένη φλέβα—
- ΠΑΙ. Τὶ χρησιμεύει αὐτή; τί δύναμη χαρίζει;
- ΚΡΕ. Ἀρρώστειες διώχνει κι ἀνασταίνει τὴ ζωὴ μας.
- ΠΑΙ. Κι ἢ ἄλλη σταγόνα ποῦ λογόπιασες τί κρύβει;
- ΚΡΕ. Κρύβει φαρμάκι ἀπὸ τὰ φίδια τῆς Γοργόνας.
- ΠΑΙ. Ἀνάμικτες ἢ χῶρια κάθε μιὰ τὶς ἔχεις;
- ΚΡΕ. Χῶρια. Δὲ σμίγει ἢ εὐλογία μὲ τὴν κατάρα.
- ΠΑΙ. ὦ ἀγαπημένη κόρη, ὅ,τι ταιριάζει τό 'χεις.
- ΚΡΕ. Μ' αὐτὴ θὰ λείψει τὸ παιδί· θὰ ἴσται ὁ φονιάς του.
- ΠΑΙ. Μὰ ποῦ καὶ πῶς; Πές μου κι ἐγὼ θὰ τὸ τολμήσω.
- ΚΡΕ. Μὲς στὴν Ἀθήνα, μόλις μπεῖ στὰ δώματά μου.
- ΠΑΙ. Ποτέ· μὲ συμπαθᾶς —κι ἐσύ μὲ κατακρίνεις.
- ΚΡΕ. Μὰ πῶς; Μὴ μάντεψες τί μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ μου.
- ΠΑΙ. Φόνισσα θὰ σὲ ποῦν, καὶ φόνισσα ἄς μὴν εἴσαι.
- ΚΡΕ. Ναί· οἱ μητριὲς φθονοῦν τὰ ξένα τέκνα, λένε.
- ΠΑΙ. Σκότωσε ἐδῶ, γιὰ ν' ἀρνηθεῖς τὴν ἐνοχὴ σου.
- ΚΡΕ. Ἄ, πρὶν τὴν ὥρα τῆς χαρᾶς χαρολογιέμαι.

ΠΑΙ. Καί θά κρυφτεῖς τοῦ ἀντρός γιά ὅ,τι κι αὐτός σου κρύβει.

ΚΡΕ. Ξέρεις λοιπόν τι θά κάμεις; Νά, πάρε ἀπ' τὸ χέρι μου τοῦτα τῆς θεᾶς τὰ βραχιόλια —παλαιὰ κατεργάσματα—
κι ἐκεῖ πού ὁ ἀντρας σφαχτάρια βοδιῶν θυσιάζει,
κρύψε τα μὲς στή χλαιμύδα σου· κι ἀπάνω στ' ἀπόδειπνα,
ὅταν ἡ ὥρα σημάνει σπονδὲς στοὺς θεοὺς νὰ σταλάξουν
τότε καὶ σὺ στάλαξέ τις μὲς στοῦ κροντήρι τοῦ γιου του
(μόνον σ' αὐτόν, ὄχι σ' ὄλους· καὶ χῶρια οἱ σταγόνες, τὸ νόυ σου)
σ' αὐτόν πού βουλήθηκε ἀφέντης ν' ἀνεβεί στὰ παλάτια μου,
μὰ ὅταν ἡ στάλα διαβεῖ τὸ λαρύγγι του, ποτὲ δὲ θά φτάσει
σὴν περίλαμπρη Ἀθήνα, μὰ ἐδῶ σκοτωμένος θά κοίτεται.

ΠΑΙ. Τώρα κίνησέ ἐσὺ μὲ τὰ πόδια νὰ πᾶς στοὺς ξενῶνες·
κι ἐγώ, μὴ σὲ νοιάζει, θά φέρω σὲ τέλος αὐτὰ πού μὲ διάταξες.
Μὰ ἐμπρός, ὦ πόδια μου γέρικα, γενεῖτε ἐσεῖς παλληκάρια
στὰ ἔργα, κι ἄς μὴ σᾶς βαραίνουν καθόλου τὰ χρόνια· τραβάτε
στοὺς ἐχθροὺς καταπάνω μαζί μὲ τὴ γνώμη τῆς δέσποινας,
μαζί θανατώστε τον, ξεπαστρέψατε ἀπ' αὐτόν τὰ παλάτια.
Σὰν εὐτυχοῦμε ἀπὸ κάποιον, ταιριάζει νὰ τοῦ ἔχομε σέβας,
μὰ ἂν ἀπ' ὅσους σ' ἐχθρεύονται κάποια ἐκδίκηση πάρεις,
πάρε τὴν· γιάτ' νόμος κανένας δὲ σοῦ στέκεται ἐμπόδιμα.

ΧΟ. Ὡ τῆς Δήμητρας κόρη, Ἐνοδία, σὲ κυνήγια
τῆς νυχτὸς καὶ τῆς μέρας ὀδηγήτρα,
εὐώδιασέ τα ἐσὺ τὰ κακοθάνατα
τὰ ξέχειλα κροντήρια πού μὲ στάλες αἵματος
ἀπ' τὴν κομμένη τραχηλιά
τῆς γεννημένης ἀπ' τὴ Γῆ Γοργόνας
ἡ δέσποινα τίς στέλνει, ἡ δέσποινά μου
σ' αὐτόν πού ὀρέχτηκε τὸ πόδι του νὰ βάλει
μὲς στὰ παλάτια τοῦ Ἐρεχθέα.
Κι ἄλλος, ἄλλης γενιάς, ποτὲ κανένας
σὴν πόλη αὐτὴ μὴ βασιλέψει,
μόν' τοῦ Ἐρεχθέα οἱ ἀρχοντικοὶ βλαστοὶ μονάχα.

Μ' ἂν δὲν στεριώσει ὁ φόνος ὅπως τὸν μελέτησε
τώρα ἡ κυρά μου, ἂν ὁ καιρὸς δὲ δώσει χέρι
σὴν τόλμη, τώρα πού ἔλαμψε μιὰ ἐλπίδα,
ὦ, τότε, τότε, ἀκονισμένη μάχαιρα,
θηλιά θά ρίξει γύρω στὰ λαιμά της,
πάθη μὲ πάθη ἀπανωτὰ πληρώνοντας,

θὰ κατεβεί, παράλλαμμα ζωῆς,
στὸν Ἄδη.

Γιαπὶ πῶς νὰ βαστάξει νὰ τοὺς βλέπει
μὲ τὰ φεγγερά, λαμπρά της μάτια,
ἀπὸ ξενικὰ παλάτια
ἄρχοντες ξενόφερτους
ἢ ἀρχοντογεννημένη θυγατέρα;

Γιὰ τὸν πολυδόξαστο θεὸν ἀκόμα ντρέπομαι,
ἂν στὸ χοροστάσι τῶν πηγῶν κοπιᾷσει ὁ ξένος
τῆς γιορτῆς νὰ δεῖ τῆ λαμπαδηφορία,
ξάγρυπνος σ' ὄλονυχτία,
τότε ποὺ κι ὁ ἀστερωπὸς
τοῦ Διὸς χορεύει αἰθέρας
καὶ χορεύει κι ἡ Σελήνη
κι οἱ πενήντα νεροκόρες
τοῦ Νηρέα, ποὺ μὲς στὰ πέλαγα
καὶ στῶν ποταμῶν τὰ μύρια ρέματα
στήνουν τοὺς χορούς,
γιὰ τῆ χρυσοστέφανη τὴν Περσεφόνη,
γιὰ τῆ σεβαστῆ της μάννα·
νά, ποὺ θέλει αὐτὸς νὰ βασιλέψει,
νὰ χαρεῖ τὴν προκοπὴ τῶν ἄλλων
μὲ τῆ ζητιανιά τοῦ Φοῖβου!

Γιὰ κυτᾶτε ἐσεῖς ποὺ μὲ σκοποὺς παράφωνους
καὶ Μουσῶν καντάδες ξαγοράζετε
τῆ δική μας κλίνη καὶ τοὺς γάμους μὲ ἄλλους γάμους
ἄτιμους καὶ πρόστυχους τῆς Κύπριδας,
γιὰ κυτᾶτε σέβας ποὺ τὸ δείχνομε
στῶν ἀντρῶν τὶς ἄνομες μοιχεῖες.
Ἄντιστραμμένη πιά ἡ ὠδή μου
κι ὁ ὕμνος μου νὰ βρεῖ τοὺς ἄντρες,
καταλαλιὰ στὶς ἀγκαλιές τους.
Ἔδειξε αὐτὸς ἀγνωμοσύνη
κι ἄς γονοκρατιέται ἀπὸ τὸ Δία,
ποὺ μὲς στὰ παλάτια μας δὲν ἔσπειρε
τυχερὰ παιδιὰ μὲ τὴν κυρά μου,
μὰ σὲ μιὰν ἄλλην Ἄφροδίτη
πῆγε καὶ χαρίστηκε νὰ γίνει
πατέρας ἑνὸς τέκνου νόθου.

KIMΩN TZALLAS

ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ

Ἔσερνε τὴν ἀγωνία του ὅπως μιὰ πληγή, ἓνα ἔκζεμα ἀνίατο, σ' αὐτοὺς τοὺς δρόμους ποὺ διακλάδιζαν τὴν ἐπάλληλη παραφροσύνη τους στ' ἀπέραντο τερατώδες νεφέλωμα τῆς πολιτείας ποὺ ἐπεκτεινόταν μὲ τὴν ἀδυσώπητη ταχύτητα ἐκτοπλάσιματος. . . Σ' αὐτοὺς τοὺς γυμνοὺς δρόμους, τοὺς στραγγαλισμένους ἀπὸ τὰ στυγνὰ κτίρια ποὺ ὕψωναν κατακόρυφη τὴν ἀπόγνωσή τους, ζητώντας διέξοδο σ' ἓνα οὐρανὸ ἐμπυασμένο, ἄρρωστο. Στιβαγμένα πλήθη συνωστιζόταν στὴν ἄσφαλο μὲ ἀγχώδη μᾶτια ἀνθρώπων αἰωρούμενων ἀπὸ ἀόρατες ἀγχόνες. Τοὺς φοβόταν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Θὰ μάτωνε τὰ χέρια του ἂν τοὺς πλησίαζε, ἂν τοὺς ἄγγιζε, ἂν τοὺς μιλοῦσε. Ἄν τοὺς ἔλεγε μὲ τὴν ὑποτονικὴ φωνή του: «Συγγνώμην, εἶμαι ἓνας ἄνθρωπος, εἶμαι ὁ. . .».

Ἦταν ἓνας χειμῶνας. . .

«Ἔχει ὑγιεινὸν κλίμα ἢ μεγαλόπολις ποὺ πᾶτε Συμεῶν, καλοὺς, ἠπίους χειμῶνας» τοῦ εἶπε ὁ κ. προϊστάμενος, ὅταν τοῦ κοινοποίησε τὴν μετάθεση.

Ἦταν ἓνας χειμῶνας, καλός, ὑγιεινός, ὑπουλος ποὺ τὸν δεκάτιζε μεθοδικά, ἀνάλητα σὰν ἓνας σιγαλός, μόνιμος, ἐξαντλητικός, φυματικός πυρετός. . .

«Εἶστε τυχερός κ. Συμεῶν! Εἶστε τυχερός! . . .».

Καὶ τὸν κύτταξε μὲ κείνο τὸ τρομερὸ βλέμμα ἐπιβολῆς, μέσ' ἀπὸ τοὺς φακοὺς τῶν γυαλιῶν του, ποὺ μεγέθυναν τρομαχτικὰ τὰ γαλάζια, ἀχόρταγα μᾶτια του, δίνοντάς τους τὶς διαστάσεις καὶ τὴν ἀνατριχιαστικὴ ὑπερφυσικότητα ὄντων τοῦ βυθοῦ. Στὴν ἐξουθενωτικὴ του ἀποβλάκωση, εἶχε ἀρχίσει νὰ μετράει τὶς τρίχες τῶν βλεφαρίδων του, θᾶθελε νὰ τὶς μαθήσει ὅπως μιὰ μαργαρίτα. . .

Ἦ κραυγὴ τοῦ ἤρθε στὸ στόμα, τρομαγμένη, ἱκετευτικὴ.

«Ὁχι κ. προϊστάμενε. Γιὰ ὄνομά τοῦ Θεοῦ, ὄχι! Εἶμαι καλὰ ἐδῶ

στη μικρή ἡσυχὴ ἐπαρχιακὴ πόλῃ. Εἶμαι θαυμάσια κ. προϊστάμενε. Εἶμαι στὸ ἀμπρί μου κ. προϊστάμενε. Δὲν ἐπιθυμῶ μετάρθεσιν, εὐπειθέστατος, ὁ αἰτῶν. . .».

Μὰ τὸ γαλάζιο, μεγεθυμένο βλέμμα εἶχε διαβολικὸ ἐπιβάλλον κι αὐτὸς φοβόταν, ἔτρεμε αὐτὰ πὰ ἀνηλέητα ἀνθρώπινα βλέμματα ποὺ εἶχαν τὸ ζόφο, τὸν ἴλιγγο τῆς ἀβύσσου. Χιλιάδες τέτοια βλέμματα τὸν κάτεδιωκαν στὴ ζωὴ του, στὸ στρατό, στὰ στρατόπεδα, στὶς φυλακές, στὰ νησιά, στοὺς δρόμους, στὶς τοξινωμένες κάμαρες, χιλιάδες βλέμματα— χιλιάδες στρατιωτάκια, ἑνὸς ἐφιάλτη μὲ προτεταμένες τὶς λόγχες τους. . .

«Ὅπως ἐπιθυμεῖτε κ. προϊστάμενε, ὅπως ὑμεῖς ἐπιθυμεῖτε. Ἐλήφθη καὶ κατενοήθη κ. προϊστάμενε».

«Εὖγε Συμεῶν. Εἶσαι ἄριστος, νομιμόφρων, ἐντὸς ἐθνικῶν παισίων ὑπάλληλος, Συμεῶν. Προσηλωμένος εἰς τὰς ἰδέας τοῦ καθήκοντος, τῆς πατρίδος, τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ μετάρθεσίς σου εἰς τὸ κέντρον, ἀφειτηρία βελτιώσεως τῆς θέσεώς σου, ἀνόδου σου Συμεῶν, ἐν τῇ κοινωνίᾳ. . .».

* * *

Ὅρα 5 τὸ ἀπόγευμα. . .

Ἡ ἀγωνία του τὸν ἔτρωγε, τὸν τυράνουσε ὅπως ἓνα ἔκζεμα. Τὸ φῶς χλώμιαζε, στραγγαλιζόταν στὰ κενὰ τῶν ἀνέκφραστων οἰκοδομῶν.

Περπατοῦσε, περπατοῦσε στοὺς ἐχθρικούς δρόμους. Τοῦ ἀπορροφούσαν τὴν ψυχὴ. Τὸν ἀδειαζαν. Αἰσθανόταν αὐτὴ τῇ βαθμιαίᾳ ψυχικῇ ἀφαίμαξη. Αὐτὴ τὴν ἐκκένωση. Ἔνοιωθε τῇ σκλήρυνση τῶν μελῶν του. «Ἐν—δυὸ, ἐν—δυὸ, ἐν—δυὸ Συμεῶν. Τὰ χέρια πίσω Συμεῶν. Ἀρμπάιτερ Συμεῶν. Πατρίς — Ὀρησκεία — Οἰκογένεια Συμεῶν. . .».

Εἶχε μιὰ ὑπουλῆ, ἔκλυτη θερμότητα γονιμοποίησης ποὺ τοῦ ἔφερε ἐφίδρωση. Ἐναλλασσόταν μὲ αἰφνίδιες παγωμένες πνοές ψυγείου ποὺ τὸν τουρτούριζαν στὸ πελῶριο, φαγωμένο παλτό του, ἓνα παλτό τεράστιο, μαμούθ, μιὰ πανοπλία, ἓνα κειμήλιο: Ἄν μπορούσε νὰ χωθεῖ στὸ παλτό του, νὰ χῶσει τὸ κεφάλι του ὅπως ἓνα ὄστρακοειδές, ν' ἀναπαυθεῖ ἡρεμα, γαληνά, εὐφρόσυνα σὲ μιὰ σταθερὴ θερμοκρασία. . . «Ἐν—δυὸ, ἐν—δυὸ, ἐν—δυὸ. . .». Δρόμοι, μαγαζιά, κτίρια, ἄνθρωποι, ἀστυφύλακες, στροβιλιζόταν. Ἐνα ἄργό, ληθάργικό, λιγοθυμικὸ βούϊσμα τὸν γονάτιζε. Οἱ κλειδώσεις του εἶχαν παγῶσει, εἶχαν σκληρύνει σὰ νὰ εἶχαν περιχυθεῖ μεταλλικὸ καλούπι.

«Συμεῶν, τῶρα γίνεσαι ρομπότ. Δὲν πρέπει νὰ σκέφτεσαι Συμεῶν. Ἡ σκέψη εἶναι ἀνθυγιεινὴ Συμεῶν. Τὴν ἀσυνειδησία τοῦ ζῶου, Συμεῶν. . .».

Τὰ φῶτα ἀναψαν ἀποκαλύπτοντες ἀναιμικὲς μορφές, κρεματορίων. Πίσω ἀπὸ βιτρίνες σφαγιασμένες ἀπὸ σκληρὸ φῶς, οἱ κούκλες ἦταν μιὰ

παραλλαγή τῶν χλωμῶν, ἐξωτικῶν, ἠλεκτρονικῶν πωλητριῶν πολυτελείας. Τὰ τρόλλεϋ στρίγγλιζαν μεταφέροντας τὸ φορτίο τους —στιθαγμένους μοιρολατρικούς ἀνθρωπάκους, σὰ νὰ τοὺς ὀδηγοῦσαν στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. Κρατοῦσαν πακέτα ἰστὰ χέρια, τὰ ψῶνια τῆς ἡμέρας (τυράκι, ψωμάκι, σαλαμάκι, τὴν ἐφημερίδα).

«Πήδηξε στ' αὐτακίνητο Συμεῶν. Πήδηξε ἢ ξέρασε ὅσα ξέρεις κι ὅσα δὲν ξέρεις. Κι ὅσα ΠΡΕΠΕΙ νὰ ξέρεις. Ξέρασε καὶ ὑπέγραψε Συμεῶν. Βιάσου γιατί ξημερώνει, ξημερώνει ἀμετάκλητα Συμεῶν...».

* * *

Τὸν πλησίασε καὶ στάθηκε μπροστά του.

Στὸ ἓνα του χέρι, ἓνα χέρι παράδοξα τεντωμένο, εἶχε ἀραδιασμένες γραβδάτες. Τὸ ἔφερε μπροστὰ στὰ διασταλμένα μάτια του. Τὸν καθήλωσε. Γραμμές, χρώματα, σχήματα ἀποτυπώθηκαν μακάθρια στὸν ἐγκέφαλό του. Τοῦ ἔφεραν ἴλιγγο. Ἐπεχείρησε νὰ στρίψει. Τὸ ἀμείλιχτο χέρι ὀριζόντιο, παράξενο, ἄκαμπτο, χέρι τροχενόμου ἀνεμίζοντας τὶς γελοῖες πολύχρωμες γραβδάτες, τὸν ἀναχαίτισε.

«Ὅλα τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, κύριε... Γιὰ γάμους, γιὰ κηδεῖες...».

Ἡ φωνὴ ἦταν βραχνή, τὰ χινῶτα βρωμοῦσαν ἀλκοόλ. Καὶ τὸ χέρι μπροστά του, ὀριζόντιο, ἄκαμπτο, πολύχρωμο σὰν δοκὸς πόστο ντὶ μπλόκο.

«Ὅλα τὰ χρώματα κύριε...».

Τὸν ἔπιασε πανικός. Ἄδιέξοδο.

—Στὸ διάβολο κι ἐσύ καὶ οἱ γραβδάτες σου. Στὸ διάβολο ἐσύ καὶ τὸ καταραμένο χέρι σου...

Ἡ ζεστὴ ἰδρωμένη παλάμη του ἔπιασε τὸ παράξενα τεντωμένο χέρι. Τὰ λιγνὰ ὑποσιτισμένα δάχτυλα τὸ ψηλάφησαν ἄπληστα.

Ἡ βραχνὴ φωνὴ εἶπε σαρκαιστικά:

«Μὴν ἐκπλήπτεσθε κύριε. Εἶναι ξύλινο κύριε. Ἀνάπηρος πολέμου... Ὅλα τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, γιὰ γάμους, γιὰ κηδεῖες. Πάρτε κύριε...».

Εἶδε ἔντρομος τὰ μάτια του. Μιὰ μεφιστοφελικὴ φλόγα ἔκαιγε στὸ βάθος τους, περιπαιχτικὴ, θρασεῖα...

Χάθηκε πανικόβλητος στοὺς δρόμους. Αἰσθάνθηκε χιλιάδες μάτια νὰ γυρνοῦν στὶς πλάτες του σὰν ἀντιαεροπορικοὶ προβολεῖς.

Τὰ πουλιά μουρμούρισε μὲ ἀπόγνωση. Τὰ πουλιά...

* * *

... Στὴν χλιαρὴ νύχτα τὰ πελώρια χτίρια λουφάζουν ὑπουλα. Ἡ πολιτεία —δράκος τοῦ παραμυθιοῦ— ἐναπόθεσε τὴν φολιδωτὴ πανοπλία τῆς καὶ στὴ σκιά καταστρώνει τὰ σχέδιά τῆς γιὰ τὴν ἐπαύριο.

Εἶναι ξαπλωμένος ὀριζόντιο στὸ κρεβάτι, μιὰ μακρουλὴ ἀνθρώ-

πινη φιγούρα αποκαθλωμένη, με σφιγμένα, αξύριστα σαγόνια, με μάτια κλεισμένα. Περιμένει την ευεργετική επίδραση του χαπιού. Στο κομοδίνο αστράφτει το ποτήρι, πλάϊ στο κουτί.

«Συμεών, προσέξτε τὰ νεύρα σας. Τὰ νεύρα σας... Τὸ μεσημέρι, μετὰ τὸ φαγητὸ τὸ βράδυ, πρὸ τῆς κατακλίσεως. Ἄνὰ ἔν. Ὅχι περισσότερα, πρὸς Θεοῦ. Ἄλλως κοιμάσθε καὶ δὲν ξαναξυπνᾶτε... Χὰ! Χὰ! Χὰ!, δὲν ξαναξυπνᾶτε φίλτατε Συμεών...».

Τὸν κτύπησε φιλικά, προστατευτικά στὴν πλάτη, λὲς καὶ θὰ τοῦ μετάγγιζε «ἀπληστία ζωῆς» ποὺ ἔλεγε —ἐπαγγελματικὴ χειρονομία ποὺ τὴν συνήθιζε.

«Ὁ ἐπόμενος παρακαλῶ...».

Ἄπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο ἔρχεται γλυκερός, ἀπασυνθετικὸς ὁ ἄνεμος τῆς νύχτας. Τρυπῶνει στὰ πανταλόνια τῆς πιζάμας του, ἀνεβαίνει στὰ γυμνὰ πόδια, τοῦ χαϊδεύει ἀνυπανικὰ τὶς ἀτροφικὲς γάμπες, τοὺς λιγνοὺς μηρούς. Περνάει σὰν μιὰν ἐσάρπα στὸ πρόσωπό του...

Σιγὰ -σιγὰ ἡ σκορπισμένη ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ του ποὺ ἀπλοχέριασε στὴν πόλι, στὰ γραφεῖα, στὰ καφενεῖα, ποὺ τοῦ ξέφυγε στὸ διαβολικὸ λαβύρινθο τῶν δρόμων, ποὺ ἐξατμίστηκε στ' ἀπάνθρωπα, στυγνὰ κτίρια, ξανάρχεται στὸ ἄδειο, μεταλλικὸ του κορμί, σὰν ταχυδρομικὸ περιστέρι. Ἡ ζωὴ εἰσρέει μέσα του, ὅπως ἡ κίνηση σ' ἓνα κουρτισμένο παιγνιδάκι...

Ἄνοιξε τὰ μάτια του πῆρε ἀπ' τὸ κομοδίνο, με ἀργὲς κουρασμένες κινήσεις τὸ ρολόγι του καὶ κύτταξε. «Δέκα. Κι ἀκόμη τὰ πουλιά, ἀκόμη τὰ πουλιά...» μουρμούρισε με πίκρα.

Ἦταν δέκα ἡ ὥρα καὶ τὰ πουλιά ἔπρεπε ν' ἀρχίσουν. Πουλιὰ στιβαγμένα στὰ στενά, ἄχαρα κλουβιά τους. Πουλιὰ μικρά, μεγάλα. Θλιβεροὶ δεσμῶτες ποὺ ἄρχιζαν κάθε βράδυ μες στὴ νύχτα τὸ κελαῖδημά τους. Ἐνα ἀτέλειωτο ἠχηρὸ κελαῖδημα, ἓνας παραξυσμὸς ἀπελπισμένης νοσταλγίας, στὶς ἀδυσώπητες νύχτες. Σπῖνοι, καναρίνια, κορυδαλλοί, πέρδικες. Τιτίβιζαν ὅλη νύχτα ξετρελλαμένα, λὲς κι εὔρισκαν στὸ ξεφρενιασμένο αὐτὸ τιτίβισμα, ἓνα ὑπακατάστατο ἥλιου κι οὐρανοῦ ποὺ τοὺς ἔλλειπαν, λὲς καὶ ζητοῦσαν ν' αὐτοχειριάσουν τὰ μικρά τους κορμάκια, τὶς μικρὲς τους ψυχὲς σ' αὐτὸ τὸ τραγικὸ παραλήρημα, κάθε βράδυ. Δάση αἰώνια, γκριζοὶ κορμοὶ πρὸ ὀρθωνόταν μύθικοι στὸ φῶς, νερὰ καθάρια ποὺ κρεμοῦσαν τὴ μεθὴ τους, ἄνεμοι λυτρωτικοί, ὀρίζοντες ἀτέρμονες, οὐρανοὶ ἐκστατικά, ἐφηβικὰ γαλάζιοι. Ματωμένα λουλούδια κάτω ἀπὸ ἀπόλυτους, πυρακτωμένους ἥλιους...

Καὶ τὰ πουλιὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ τρίου, τρίου, τρίου στὴν ὀμιχλώδη, ὑπόουλη, δολοφόννα νύχτα ποὺ προωθοῦσε παντοῦ τὰ ὑγρά, χλιαρὰ ἀσφυξιογόνα τῆς ἀέρια...

Δέκα καὶ μισή... Κι ἦταν μόνον ἡ νύχτα ποὺ караδοκούσε στὸ

παράθυρό του, σιωπηλή, υπομονητική, σίγουρη, όπως ή μοίρα.

«Τὰ πουλιά, τὰ πουλιά θεέ μου...» μουρμούρισε με απόγνωση, μισοναρκωμένος από τὸ χάπι πού ἀργά, μεθοδικὰ ἐξαντλοῦσε τὴν ἐνέργειά του...

Ξαφνικὰ ὁ πανικός κορυφώθηκε μέσα του. Ὁ ιδρώτας ἀνάβλυσε ἀπ' ὄλο του τὸ κορμί, σὰν ἀπὸ σφουγγάρι.

«Δὲ θ' ἀκούσεις ἀπόψε τὰ πουλιά, Συμεών!... Ὅχι ἀπόψε Συμεών. Ὅχι πιά, Συμεών...».

(Ἕνα τεράστιο ΟΧΙ συρμένο στὸν ἀσβεστωμένο τοῖχο τῆς φυλακῆς τρεμουλιαστά, με ἀνθρώπινο αἷμα ἀνοιγμένης φλέβας, πού ὀργισμένα χέρια δημίων ἔσβυσαν τὴν αὐγή, με ἀσβέστη).

Τρομοκρατημένος κατέβηκε τ' ἀτέλειωτα ἰσκαλιά, ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ θυρωρείου. Εἰσέπνευσε ἐμμετικὰ (καθόταν κι εἰσέπνεε μαζοχικὰ λὲς κι ἦταν ἄρωμα ρόδων) κάτουρο, τοξινωμένο ιδρώτα, ἄχρηστο ἀνθρώπινο λίπος, ἀκάθαρτο ἔκκριμα. Ἡ βρώμα τοῦ ἄρπαξε τὰ ρουθούνια σὰ λυκοπαγίδα.

Ἡ μεσόκοπη θυρωρὸς ἦταν μπροστά του καὶ τὸν κυττοῦσε με σκοτεινὴ καχυποψία ζῶου. Ἐτρεμε στὶς πλατιὲς του πιζάμες, οἱ ἀφιδατωμένες παλάμες του ἄρχισαν νὰ παγώνουν. Ὁ μοιραῖος γλωσσοδέτης τὸν παρέλυε.

Ἡ γυναῖκα ἔσφιξε τὴ βρώμικη ρόμπα της, περιμαζεύοντας τὰ φρικτά της κρέατα. Ἦταν πελώρια, ἀμείλιχτα χτισμένη στὴ σάρκα της, ἀνίκητη στὴ σάρκα της, μισητὴ στὴ σάρκα της...

—Τὶ ἐπιθυμεῖτε λοιπὸν κ. Συμεών;

Τραύλισε.

—Τὰ που... λιά, τὰ που... λιά...

—Τὰ πουλιά, τί; Δὲ σὰς καταλαβαίνω.

Μιά σαρδώνια διάθεση γεννιόταν μέσα της, ἀντεκδίκηση, γιὰ τὸ ἄσχημο ξύπνημά της.

—Τὰ που... λιά, δὲν ἀ—κού—στη—καν ἀ—πό—ψε. Δὲν κα—τα—λα—βαί—νω τὶ συμ—βαί—νει.

—Δὲν ἀκούστηκαν τὰ πουλιά κ. Συμεών; Οὔτε καὶ θ' ἀκουστοῦν πιά τὰ πουλιά σας κ. Συμεών!...

—Πο—τέ;

—Ποτέ κ. Συμεών. Εὐτυχῶς ποτέ!

Ἡ κακία περίσσευε ἀπὸ τὰ μάτια της. ἔβγαινε ἀπὸ τὰ μάτια της σὰν ἕνας ἰσκορπιὸς πού κουνοῦσε μανιασμένες, φαρμακερὲς δαγκάνες. Πνιγόταν.

—Πο—τέ, πο—τέ; Για—τί;

—Ὁ ἄνθρωπος πού τὰ πουλοῦσε, μετεκόμισε κ. Συμεών, ἔνεκα τὸ ἐνοίκιο. Ζωὴ ἐλόγου σας κ. Συμεών...

Ένας λυγμός απόγνωσης φούσκωσε τ' άτροφικά του στήθη. Ένας λυγμός βουβής διαμαρτυρίας. Ήταν ότι του είχε άπομείνει πλέον για ν' άντιδρά, όπως μένει μιá ξεσκισμένη, κουρελιασμένη σημάια στο λοίο.

έρειπωμένο όχυρό. Ένας βουβός, παιδικός λυγμός που τον έκανε γε-
 'Η θυρωρός τον γλεντούσε.

Μή συγχίζεσθε, κ. Συμεών. Μή συγχίζεσθε, θά περάσει. Θά περάσει κι αυτό...

—Τά —είχα —συ—νη—θί—σει —τά —που—λιά κυ—ρία. Δέν —ξέρω —πώς —θά —κάνω, —χωρίς —τά —που—λιά...

—'Ω αυτό σάς στενοχωρεί κ. Συμεών; Μην ταράττεσθε. Τά πάντα σήμερα αναπληρεί ή έπιστήμη κ. Συμεών. Τά πάντα. Άγοράστε ένα γραμμόφωνον και δίσκους πουλιών. Είναι τó ίδιο και καλλίτερο κ. Συμεών. Και πουλιά της προκοπής κ. Συμεών. Άηδόνια κ. Συμεών. Όχι αυτά τὰ τσιροπούλια που δέν μ' άφηναν νά κλείσω μάτι, τὰ κατηραμένα...

Μιά άχτίδα τρελλής, άπροσδόκητης χαράς τον διαπέρασε.

—Λέ—τε— νά—ναι— τó— ίδιο;

Κυττούσε τή μέγαιρα, έν αγώνια, ίκετευτικά, λές και περίμενε νά του χαρίσει τή ζωή.

Τό ίδιο και καλλίτερο. Άηδόνια σάς λέω κ. Συμεών. Αύριο κιόλα αγοράστε τó γραμμόφωνο και τούς δίσκους —κατά τήν έπιθυμίαν σας. Συναυλίες πουλιών κατά βούλησιν. Και τώρα ήρεμείστε και κοιμηθείτε κ. Συμεών. Καληνύχτα σας!...

Στάθηκε λίγο μπρός στην κλειστή πόρτα. Κάποιο παρηγορητικό άντιστάθμισμα καθιδρύθηκε μέσα του.

Άνέθηκε κουρασμένος τις σκάλες, σκουπίζοντας τὰ δακρυσμένα μάτια του. Άνοιξε τήν πόρτα. Όριζοντιώθηκε κυττώντας τήν άτέλειωτη νύχτα, νοιώθοντας τον ύγρό, γλυστερό άνεμο που τον ψαχούλευε πρόστυχα.

«Τά πάντα σήμερα αναπληρώνει ή έπιστήμη κ. Συμεών... Έρζάτς, μουσική κονσέρβας. Τά πουλιά —άφιδατωμένη τροφή. Ξηρά τροφή— δια πέντε ήμέρας. Συνεχής, άπηνής πορεία προς έξόντωσιν του έχθρου —μέ τὰ βαρειά γοθτικά άρβυλα νά σπάνε, νά δολοφονούν τήν άπαλή, παιδιάστικη χλόη, στο άνοιξιάτικο δάϊος, όπου άνυποψίαστα, άνεύθυνα πουλιά ύμνεύσαν τον όρθερο, χαϊρέτιζαν —συστοιχίες— τον ήλιο που πρόβαλε έκτυφλωτικός στα τιτανικά βουνά...

... Άπαλό φώς, φώς μέ σουρντίνα, μουσική άνταύγεια του στυγνού φωτός των δρόμων, έμεινε στη σκοτεινή κάμαρα, δισταχτικό, στοχαστικό, άποκαλύπτοντας τήν πονεμένη μάσκα του —μάσκα άνθρώ-

που στρατοπέδων. Ὁ χλιαρός, μοναχικὸς ἄνεμος τῆς βαθειᾶς νύχτας ἀποκαθαρμένος αὐλοῦσε στὶς φουσκωμένες κουρτίνες, θῶπευε στοργικὰ τὸ ἰσχνὸ ἀξύριστο πρόσωπο, φλοίσβιζε μὲ στοργικὴ χάρη στὶς κόγχες τῶν σφαλισμένων ματιῶν ποὺ ὄνειρευόταν τὸ μακρυνὸ ἀνοιξιᾶτικο δάσος. Σερνόταν μουσικὰ στ' αὐτιά του, ποὺ ἄκουγαν μαγεμένα, τὸν πρῶτὸ λυτρωτικὸ ὕμνο τῶν πουλιῶν του... Τὸν λίκνιζε ἀπαλά, τρυφερά, πονεμένα σὰ μιὰ χαμένη μητέρα...

ΤΡΙΑΔΑ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Νύχτα

Οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν συναγμένες
συμφιλιώνονται τὰ μεσάνυχτα.
Δυὸ γάτοι ξεσχίζουν τὸ πέτασμα τῆς νύχτας
σ' ἓνα στενὸ· ἢ νύχτα κατὰπτε τὰ πουλιά—
ἕστερα τίποτε, ἢ κάτι οὐδέτερο
ὅπως ὁ ὕπνος μέσα ἀπ' τὰ παράθυρα.
Ὅσο γιὰ μένα πνίγω τὸ φόβο μου
μ' ἓνα μολύβι στὰ δόντια.

● 'Από τὴν «'Αρπαγὴ τῆς Περσεφόνης»

Στὸ κέντρο τοῦ δωματίου γονατιστὸς ἐπάνω στὸ χαλὶ βρίσκεται ὁ Στάθης. Φορεῖ γκρίζο παντελόνι καὶ μαύρη μπλούζα ποὺ κάνει τὸ πρόσωπό του περισσότερο αὐστηρό. Μπροστά του βρίσκονται σκόρπια περιοδικὰ ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὰ ταχτοποιήσει. 'Ακούγεται χτύπημα πόρτας. Ὁ Στάθης μαζεύει τὰ περιοδικὰ ὅπως - ὅπως, τὰ πηγαίνει στὴ βιβλιοθήκη καὶ μετὰ πηγαίνει καὶ ἀνοίγει τὴν πόρτα. Μπαίνει ἡ Φανή φοράει ἓνα πολὺ ἐλαφρὸ μαντῶ σὲ μαύρο χρῶμα καὶ ἄσπρο φόρεμα μὲ μακρὺ μανίκι καὶ μαύρη δερμάτινη στενὴ ζώνη. Παπούτσια καὶ τσάντα μαύρη. Στὸ ἓνα χέρι κρατᾷ ἓνα μικρὸ κλαδὶ ἀνθισμένου δέντρου. Τὰ μαλλιά της εἶναι δεμένα μὲ μαύρη βελούδινη κορδέλλα.

ΦΑΝΗ (συνεσταλμένα). "Ὅπως βλέπεις ἦρθα. (Βγάζει τὸ μαντῶ της, ὁ Στάθης τὸ παίρνει καὶ τὸ κρεμάει σὲ μιὰ μικρὴ κρεμάστρα ποὺ βρίσκεται δεξιῶτερα τῆς πόρτας στὸν τοῖχο— 'Εκεῖ κοντὰ βρίσκεται καὶ ὁ διακόπτης καὶ ὁ Στάθης σβήνει τὸ φῶς. Διακρίνεται ἡ λευκὴ σιλουέττα τῆς Φανῆς).

ΦΑΝΗ (ψύχραιμα). Τί συμβαίνει;

ΣΤΑΘΗΣ (ἀνάβοντας τὸ φῶς πάλι). Εἶπα νὰ μᾶς φωτίσει τὸ φόρεμά σου ἀπόψε. Στὶς ὁμορφιές σου εἶσαι.

(Ἡ Φανὴ χαμογελάει καὶ πηγαίνει πρὸς τὰ τραπέζια. Παίρνει ἓνα ποτήρι τὸ γεμίζει νερὸ καὶ βάζει μέσα τὸ κλαδί. Ὑστερα γυρίζει πρὸς τὸ Στάθη ποὺ στέκεται ἐκεῖ κοντὰ ὄρθιος, ἀκουμπώντας στὰ τραπέζια μὲ τὰ δύο της χέρια πρὸς τὰ πίσω).

ΦΑΝΗ (Μὲ ἀθῶα πονηριά). Εἶναι κλεμμένο — Μπορῶ νὰ κλέβω λουλούδια χωρὶς τύψεις (ἀλλάζοντας τόνο). Τῶφερα χθὲς ἀπ' τὴ Φιλοθέη. Ἡ Φιλοθέη ἔχει πολλοὺς κήπους δίχως φράχτες, ἀδέσποτους.

ΣΤΑΘΗΣ. Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτα! Ἐγὼ ἔχω πιεῖ πολλές φορές κλεμμένο γάλα. Ὅταν γυρίζω ἀργὰ τὸ βράδυ καὶ βρῶ μπουκάλι μὲ γάλα ἔξω ἀπὸ πόρτα, τὸ παίρνω, τὸ πίνω, βάζω τὸ μπουκάλι στὴ θέση του κι οὔτε γάτα, οὔτε ζημιά.

ΦΑΝΗ (ἀφελέστατα). Καὶ ποιὸς λὲς νὰ τὸ πληρῶνει;

ΣΤΑΘΗΣ (κοιτάζοντας τὶς ἄκρες τῶν παπουτσιῶν του). Δὲν ξέρω. Πάντως ὄχι ἐγὼ. (Σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ χαμογελαίει. Ὑστερα πρὸς τὴν Περσεφόνη).

ΣΤΑΘΗΣ. Ἄλλὰ ἐσύ γιὰτὶ δὲν κάθесαι; (Ἡ Φανὴ πηγαίνει καὶ κάθεται στὴν καρέκλα στὴν ἀρχὴ τῶν τραπεζιῶν, μαζεμένη μὲ τὰ πόδια κλειστά. Ὁ Στάθης σηκώνει τὸ κούπωμα ἀπ' τὸ μαγνητόφωνο).

ΣΤΑΘΗΣ. Θάθελες ν' ἀκούσεις κάτι;

ΦΑΝΗ (ἀδέξια). Ἄς περιμένουμε νάρθουν κι οἱ ἄλλοι.

ΣΤΑΘΗΣ. Μπορεῖ ν' ἀργήσουν λίγο.

ΦΑΝΗ (αὐθόρμητα). Καλύτερα. Γιατὶ μπορεῖ νὰ τάχω χαμένα. Ὅταν θάρθουν ὅλοι αὐτοί.

ΣΤΑΘΗΣ. Ἐχεις κάτι ἰσπασμένο στὴ φωνὴ καὶ κάθесαι σὰ σὲ καρφιά, φοβᾶσαι;

ΦΑΝΗ (πειραγμένη). Ὅχι φυσικά. Διαφορετικὰ δὲ θ' ἀρχόμουν. Κι ἄλλωστε δὲν πιστεύω σποὺς βιασμούς.

ΣΤΑΘΗΣ (χαμογελαίει). Πήγαινε λοιπὸν στὸ ντιβάνι (δείχνει τὸ ντιβάνι) νὰ κάθесαι περισσότερο ἄνετα.

(Ἡ Φανὴ σηκώνεται καὶ πηγαίνει καὶ κάθεται στὴν ἄκρη τοῦ ντιβανιοῦ, στὴν ἀριστερὴ πλευρᾶ, τὸ ἴδιο συμμαζεμένα).

ΣΤΑΘΗΣ. Θέλεις καφέ;

ΦΑΝΗ. Ὅχι εὐχαριστῶ.

ΣΤΑΘΗΣ (κοιτάζοντας πρὸς τὰ βιβλία) Θέλεις νὰ σοῦ διαβάσω κάτι;

ΦΑΝΗ (ἀδέξια). Δὲν... Δὲν ξέρω. Ὅπως θέλεις. Καλύτερα... (ποιοὺ ψύχραιμα). Λησμόνησες πῶς μοῦ χρωστᾶς κάτι;

ΣΤΑΘΗΣ (χαμογελαιστὰ). Φαντάζομαι ὄχι χρήματα, ἂν κι αὐτὸ δὲν ἀποκλείεται. Δανερίζομαι τόσο συχνὰ ποὺ ἀρκετὲς φορές δὲ θυμάμαι ἀπὸ ποῦ. Τὸ οἰκονομικὸ εἶναι μόνιμη πληγὴ γιὰ τοὺς περισσότερους φοιτητές.

ΦΑΝΗ (σκύβοντας τὸ κεφάλι καὶ τρίβοντας τὰ χέρια. Στενοχωρημένα). Τ' ἀπόγευμα μ' ἄφησες νὰ μιλάω ὅλο ἐγὼ (κοιτάζοντάς τον). Ἐσύ;

ΣΤΑΘΗΣ. Μετάνοιωσες;

ΦΑΝΗ. Ὅχι. Μ' ἀρέσει νὰ μιλάω γιὰ τὸ Νίκο καὶ τὸν πατέρα.

ΣΤΑΘΗΣ. Συνέχισε λοιπόν. Μόνο... που πρὸς τὸ τέλος, ἂν θυμάμαι καλά, μιλούσαμε γιὰ τὴ μοναξιά.

ΦΑΝΗ (τρυφερά). Ἐσὺ δὲ νοιώθεις μοναξιά; Δὲ σ' εἶδα ποτὲ νὰ κοιμάσαι, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πὼς ὅταν κοιμάσαι θὰ ἔχεις ἔκφραση θλιμμένου παιδιοῦ.

ΣΤΑΘΗΣ (έντονα). Ὁρες εἶναι νὰ μὲ λυπᾶσαι τώρα. Φρόντισαν νὰ σοῦ δώσουν πολλές πληροφορίες γιὰ μένα; (Τὸν κοιτάζει μὲ τὴν ἴδια τρυφερότητα).

ΣΤΑΘΗΣ. Μὴ μὲ κοιτᾶς ἔτσι. Τὸ ὕφος σου μ' ἐξοργίζει. Μυρίζει κάτηχητικό.

ΦΑΝΗ (ἤσυχα). Ναι πέρασα ἀπὸ κατηχητικό. Καὶ σὺ θὰ πέρασες κάποτε.

ΣΤΑΘΗΣ. Πέρασα, ἀλλὰ δὲν ἔμεινα ἐκεῖ (εἰρωνικά). Χριστιανισμός! Παθητικὴ ἀντίσταση. Τὰ ἀγαθὰ τῆς ἄλλης ζωῆς. (Χρωματίζοντας τὴ φωνή του). Τώρα ἂν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἄλλη ζωὴ εἶναι ἄλλο θέμα.

ΦΑΝΗ. Ὁ Χριστιανισμὸς πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι Ἀγάπη!

ΣΤΑΘΗΣ (εἰρωνικά καὶ μὲ στόμφο). Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Βοήθει τὸν συνάνθρωπόν σου. Κάνε ἐλεημοσύνες γιὰ νὰ σώσεις (τονίζει) τὴν ἰδικήν σου ψυχὴν. Ἐμφανίσου ὡς σωτήρας τοῦ ἀδελφοῦ σου ποὺ παίρνει τὸ ἰσραβὸ δρόμο, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει ἴσσιος (έντονα πολὺ μεταβάλλοντας τόνο φωνῆς). Δὲν καταλαβαίνεις λοιπόν πὼς ὅταν βοηθᾶς τὸν ἄλλον εἶναι σὰ νὰ τοῦ λὲς: «Ἐγὼ βρίσκομαι σὲ καλύτερη μοῖρα ἀπὸ σένα». Δὲν καταλαβαίνεις πὼς μὲ τὸ νὰ τὸν ἐλεεῖς τὸν ταπεινῶνεις καὶ ἐν ὀνόματι μιᾶς δῆθεν ἀνθρωπιᾶς τοῦ ἐξευτελίζεις τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπειά του;

ΦΑΝΗ (ἰστενοχωρημένα). Μὲ συγχωρεῖς δὲν ἤθελα νὰ σὲ στενοχωρήσω. Θέλεις νὰ φύγω; (κάνει νὰ σηκωθεῖ. Ὁ Στάθης πηγαίνει βιαστικά πρὸς τὸ μέρος της, τὴν πιάνει ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ τὴν καθίζει πάλι. Τὴν κοιτάζει τρυφερά).

ΣΤΑΘΗΣ. Ἐσὺ εἶσαι ἀκόμα στὸν παράδεισο. (Μελαγχολικά). Ἀλλὰ πόσο θὰ μείνεις ἐκεῖ;... (Ἡ Φανὴ τὸν κοιτάζει ἀμήχανα σὰ νὰ μὴν καταλαβαίνει. Ἀπ' ἔξω ἀκούγεται θόρυβος παρέας ἀπὸ νέους καὶ κορίτσια ποὺ ἀνεβαίνουν τὴ σκάλα. Χτυπάει ἡ πόρτα. Ὁ Στάθης πηγαίνει πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ἡ πόρτα ἀνοίγει ἀπ' ἔξω πρὶν ὃ Στάθης πιάσει τὸ πάμπλο. Μπαίνει ὀρμητικὰ ἡ Τζένη, ποὺ ἀγκαλιάζει τὸ Στάθη καὶ τὸν φιλάει ἠχηρά).

ΤΖΕΝΗ. Γειά σου ντίαρ.

ΣΤΑΘΗΣ (ἐλευθερώνεται ἀπ' τ' ἀγκάλιασμα της καὶ τῆς δίνει μιὰ στὰ πισινά).

ΣΤΑΘΗΣ. Γειά σου φοραδίτσα.

ΤΖΕΝΗ. Μμ... (κάνει μιὰ ναζιάρικη γκριμάτσα. Ἡ Τζένη εἶναι μιὰ

κοπέλλα εὐσωμη, ὁμορφη σχεδόν, γύρω ἰστὰ 22, φορεῖ κολλητὸ μπλουζάκι καὶ παντελόνι πολὺ στενὸ. Μπαίνουν κι οἱ ἄλλοι ὄλοι μαζί λέγοντας «γεια». Αὐτοὶ εἶναι: ὁ Γιάννης νέος γύρω στὰ 30, καλοντυμένος, μὲ γυαλισμένα μαλλιά. Ὁ Κώστας καχεκτικὸς καὶ ἄσχημος μὲ χοντρά γυαλιὰ γύρω στὰ 27. Ὁ Τάκης γύρω στὰ 25, σοβαρὸς καὶ ἀξιοπρεπής. Ὁ Δημήτρης γύρω στὰ 26, κοντὸς, χαρακτηριστικὰ ξανθός. Ἡ Λιάνα εὐσωμη μὲ ωραιότατα πόδια, φορεῖ κάλτσες μαῦρες φιλέ χοντρό. Ἡ Μαριὶ μιὰ μικροκαμωμένη κοπελίτσα γύρω ἰστὰ 20 ποὺ φαίνεται πολὺ μικρότερη. Φορεῖ στενὸ παντελόνι καὶ καστόρινη ζακέττα. Γι' αὐτὸ στὴν παρέα τὴν λένε καστοράκι. Ἡ Μαριὶ ρίχνει μιὰ ματιὰ στὴ Φανὴ ποὺ ἔχει σηκωθεί ἐν τῷ μεταξύ καὶ στέκεται ὄρθια μὲ ὕφος χαμένο, καὶ πηγαίνει καὶ μαζεύεται ἐπάνω στὸ ντιβάνι. Ἡ Τζένη κάθεται χάμω ἐπάνω στὸ προσκέφαλο ποὺ εἶναι κοντὰ στὴ μπαλκονόπορτα καὶ τὸ ντιβάνι. Ἄκουμπάει στὸν τοῖχο κι ἔχει ἀπλωμένα ἀνοιχτὰ τὰ πόδια τῆς. Παραμερίζει ἐν τῷ μεταξύ τὴν καρέκλα ποὺ τὴν παίρνει ἡ Λιάνα καὶ κάθεται δίπλα στὰ βιβλία. Ἡ Λιάνα κάθεται μὲ τὸ ἕνα πόδι ἐπάνω στ' ἄλλο, παίρνει κι ἕνα περιοδικό, τ' ἀκουμπάει στὰ πόδια τῆς καὶ τὸ φυλλογυρίζει. Κοντὰ τῆς, χάμω σ' ἕνα προσκέφαλο κάθεται ὁ Δημήτρης. Ἄκουμπάει στὰ βιβλία. Ὁ Κώστας παίρνει ἕνα προσκέφαλο καὶ κάθεται στὴν ἀρχὴ τῶν τραπεζιῶν χάμω. Ὁ Τάκης ἐν τῷ μεταξύ ἔχει πάρει τὴν καρέκλα ποὺ ἦταν ἐκεῖ καὶ τὴν μετέφερε κοντὰ στὴν ἄλλη ἀντίκρου στὴ Λιάνα. Παίρνει καὶ ἕνα βιβλίο καὶ διαβάζει. Ὁ Στάθης καὶ ἡ Φανὴ εἶναι ἀκόμα ὄρθιοι. Ὁ Γιάννης παίρνει ἕνα προσκέφαλο καὶ κάθεται κοντὰ στὸ Δημήτρη).

ΤΖΕΝΗ. Πεθαίνω γιὰ τσιγάρο.

ΣΤΑΘΗΣ. Στὸ τραπέζι εἶναι, φουγάρο...

ΤΖΕΝΗ (στὸ Στάθη). Καλὰ περιμένεις στ' ἀλήθεια νὰ παραξηγηθῶ; (Στὸν Κώστα τεμπέλικα). Κώστα ρίξε ἕνα. (Ὁ Κώστας σηκώνεται τῆς πηγαίνει τσιγάρο, σπύρτα καὶ σταχτοθήκη καὶ γυρίζει καὶ κάθεται. Ἡ Τζένη ἀνάβει τὸ τσιγάρο καὶ καπνίζει ἡδονικά).

ΣΤΑΘΗΣ (πρὸς τὴ Φανή). Φανὴ νὰ σοῦ συστήσω τὰ παιδιά. (Λέει τὰ μικρὰ τους ὀνόματα. Ὑστερα πρὸς τὰ παιδιά). Παιδιά, ἡ Φανὴ, συγκάτοικος.

ΤΖΕΝΗ (εἰρωνικά). Μόνο;

ΣΤΑΘΗΣ (ἀπότομα). Μόνο!... (Ἡ Φανὴ κάθεται πάλι στὸ ντιβάνι κοντὰ στὴ Μαριὶ ποὺ τὴν ἐπεξεργάζεται μὲ περιέργεια. Ὁ Στάθης ἐν τῷ μεταξύ πηγαίνει καὶ κάθεται ἰστὴν καρέκλα κοντὰ στὸν Τάκη).

ΜΑΡΙ (στὸ Στάθη). Ἔχει κἀνα φρούτο;

ΣΤΑΘΗΣ. Ὁ Ἀπρίλης λουλούδια ἔχει, δὲν ἔχει φρούτα.

ΜΑΡΙ (παραπονιάρικα). Δὲν πήρες οὔτε ἓνα πορτακαλάκι γιὰ τὸν κάστορα;

ΣΤΑΘΗΣ. Ξερὰ δαμάσκηνα ἔχει μόνο. Θέλεις;

ΜΑΡΙ (παιδιγαστικά). Ὁχι δὲν θέλω. (Οἱ ἄνδρες ἀρχίζουν νὰ καπνίζουν ὄλοι, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Τάκη. Ὁ Δημήτρης σηκώνεται καὶ παίρνει μιὰ σταχτοθήκη καὶ ξανακάθεται. Ἡ Λιάνα καθὼς φυλλογυρίζει τὸ περιοδικὸ βρῖσκει ἓνα θαυμάσιο τοπίο ἀπ' τὴ Φλωρίδα).

ΛΙΑΝΑ (ἀναφωνεῖ). Δημήτρη κοίτα. (Τοῦ δείχνει. Ὁ Δημήτρης ἀνασηκώνεται καὶ κοιτάζει βαρετά. Κάθεται πάλι).

ΛΙΑΝΑ (ἀφήνει τὸ περιοδικὸ στὰ πόδια τῆς γέρνει πρὸς τὰ πίσω ἀνοίγει τὰ χέρια τῆς καὶ ἀναφωνεῖ). Φλωρίδα! (ὄνειροπολώντας). Θάλασσα, κορμιὰ φλογισμένα ἱστὸν ἥλιο (ἀναφωνώντας πάλι). Πρίντεζι, Νάπολι, Κυανὴ Ἀκτή, Χαβάη... Θεέ μου πότε θὰ δῶ ὄλους αὐτοὺς τοὺς τόπους (ἀνασηκώνεται καὶ στρέφει πρὸς τὸ Δημήτρη).

ΛΙΑΝΑ. Τὶς νύχτες, Δημήτρη, ὄνειρεύομαι ὄλους αὐτοὺς τοὺς τόπους. Τοὺς βλέπεις στὸ κινηματογράφο κι ἀνοίγει ἡ καρδιά σου. Σκέψου νὰ τοὺς δεῖς καὶ στὴν πραγματικότητα (ἀλλάζοντας τόνο φωνῆς). Θὰ ἔθελα νὰ ἴμαι πλούσια καὶ νὰ ταξιδεύω. Νὰ ντύνομαι στοῦ Ντιόρ. Νὰ παντρευτῶ 5—6 φορές σὰν τὴν Ταίηλορ.

ΤΖΕΝΗ (ἐπεμβαίοντας) Μὲ παπᾶ δηλαδή, γιὰτὶ ἄλλοιῶς τὶς πέρασες (Γελοῦν).

ΛΙΑΝΑ (συνεχίζει σὰ νὰ μὴν καταλαβαίνει τί γίνεται γύρω τῆς). Μ' ἀρέσει ἡ ἀλλαγὴ. Ἡ ἀλλαγὴ...

ΚΩΣΤΑΣ (μελαγχολικὰ μόλις ἀκούεται). Εἶπες «θὰ πάω σ' ἄλλη γῆ θὰ πάω σ' ἄλλη θάλασσα».

ΛΙΑΝΑ (ἐξακολουθεῖ). Μὲ καταλαβαίνεις Δημήτρη;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ (Κουτά). Ναὶ Λιάνα. Ὅταν θὰ γίνουμε διάσημοι θὰ ταξιδεύουμε μαζί. Ἐγὼ θὰ παίζω πιάνο καὶ σὺ θὰ χορεύεις καὶ θὰ ἴμαι ὁ στοργικὸς σου φίλος. (Τῆς χαϊδεύει τὰ πόδια λέγοντας). Οἱ κάλτσες μας.

ΤΑΚΗΣ (σηκώνοντας τὰ μάτια ἀπ' τὸ βιβλίο). Κόψε διάσημους.

ΤΖΕΝΗ (στὸν Κώστα). Δὲν πᾶς καὶ σὺ μαζί. Δὲν ἔχεις λιγώτερες πιπαθνόητες νὰ γίνεις διάσημος. Σὰν ἥθοποιὸς λόγου χάριν δὲν ἀποκλείεται νὰ κάνεις καριέρα σὲ ρόλους Κουασιμόδου... (Γελοῦν).

ΜΑΡΙ (στὴ Τζένη). Ἀψιλίες ἔχεις πάλι;

ΤΖΕΝΗ. Ναὶ πού νὰ πάρ' ὁ διάολος. Καὶ νὰ σκεφτεῖς πού εἶναι μιὰ βδομάδα τῶρα πού ἔχω βάλει χέρι στὰ βιβλία τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα.

ΓΙΑΝΝΗΣ. Σοβαρά;

ΤΖΕΝΗ (μαζεύοντας τὶς πλάτες). Τὶ νὰ κάνω; Ἐγὼ σήμερα ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τσιγάρα κι ὄχι ἀπὸ γαλλικὲς ἐγκυκλοπαιδεῖες. (Στὸ Γιάννη). Γιάννη. Ρίξε ἓνα... (τῆς ρίχνει τσιγάρο, τὸ ἀνάβει καὶ καπνίζει).

ΦΑΝΗ (στὴ Μαρι δειλά). Πῶς τὸ κατάλαβες πῶς δὲν ἔχει λεφτά;

ΜΑΡΙ. Δὲ βλέπεις ποὺ στάζει φαρμάκι. Ὅταν ἔχει λεφτὰ γελάει ὡς τ' αὐτιά καὶ κάνει κοπλιμέντα.

(Χτυπάει ἡ πόρτα. Ἡ Φανὴ σηκώνεται νὰ πάει ν' ἀνοίξει, ἀλλὰ τὴν προλαβαίνει ὁ Στάθης. Μπαίνει ὁ Θάνος, ἓνας κύριος πενηντάρης ποὺ δείχνει ὅμως νεώτερος, πολὺ γοητευτικὸς μὲ γκρίζα μαλλιά).

ΘΑΝΟΣ (σηκώνοντας τὸ χέρι). Γειά.

ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ. Γειά σου γέρο.

ΦΑΝΗ (δειλά). Μὰ δὲν εἶναι γέρος;

ΘΑΝΟΣ (βλέποντας τὴ Φανὴ). Ἀπὸ ποῦ μᾶς ἦρθε αὐτὸς ὁ ἄγγελος; (πλησιάζει τὴ Φανὴ ποὺ ἔχει σηκωθεί καὶ τῆς δίνει τὸ χέρι). Μὲ ποιὰν ἔχω τὴν τιμὴν;

ΦΑΝΗ (δίνει τὸ χέρι τῆς καὶ ψελλίζει). Περσεφόνη.

ΘΑΝΟΣ. Σκέτο.

ΦΑΝΗ. Δημητριάδου.

ΘΑΝΟΣ (μὲ ὕφος ἀνθρώπου ποὺ τὰ ξέρει ὅλα). Ἄ! τὴν Περσεφόνη τὴν κόρη τῆς Δήμητρας ποὺ ἀγαποῦσε τοὺς νάρκισσους. Δὲν ξέρουμε βέβαια ἂν ἦταν νάρκισσοι, ἀλλὰ ἔτσι ὅπως μᾶς δίνεται ἡ περιγραφή τοῦ ἀνθους τὸ ὁποῖον ἔκαψε ἡ Περσεφόνη, κατὰ τὸν ΒΥΠΕ τουλάχιστον, τὸν μεγάλον Γερμανὸν φιλόλογον.

ΚΩΣΤΑΣ (διακόπτοντας). Γάλλον.

ΘΑΝΟΣ (συνεχίζοντας). Γάλλον φιλόλογον, ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ εἰδους ναρκίσσου (τῆς παίρνει καὶ τὸ ἄλλο χέρι) καὶ ποῦ νὰ εὑρίσκειται ἀλήθεια ὁ εὐτυχὴς Ἄδης; Ὁμολογῶ πῶς θὰ τὸν ζηλέψω ὅποιος κι ἂν εἶναι. Πρῶτῃ μου φορᾶ συναντῶ τόσο ντελικάτο κορμὶ καὶ πρόσωπο μὲ τάσο, μὰ μὲ τόσο παρθενικὴ ἔκφραση.

ΤΖΕΝΗ (σβύνοντας τὴ γόπα τοῦ τσιγάρου ἐπίμονα μὲ τὸ χέρι τῆς). Κόφτο Θάνο, γιατί θὰ ξεράσω. (Ὁ Θάνος ἀφήνει τὰ χέρια τῆς Φανῆς καὶ στρέφει πρὸς τὴ Τζένη).

ΘΑΝΟΣ. Ἄ! ἐδῶ εἶσαι; (Ὁ Στάθης ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα εἶναι ἀκουμπισμένος στὴν πόρτα καὶ παρακολουθεῖ μὲ φανερὴ περιφρόνηση. Ἡ Φανὴ ἐλευθερωμένη ἀπ' τὸ Θάνο πηγαίνει πρὸς τὴ μπαλκονόπορτα ἀνοίγει καὶ βγαίνει στὸ μπαλκόνι. Ἀκουμπᾶ στὰ κάγκελα καὶ φαίνεται ταραγμένη).

ΤΖΕΝΗ (στὸ Θάνο). Ἀλήθεια γιὰ πὲς μας γέρο, πόσα παρθενικὰ πρόσωπα ἰσυνάντησες στὴ ζωὴ σου; Ἐν τῷ μεταξύ δός μου ἓνα τσι-

γάρο (τής δίνει χωρίς κακία, ανάθει και καπνίζει).

ΘΑΝΟΣ. "Ε! λοιπόν ακούστε και μη πιστεύετε. Τò τελευταίον μου φλέρτ μιὰ δειλή παρθένα 17 ἐτών.

ΤΖΕΝΗ. Καί ποῦ τὴν ψώνισες, στὴν πλατεία Κυρίτση;

ΘΑΝΟΣ (διαμαρτυρόμενος). "Ε, μὰ πιά!...

ΤΖΕΝΗ. Καλὰ μὴ θυμῶνεις. Τò λέω γιατί ἀπ' ἐκεῖ ξεμπουκάρουν ὅλες μαζί οἱ παρθένες τοῦ κατηχητικοῦ μὲ τὰ μακριὰ μανίκια, τὴν καμουφλαρισμένη αὐταρέσκεια ἀγίων καὶ μάτι φιδιοῦ ποῦ εἶναι ἔτοιμο νὰ σὲ καταδικάσει ἀμέσως χωρὶς ἔλεος γιατί φορᾶς παντελόνια ἢ γιατί κρατᾶς τὸ φίλο σου ἀγκαζέ. "Όταν τὶς βλέπω ὅλες μαζί πολὺ θὰ 'θελα νὰ μπορούσα νὰ ιστειλῶ ἓνα τάγμα νὰ τὶς βιάσει. Δὲν τὶς χωνεύω αὐτὲς τὶς παρθένες. "Εἶτσι μοῦρχεται νὰ βάλω μιὰ ταμπέλα στὸ σπῆτι μου ποῦ νὰ γράφει «Ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος στὶς παρθένες».

ΣΤΑΘΗΣ (χωρὶς νὰ κουνηθεῖ καθόλου, κυνικά). Γιατί Τζένη; "Ηθελες νὰ ξεπαρθευτεῖς πιὸ νωρὶς ἀπ' τὰ δώδεκα;

(Ἡ Τζένη τοῦ ρίχνει ἓνα βλέμμα πληγωμένου ζῶου καὶ ζητάει κι ἄλλο τσιγάρο ἀμίλητη, ἀπλώνοντας τὸ χέρι πρὸς τὸ Δημήτρη. Ὁ Δημήτρης τὶς ρίχνει τσιγάρο. Ἡ Μαρί ποῦ παρακολουθεῖ ἀνήσυχα ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα, σηκώνεται ξαφνικὰ ὄρθια ἐπάνω στὸ κρεβάτι κι ἀρχίζει νὰ ἀπαγγέλλει).

ΜΑΡΙ (ἀπαγγέλλει μὲ καθαρὴ φωνή).

ΤΑ ΝΑΥΑΓΙΑ

Ποιὸς σοῦπε φίλε πῶς μ' ἀρέσουν ἐμένα

οἱ ἱστορίες γιὰ τὰ ναυάγια;

Γιὰ τὴν ἀχόρταγη σιωπὴ

τὰ ὑψωμένα χέρια ὕστατη κραυγή...

Σήμερα μόλις ἀνακάλιψα τὰ πόδια μου

καὶ μάζεψα τὰ χέρια μου

σὲ δυὸ μικρὲς πειστωμένες γροθιές;

Ποιὸς σοῦπε φίλε πῶς μ' ἀρέσουν ἐμένα

οἱ ἱστορίες γιὰ τὰ ναυάγια.

Χτὲς ἦταν ποῦ τὶς νύχτες ἐνιωθα

τόσο φοβισμένη, τόσο μικρούλα.

(Ἡ Μαρί ὑποκλίνεται. Χειροκροτοῦν καὶ φωνάζουν).

ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ. Κι ἄλλο! Κι ἄλλο!

(Ὁ Στάθης φεύγει ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ πηγαίνει μπροστὰ στὴ Μαρί).

ΣΤΑΘΗΣ (τρυφερά). "Εχεις ἀλήθεια γροθιές καστοράκι;

ΜΑΡΙ. Πῶς δὲν ἔχω (ἀρχίζει νὰ τὸν κτυπᾶ στὸ ἱστῆθος μὲ τὶς μικρὲς τῆς γροθιές. Τὴν ἱσηκώνει στὰ χέρια γιὰ νὰ τὴν κατεβάσει κάτω

άπ’ τὸ κρεβάτι. Ἐκείνη κρεμιέται άπ’ τὸ λαιμό του καὶ δὲ θέλει νὰ κατεβεῖ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κῶστας βγαίνει στὸ μπαλκόνι. Πλησιάζει τὴ Φανὴ καὶ περνάει τὸ χέρι στοὺς ὤμους τῆς).

ΚΩΣΤΑΣ (στὴ Φανή). Κρυώνεις; (Ἡ Φανὴ ξεφεύγει άπ’ τὸ χέρι του καὶ ἔρχεται μέσα. Ὁ Κῶστας ἀκολουθεῖ μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι).

ΣΤΑΘΗΣ (στὴ Μαρί). Κατέβα καστοράκι καὶ θὰ σοῦ δώσω πορτοκάλι.

ΜΑΡΙ (ένῳ κατεβαίνει). Κατεβαίνω ψευτρούλη. (Ὁ Θάνος ἐν τῷ μεταξύ ἔχει πάρει τὴν καρέκλα τοῦ Στάθη καὶ κάθεται κοντὰ στὴν πόρτα. Ὁ Στάθης φεύγοντας άπ’ τὴ Μαρί, ποὺ ξανανεβαίνει στὸ κρεβάτι, πηγαίνει στὴ ντουλάπα, τὴν ἀνοίγει καὶ βγάζει άπὸ κεῖ μέσα μιὰ πάνινη πολυθρόνα κλειστή. Τὴν ἀνοίγει στὴν ἴδια θέση ποὺ καθόταν κοντὰ στὸν Τάκη καὶ κάθεται. Ἡ Φανὴ κι ὁ Κῶστας κάθονται κι αὐτοὶ τῶρα στὶς θέσεις τους. Ξαφνικὰ ἡ Λιάνα παρατάει τὸ περιοδικὸ καὶ σηκώνεται καὶ πηγαίνει πρὸς τὰ τραπέζια).

ΛΙΑΝΑ (ισοβαρα). Θὰ σὰς κάνω καφέ. (Γεμίζει τὸ ἠλεκτρικὸ μπρίκι νερό, τὸ βάζει στὴ πρίζα).

ΛΙΑΝΑ. Ποιὸς θέλει καφέ;

ΜΑΡΙ (σηκώνει τὸ χέρι καὶ φωνάζει). Ἐμένα μισὸ φλυτζάνι.

ΓΙΑΝΝΗΣ (φωνάζει). Κι ἔμένα ἄλλο μισό.

ΤΖΕΝΗ. Μπᾶ; Γιατὶ ἔτσι; Μισοὶ εἶστε καὶ οἱ δυό. Τότε συμπληρώστε ἀλλήλους διὰ τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου.

ΓΙΑΝΝΗΣ (διαμαρτύρεται). Ὁχι δά.

ΤΖΕΝΗ (εἰρωνικὰ). Σόρρυ ντίαρ. Λησιμόνησα πὼς δὲν ὑπάρχει ἄνδρας.

ΛΙΑΝΑ. Ἄλλος καφέ; (Ὁ Τάκης σηκώνει τὰ μάτια άπ’ τὸ βιβλίο).

ΤΑΚΗΣ. Καὶ γιὰ μένα.

ΤΖΕΝΗ (πρὸς τὸ Στάθη). Ἐμεῖς οἱ ὑπόλοιποι ξερικὰ θὰ τὴν περάσουμε άπόψε; Καφέ δὲν θέλουμε. (Ὁ Στάθης σκύβει κάτω άπ’ τὸ τραπέζι, βγάζει τὸ χαρτοκούτι τ’ ἀνοίγει καὶ βγάζει ἕνα μπουκάλι βερμούτ. Τ’ ἀνοίγει, βάζει ἰστὰ ποτήρια καὶ δίνει στὴ Τζένη, τὸν Κῶστα καὶ τὸ Δημήτρη. Ὁ Θάνος δὲ θέλει οὔτε ἡ Φανὴ. Ἡ Λιάνα σερβίρει τὸν καφέ σ’ ὅσους ζήτησαν. Παίρνει καὶ τὸ δικὸ τῆς φλυτζάνι καὶ πηγαίνει στὴ θέση τῆς. Ὁ Στάθης στρέφει πρὸς τὸν Τάκη).

ΣΤΑΘΗΣ. Δὲ μιλάς καθόλου άπόψε, εἶσαι καλά;

ΤΑΚΗΣ. Εἶπα ν’ ἀρχίσω νὰ διαβάζω. Προσπάθησα ὅλη μέρα, ἀλλὰ δὲν ἔβγαλα οὔτε πέντε σελίδες. Μπορῶ νὰ διαβάσω ὅτιδήποτε ἄλλο, ἐκτὸς άπὸ τὰ μαθήματα.

ΣΤΑΘΗΣ. Θὰ τὰ καταφέρεις Τάκη. Στὴν ἀρχὴ βέβαια θᾶναι δύσκολα. Μὰ θὰ τὰ καταφέρεις. (Τὸν κτυπάει φιλικὰ ἰστὸν ὤμο. Ἡ Τζένη προσέχει).

ΤΖΕΝΗ. Ἐ! λοιπὸν παιδιά. Κι ἐγὼ σὰς δίνω τὸ λόγο μου πὼς θὰ

τήν πάρω.

ΚΩΣΤΑΣ. Ποιά;

ΤΖΕΝΗ. Τήν περγαμηνή, όμορφονιέ.

ΚΩΣΤΑΣ (πειραγμένος). Θέλει κότσια ή περγαμηνή. Τήν φέρνουν από μακριά (Σηκώνεται και πηγαίνει στο μαγνητόφωνο που έχει σταματήσει από ώρα. Ψάχνει και βάζει μιá μαγνητοταινία με άμερικές μελωδίες και τραγούδια).

ΤΑΚΗΣ. Μόρ' ας τó παίρναμε τó ρημάδι κι ας ήταν κι από «Σοφτές». Έτσι κι άλλοιώς τά χρόνια που τούς δώσαμε δε θά μάς τά γυρίσουν πίσω.

(Άκούγεται τó «γκρήν φήλντς». Η Φανή μόλις τ' άκούει προσέχει και τó πρόσωπό της παίρνει έκφραση όνειροπολήματος).

ΦΑΝΗ (με φωνή σπασμένη). "Όταν άκούω αυτό τó τραγούδι θυμάμαι τά καλοκαίρια στο χωριό. Γυρίζαμε τó καταμεσήμερο στα χωράφια με τά χρυσά στάχυα, μαζί με τ' άδελφάκι μου. Κινηγούσαμε πεταλούδες, αλλά οί όμορφες εκείνες με τά ζωντανά χρώματα συνήθως μάς ξέφευγαν. Πιάναμε κάτι σκούρες συχνά και τίς λέγαμε κουτές. Μιά μέρα τά πόδια μου είχαν γεμίσει γρατσουνιές και τ' άδελφάκι μου μου είπε με τή σοβαρότητα τών 10 του χρόνων κάδελφούλα, να μην ξανάρθεις στα χωράφια. Τά κορίτσια δέν πρέπει να 'χουν γρατσουνισμένα πόδια». (Με σταθερή φωνή). Τά δειλινά μ' άρεσε να ξαπλώνω πάνω στα ψηλά χορτάρια μόνη και να κοιτάζω τόν ούρανό με τίς ώρες. (φιλοσοφικά). 'Ο ούρανός είναι σαν τά ιδανικά. Μάς άρέσει κι ας ξέρουμε πώς είναι αυτάπάτη (προσέχουν όλοι περισσότερο από περιέργεια).

ΘΑΝΟΣ (σηκώνεται ένθουσιασμένος). Τί στοχασμός! Τί ποίηση! Τό φανταζόμουνα (πρός τή Φανή). Μικρή μου θά σάς χάριζα...

ΣΤΑΘΗΣ (συμπληρώνει είρωνικά πίνοντας μιá γουλιá βερμούτ) ... τούς πενήντα 'Απρίληδες τής ζωής μου.

ΘΑΝΟΣ (Φιλοσοφικά). Κι όμως άγαπητέ. Η νεότης δέν είναι ζήτημα χρόνων, είναι ζήτημα ψυχικής εύεξίας, ζήτημα άντοχής στην πορεία ζήτημα... (πλησιάζει προς τή Φανή ποιό πολύ). Κι έγώ μικρή μου έκανα μιá όλόκληρη πορεία...

ΤΖΕΝΗ (διακόπτοντάς). 'Ο Θάνος έκανε πορεία. Ξεκίνησε άπ' τά εισοδήματα του πατέρα του και κατέληξε στα... εισοδήματα του πατέρα του. (Γελούν. 'Ο Θάνος όμως είναι άποφασισμένος να έξακολουθήσει).

ΘΑΝΟΣ. Τό τέρμα δέν έχει σημασία. Σημασία έχει ό δρόμος. Τό λέω πιο πολύ σε σάς (πρός τή Φανή) γιατί έσείς είμαι σίγουρος θά με καταλάβετε. "Αν ξέρατε τί σπουδές, πόση μελέτη, τί μόχθος (κουνάει τó κεφάλι. Οί συνθήκες όμως, ας όψονται οί συνθήκες.

Μοῦ ἔλειπε καὶ ἡ εὐλύγιστη μέση. Κι ἡ ἀρετὴ ὅπως ἔλεγε ὁ βιογράφος τοῦ Ντοστογιέφσκη ἀποθαρρύνει τὴ δόξα. Καὶ μόνον αὐτά, Παντρεύτηκα δυὸ φορές καὶ χῶρισα καὶ τὶς δυὸ φορές.

ΦΑΝΗ (για νὰ πεί κάτι). Ἦταν ὁμορφες οἱ γυναῖκες σας;

ΘΑΝΟΣ. Νὰ σὰς πῶ. Κάθε γυναῖκα εἶναι ὁμορφη, φτάνει νὰ ξέρεις ν' ἀνακαλύψεις τὴν ὁμορφιά της.

ΦΑΝΗ. Καὶ γιατί χωρίσατε;

ΘΑΝΟΣ. Θὰ εἶμαι εἰλικρινής. Ἐχῶ ἀνήσυχη καρδιά, ἀνήσυχο μυαλό, ἀνήσυχα- χέρια. Ὁ ἔρωτας γιὰ μένα εἶναι ἔξαψη.

ΦΑΝΗ (Γιὰ νὰ γλυτώσει. Πρὸς τοὺς ἄλλους). Τὶ ὥρα εἶναι παιδιά, θὰ ἔχω ἀργήσει.

ΤΖΕΝΗ. Θὰ σὲ μαλώσει ἡ μαμά;

ΦΑΝΗ. Ἐσένα δὲ σὲ μαλώνει ποτέ;

ΤΖΕΝΗ. Ἐγὼ τοὺς γέρους μου εἶχα ἀρχίσει νὰ τοὺς γράφω στὰ παλιά μου τὰ παπούτσια τότε ποὺ ἐσύ μάθαινες τραγουδάκια.

ΤΑΚΗΣ. Καλὰ θάταν νὰ μάθαινες καὶ σὺ λίγα τραγουδάκια;

ΦΑΝΗ (μὲ οἶκτο). Γιατί; σὲ στενοχωροῦσαν οἱ γονεῖς σου;

ΤΖΕΝΗ. Λιγάκι. Ἦθελαν νὰ τοὺς σέβομαι γιὰ τὴν ἡλικία τους κι ὄχι γιατί ἄξιζαν τὸν κόπο. Ἦθελαν νὰ μοῦ ἐπιβάλλονται, ἤθελαν νὰ ἐπιτύχω ἐγὼ ὅτι δὲν ἐπέτυχαν ἐκεῖνοι. Νὰ γίνω τέλεια ἀπὸ νήπιο, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ γλυτώσουν ἀπ' τὰ κουσούρια τους, οὔτε στὰ πενήντα. Τοῦ γέρου τ' ἀρέσουν τὰ ξυνά. Ἡ μάνα μου ἦταν κι εἶναι μοχθηρὴ καὶ τσιγκούνα.

ΣΤΑΘΗΣ (εἰρωνικὰ). Ἐἰς τίνος ἔμοιασες;

ΤΖΕΝΗ. Τοῦ πατέρα φυσικὰ. Ἦταν λεβεντιὰ κατὰ βάθος καὶ πίστευε στὴν ἰσότητα τῶν φύλων. Τὸν θυμάμαι κι ἄς τοῦ πουλάω τὰ βιβλία. Μὲ τὴ μαμά τσακωνόμαστε συνέχεια. Μὲ ζηλεύει πάντα γιατί εἶμαι ὁμορφη καὶ γιατί ζῶ τὴ ζωὴ μου. Τὸ κακὸ εἶναι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ τῆς βρῶ ἓνα φίλο τῆς προκοπῆς νὰ γλυτώσω ἀπ' αὐτήν.

ΦΑΝΗ (ἀηδιασμένη). Μὲ συγχωρεῖς. Δὲ σὲ καταλαβαίνω. Τὸ σπῆτι μου ἦταν πολὺ ἤσυχο (παίρνει τὸ τσαντάκι της. Ὁ Στάθης πηγαινεὶ καὶ τῆς κρατάει τὸ μαντῶ της. Τὸ φορεῖ).

ΦΑΝΗ (πρὸς τὰ παιδιά). Καληνύχτα παιδιά. Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ βραδυά. (Ὁ Στάθης τὴ συνοδεύει ὡς ἔξω).

ΘΑΝΟΣ (Μόλις βγαίνουν, ἀποφαίνεται σοβαρά). Προχωρημένη ἐφηβεία, ἀνωριμότης.

ΛΙΑΝΑ (μιμεῖται τὴ φωνὴ τῆς Φανῆς). Ὁ οὐρανὸς εἶναι σὰν τὰ ἰδανικά. Μὰς ἀρέσει κι ἄς ξέρουμε πῶς εἶναι αὐταπάτη.

ΤΑΚΗΣ (μόνος). Τὰ ἰδανικά δηλαδὴ εἶναι σὰν τὸν οὐρανό.

ΓΙΑΝΝΗΣ. Νὰ ξάπλωνε λέτε ἀνάμεσα στὰ στάχια ἢ νὰ τὴν ξάπλωναν;... (Γελοῦν ὄλοι ἐκτὸς ἀπ' τὸν Τάκη καὶ τὸ Δημήτρη ποὺ ἔ-

χει άποκοιμηθεΐ άπό ώρα. Άνοιγει ή πόρτα και μπαΐνει ό Στάθης).
 ΣΤΑΘΗΣ. Τι συμβαΐνει; Μπορώ να γελάσω κι έγώ; (Σταματούν, τó
 γέλοιο. Ή Μαρι κατεβαΐνει άπ' τó κρεββάτι και τόν πλησιάζει).

ΜΑΡΙ. Τους έλεγα εκείνο τó ποΐημα τó άστείο του Σουρή με τή χήρα
 που δέρνεται μονάχη. (Ό Στάθης που έχει καταλάβει τήν κοιτά-
 ζει λίγο. Ύστερα βάζει τó χέρι του πάνω στο κεφάλι της και τó
 κουνάει (τó κεφάλι).

ΣΤΑΘΗΣ (Τρυφερά). Μικρό.

ΜΑΡΙ. Τώρα θα πώ κι ένα ποΐημα δικό μου για ένα. (Ό Στάθης συ-
 κατανεύει για να μην τήν στενοχωρήσει).

ΜΑΡΙ (άπαγγέλλει).

Τά δένδρα φρουρούσαν νυσταγμένα τους δρόμους
 ό άερας βουβός, ό δρόμος μόνος.

Θέλω να φιλήσω τά μάτια σου
 τά θαλασσιά, τά καστανά, τά γκρίζα...

ΛΙΑΝΑ (πετάγεται). Θε μου ήλιακό φάσμα θαταν τά μάτια του (γε-
 λούν. Ή Μαρι σταματάει και πειστωμένη, πηγαΐνει κι άκουμπάει
 στον τοΐχο).

ΤΑΚΗΣ. Έλα! τελείωσε το καστοράκι.

ΜΑΡΙ (με παιδικό πείσιμα). Όχι δεν τó λέω, δεν τó λέω. (Χτυπάει τó
 πόδι της στο πάτωμα. Ό Δημήτρης που κοιμάται, άνοιγει τά
 μάτια ξαφνιασμένος).

ΔΗΜΗΤΡΗΣ (Βαρυεστημένα). Άφήστε και κανέναν άνθρωπο να ήσυχά-
 σει.

ΤΖΕΝΗ. Σε ξυπνήσαμε διάσημε; Άντε σήκω τώρα. Προβλέπω διάλυσι.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ (Χασμουριέται). Άπό τώρα;

ΚΩΣΤΑΣ. Έλα σήκω. Κι όταν αποφασΐσεις να γΐνεις διάσημος στ' ά-
 λήθεια, να μ' είδοποιήσεις να σου βρώ ψευδώνυμο.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ. Καλά ρε παιδιά, θα σηκωθώ (σηκώνεται όρθιος).

ΛΙΑΝΑ. Θα φύγουμε στ' αλήθεια;

ΤΑΚΗΣ. Καιρός είναι. (Ή Τζένη σηκώνεται άργά).

ΤΖΕΝΗ. Ούφ! Μούδιασα πιά. (Τεντώνεται του καλού καιρού. Σε λίγο
 είναι όλοι όρθιοι και προχωρούν προς τήν πόρτα και βγαΐνουν λέ-
 γοντας άλλος καληνύχτα, άλλος γειά. Ό Στάθης συγκρατεί τόν
 Τάκη που έχει μείνει τελευταΐος).

ΣΤΑΘΗΣ (στον Τάκη). Θα λείψω λίγες μέρες. Όταν έρθω θα σου πώ.

ΤΑΚΗΣ (με φιλική, έγκαρδιότητα). Είναι καλό κορίτσι!

ΣΤΑΘΗΣ (Σα να μην άκουσε). Σ' αφήσαν πίσω οΐ άλλοι. Γειά.

ΤΑΚΗΣ. Γειά (κλείνει πίσω του τήν πόρτα).

ΧΡΟΝΙΚΑ

● Τὸ θέατρο καὶ ἡ Ἐπαρχία

Μεγάλος καὶ χρόνιος ὁ καιρὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας γιὰ τὸ θέατρο. Καιρὸς ποῦ γίνεται πρὸς μέγαν, ὅταν φτάνουν εἰδήσεις σὰν τὶς παρακάτω. Ἀναδημοσιεύομε μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄρθρο τοῦ κ. Μ. Μαυρομαμάτη δημοσιευμένο στὸ «Βῆμα» τῆς 13 Σεπτεμβρίου μετὰ τίτλο «Γιὰ ἓνα Ἐπαρχιακὸ Θέατρο».

«Αὐτὴ τὴν ὥρα στὴν Γαλλία ἀπὸ τὰ μέσα Ἰουλίου μέχρι τὶς πρῶτες μέρες τοῦ Αὐγούστου, πραγματοποιοῦνται συνολικὰ 32 διαφορετικὰ Φεστιβάλ ποῦ καλύπτουν ὅλη τὴν ἐκτασὴ τῆς χώρας ἀπὸ τὸν βορρᾶ μέχρι τὸν νότο. Τὰ Φεστιβάλ αὐτά, σὲ ἀντίθεση μετὰ τὸ Φεστιβάλ τοῦ Μαραὶ στὸ Παρίσι καὶ τὸ Φεστιβάλ τοῦ Ἀβινιὸν ποῦ δημιούργησε ὁ Ζὰν Βιλάρ, ἀπευθύνονται ἀποκλειστικὰ στοὺς κατοίκους τῶν ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν περιοχῶν καὶ ἔχουν γιὰ σκοπὸ ὄχι φυσικὰ νὰ προσελκύσουν ξένους ἀφοῦ οἱ περιοχὲς δὲν εἶναι τουριστικῆς, ἀλλὰ νὰ προσφέρουν ἓνα σοβαρὸ μορφωτικὸ θέαμα στοὺς ντόπιους καὶ νὰ συμβάλουν μετὰ τὸν ἄλφα ἢ βῆτα τρόπον σὲ ἐπιμορφωτικὰς ἐπιδιώξεις τοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἐκπολιτιστικῶν ὑποθέσεων.

..... Χώρια ἀπὸ τὰ Φεστιβάλ, 15 περίπου Δραματικὰ Κέντρα ποῦ παίζουν ὅλο τὸν χρόνον εἶναι διασκορπισμένα στὴν Γαλλικὴ Ἐπαρχία καὶ ὁ ἐπισκέπτης τοῦ Παρισιοῦ, ὅταν γνωρίσῃ ἀρκετὰ τὶς ματαιόδοξες καὶ συχνὰ ἀδικαιολόγητα μέτριες παραστάσεις τῶν παρισινῶν θεάτρων, θὰ ἐπισκεφθῇ ἔπειτα τὴν Ἐπαρχία γιὰ νὰ δῇ ἀληθινὸ θέατρο. Ἀντίστροφα πάλι, ὅταν τὰ Δραματικὰ Κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν ἔρχονται στὸ Παρίσι, πραγματοποιοῦν τὶς μεγαλύτερες εἰσπράξεις καὶ ἓνα τέτοιο θέατρο μᾶς εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὴ συμμετοχὴν του πρόπερσι στὸ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν.....

Βλέποντας κάθε μέρα τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὶς συνέπειες ἐνὸς κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὶς τέχνες στὰ ξένα κράτη, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἰσθανόμαστε λύπη γιὰ τὴν ἀδιαφορία τοῦ ἐν γένει Ἑλλήνου ἀρμοδίου, ποῦ θεώρησε πάν-

τοτε τὴν τέχνην σὰν ὑπόθεσιν ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἀτομικοῦ γούστου χωρὶς νὰ εἶναι ποτὲ σὲ θέσιν νὰ ἀντιληφθῆ τις σοβαρῶτερες ἐπιπτώσεις τῆς καλλιέργειας, τῆς μόρφωσης καὶ τοῦ ἀνέβασματος τοῦ ἐπιπέδου ἑνὸς λαοῦ. Ἐπειδὴ νομίζομε ὅτι τὸ θέατρο ὀπιοτελεῖ τὸ χαρακτηριστικώτερον δείγμα τῆς στάθμης μιᾶς χώρας καὶ ὅτι ἀποτελεῖ ἐπίσης ἕνα μέσο γιὰ τὸ ἀνέβασμά της, προτείνομε στοὺς ἀρμόδιους ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν τὴν καλὴ θέλησιν καὶ τὴν πρωτοβουλία, νὰ ἀναλάβουν τὸ ἔργο τῆς μελέτης καὶ τῆς συστηματικῆς ἔρευνας τῶν τρόπων μὲ τοὺς ὁποίους ἀρχετὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀντιμετώπισαν στὸ παρελθὸν μὲ ἐπιτυχία τὴν διάδοσιν τῆς καλλιέργειας καὶ τὸ ἀνέβασμα τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθητηρίου τοῦ λαοῦ τους. Ἐπειτα, νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ ἐνδεχόμενον μιᾶς κρατικῆς ἐπιχορηγήσεως τῶν θιάσων ποὺ θὰ εἶχαν τὸ θάρος καὶ τὴν τόλμην νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν δυσμενεῖς συνθήκας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας καὶ τέλος νὰ ὀργανώσουν συστηματικὰ τὴν ἀποκέντρωσιν τοῦ θεάτρου γιὰ ὅλους ὅσους πρὶν ἀπὸ τὴν αἴγλη τῆς πρωτεύουσας προὔπαρχε ἡ θεατρικὴ δουλειὰ καὶ ἡ ἔρευνα ἐφ' ὅσον τοὺς δοθοῦν τὰ μέσα καὶ ἡ οἰκονομικὴ δυνατότητα. Τέλος, νομίζομε ὅτι τὰ δεκαπέντε θεατρικὰ Κέντρα τῆς Γαλλίας καὶ τὰ 32 καλοκαιρινὰ Φεστιβάλ, δὲν πρέπει νὰ ἀποτελοῦν ἕσασιν ἕνα ἀπραγματοποίητο ὄραμα γιὰ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα: ἂν οἱ ἀνθρώποι ὑπάρχουν (καὶ ὑπάρχουν πάντα γιὰ ὅσο ὑπάρχουν νέοι) τότε ἡ καλὴ θέλησιν χρειάζεται καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς τῆς ὀργανωμένης κοινότητος ποὺ λέγεται Κράτος».

● Ἄυόμα δὲ σήμανε;

«Νὰ ἐκβληθῶσι πάραυτα ἐκ τῶν σχολείων καὶ καὶ ὡς ἰ τὰ συμφῶνως πρὸς τοὺς νόμους ἐκείνους συνταχθέντα καὶ σήμερον ἐν χρήσει ὑπάρχοντα ἀναγνωστικὰ βιβλία, ὡς ἔργα ψεύδους καὶ κακοβούλου προθέσεως» ἔγραφε στὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεσίν της ἡ ἐπίσημη Ἐπιτροπὴ ποὺ καταρτίστηκε —παλιὰ ἱστορία, πρὶν 43 χρόνια σκευωρημένη— καὶ ποὺ πραγματικὰ ἔκαψε τὸ ἀναγνωστικὸ «Ψηλὰ βουνά» τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου. Ἀπὸ τὰ «ψυχρόαιμα» τῆς παραπάνω Ἐπιτροπῆς ποὺ ὀργάνωσαν καὶ παρακολούθησαν τὸ πνευματικὸ αὐτὸ πτόγκρόμ, ἦταν καὶ ὁ παιδαγωγός, καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Ν. Ἐξαρχόπουλος. Δὲν ξύνουμε τυχαίως τὴν πληγὴν μας: νομίζομε πὼς ἔφτασε ὁ καιρὸς —ἂν θέλομε νὰ συγχρονιστοῦμε, νὰ μὴ χάσουμε τουλάχιστον τὸ τελευταῖον λεωφορεῖο—, νὰ βροῦν ἀρκετὰ πράγματα τὴν ὀριστικὴν θέσιν τους: νὰ δικαστοῦν καὶ ἀνάλογα: νὰ ξεχαστοῦν ἢ νὰ μᾶς

έμπνεούν. Κάποια Έκπαιδευτική Περιφέρεια δασκάλων, σὲ πρόσφατη ἔκθεσή της —ἐποπτικῶν μέσων— στὴν πόλη μας, προτίμησε, προκειμένου γιὰ τὴν περίπτωση Ν. Ἐξαρχόπουλου, τὸ δεύτερο. Στὴν εἴσοδο τῆς Ἐκθέσεως καὶ σὲ περίοπτη θέση, κηδεμόνευε ἡ μορφή τοῦ Ν. Ἐξαρχόπουλου. Τὶ νὰ σκεφτοῦμε γιὰ τοὺς ὀργανωτές; Γι' αὐτοὺς ἀκόμα δὲ σήμανε ἡ ὥρα τοῦ συμπατριώτη μας Ν. Καραχρίστου;

● Κλέων Παράσχος

Ὁ Κλέων Παράσχος —πού τὸν σκεπάζει πιά ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς— στάθηκε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ὀλοκληρωμένες αἰσθητικὰ μορφές τῶν γραμμαιῶτων μας. Ἕνας τρυφερὸς ἐροιστῆς τοῦ λυρικοῦ στοιχείου· σπάνιος, συστηματικὸς κι εὐαίσθητος ἀνιχνευτῆς τοῦ οὐσιαστικοῦ, τοῦ καθαροῦ, τοῦ ὀριστικοῦ στὴν ποίηση, ποιητῆς ὁ ἴδιος, κριτικὸς καὶ δοκιμογράφος, ἀνοίξε γιὰ μᾶς, μὲ λίγους ἄλλους συγχρόνους του, μεγάλα παράθυρα πρὸς τὴν γνήσια τέχνη. Πενθήσαμε τὸ θάνατό του καὶ γυρίσαμε ξανὰ καὶ ξανὰ πάνω σὲ κείμενα καὶ στίχους του. Κάποιοι, χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζουν προσωπικά, ἀντὶ μνημοσύνου, «ὦρα ὀσφρανθήκαν τὴ βαλσαμικὴ εὐωδιά» τῶν κειμένων του.

● Φιλοσοφικὴ Σχολὴ στὰ Γιάννινα

Χαιρετίζουμε τὴν ἴδρυση Φιλοσοφικῆς Σχολῆς στὰ Γιάννινα σὰν ἕνα πνευματικὸ γεγονός ἔξω ἀπὸ κάθε σύγκριση. Εἶναι αὐτονόητο πὼς οἱ ἐπιπτώσεις θὰ εἶναι σοβαρές. Τὸ ὄνειρο τῶν προγόνων μας πραγματώνεται κι εὐγνωμονοῦμε τοὺς δημιουργοὺς της. Ἀπὸ τὴ σκοπιά μας ἐπισημαίνουμε ἕναν παράγοντα πού θ' ἀναδείξει τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῶν Γιαννίνων σὲ οὐσιαστικὸ πνευματικὸ φάρο τοῦ τόπου μας: τὴν ἐξάρτησή της ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης· ἐλπίζουμε θετικά πὼς τὸ παιδί θὰ φέρει τὶς πνευματικὲς ἀπόψεις καὶ τὴ νοοτροπία τῆς τροφῆς.

● Ὑποψήφιος Λογιόλα

Σ' ἄλλους καιροὺς βέβαια θὰ ἦταν φοβερὰ ἐπικίνδυνη ἡ περίπτωση (δὲν πρόκειται σήμερα γιὰ τὸν θλιβερὸ πρῶην Δήμαρχο Καβάλας· τί φταίνε οἱ φτωχοὶ ἀντιγραφεῖς!). Καὶ δὲν εἶναι μακρυνοὶ οἱ καιροὶ πού ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ Ἱερά ἐξέταση —ἐλληνικὴ ἀποκλειστι-

κότητα— απολύμαινε τὸν πνευματικὸν μας χωρὸν ὄχι μὲ ἀθῶες ἀγιαστοῦρες. Λοιπὸν, ἀρχιμανδρίτης τῆς Ἱερῆς Μονῆς Πετράκη εἶναι ὁ ὑποψήφιος Λογιόλας ποὺ ἐνημέρωσε ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, μὲ συνεχῆ κηρύγματα, τοὺς πιστοὺς γιὰ τὴν ποιότητα τοῦ κ. Ε.Π. Παπανοῦτσου ἀπὸκαλώντας τον «ἄθεο, ἄπατρι, ἄθρησκο, ὑλιστὴ καὶ συγγραφέα ἀνηθικοῦ ἠθικῆς». Μόνιμο κουσούρι τῶν καθαρολόγων τὰ πολλὰ ἐπίθετα. Μάλιστα κ. Χαρα—σβέστη, ὑποψήφιε Λογιόλα, καλὰ κανονάρχισες· χρειάζονταν στὸν... ἀγγελικὰ πλασμένο κόσμον τῶν καθαρολόγων ἢ ἐκτόνωση, ἔστω καὶ μὲ λόγια· μιὰ καὶ ἀλλιῶς ἀπαγορεύεται καὶ πιά δὲν γίνεται στὸν αἰῶνα.

● Ὁ Γυρέο γιὰ Σχολεῖα μας

Συμπληρώθηκαν ἐφέτος 350 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Γκρέκο καὶ τὸ ἐπίσημον κράτος ἐτίμησε φανταχτερὰ τὴ μνήμη του. Ἐμεῖς κάνουμε μιὰ πρόταση: Νὰ τυπωθοῦν σὲ μουσαμά, ἐγχρωμα ἀντίγραφα—στὸ πραγματικὸ σχῆμα— ἀπὸ κάποιον πίνακά του (εἶναι τόσο πολλοὶ οἱ κοπάλληλοι γιὰ παιδιὰ!) καὶ νὰ μοιραστοῦν στὰ σχολεῖα ὄλων τῶν βοθημάτων. Ἔτσι ὁ ἐορτασμός θὰ γίνῃ πανελλήνιος καὶ οἱ αἰθουσες θ' ἀποχτήσουν κάτι τὸ πραγματικὰ ἀξιόλογο. Ὅταν οἱ διάφορες Τράπεζες ἢ οἱ καπνοβιομηχανίας εἶναι σὲ θέση νὰ μοιράζον καθεὶ χρόνον χιλιάδες οἰκονογραφημένα ἡμερολόγια, εἶναι ἀδιανόητη ἢ ἰσκέψη πῶς τὸ κράτος δὲ θὰ μπορέσει νὰ ἐπιμισθεῖ μιὰν ἀνάλογον δαπάνην. Ἄλλωστε ἡ πρόταση ἀρμονίζεται μὲ σχετικὴ ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ποὺ ζητεῖ καλαίσθητη διακόσμηση τῶν σχολείων.

● Αἱ δύο ὄρφαναι

Κοιλύτερα θὰ τοὺς ταίριαζε ὁ τίτλος: τὰ 2 ἔκθετα. Πρόκειται γιὰ τὴν τραγωδίαν «Ὅταν οἱ Ἀτρεΐδες...» τοῦ Β. Κατσάνη καὶ τὴν μελοποίησιν τοῦ «Ἀξιὸν ἔστι» τοῦ Ἑλύτη ἀπὸ τὸν Μ. Θεωρόακην. Τὸ φεστιβάλ Ἀθηνῶν τὰ εἶχε προγραμματίσει—τὸ ἓνα μάλιστα τὸ χρηματοδότησε ἀδρότητα— καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τὰ πέταξε στὸ καλάθον τῶν πνευματικῶν ἀχρήστων. Ἡ βασιλοφοβία καὶ ἡ μπουζικοφοβία δὲν εἶναι νομιζόμεναι σοβαρῆς προφάσεις γιὰ τὴν ἐπιβολὴν λογοκρισίας σὲ πραγματικὰ φιλελεύθερα καθεστῶτα. Ὁ Τύπος καὶ ἡ Ραδιοφωνία μάλιστ' ἀβρίθουν τελευταίαν ἀπὸ ἀποδείξεις περὶ τοῦ ἀντιθέτου· ἔλεγχος τῆς Αὐλῆς καὶ μονοκρατορία τοῦ μπουζουκιῦ. Πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσομε λοιπὸν; Μὲ τοὺς ἐπιεικέστερους χαρακτηρισμοὺς πρόκειται γιὰ παροιμιῶδη

κρούσματα αὐτοσχεδιασμοῦ καὶ ἀνευθυνότητος, ποὺ καμμιά παραίτηση, σὰν ἐκείνη τοῦ Παπαποταμιγιώτου δὲ μπορεῖ νὰ τὰ ἐξιλεώσει, γιὰ τὴν τραυματίζουσαν θανάσιμα τὴν πνευματικὴν προβολὴ τῆς χώρας. Δὲν εἶναι σοβαρὰ πράγματα αὐτά, τῆ στιγμῆ μάλιστα ποὺ ὀρθὰ ἐπιβάλλεται σὰν ἀρχὴ ἢ διεύρυνση καὶ μὲ ἄλλες καλλιτεχνικὲς ἢ σύγχρονες —πέραν τοῦ μονοπωλείου τοῦ ἀρχαίου δράματος— ἐκδηλώσεις τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα λαϊκοῦ φεστιβάλ τῶν Ἀθηνῶν.

● Ὁ πατριὸς τῶν «Ἀτρείδων»

Γιὰ τὴν τραγωδίαν «Ὅταν οἱ Ἀτρείδες...» τοῦ Κατσάνη εἰδικὰ φαίνεται πὼς προκύπτει καὶ μιὰ εὐθύνη ἠθικὴ. Ἡ σκηνοθεσία εἶχε ἀνατεθῆ στὸν Π. Κατσέλη. Ὁ Π. Κατσέλης, μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τὴν ὑπεράνθρωπην προσπάθειαν θὰ κατέβαλε γιὰ νὰ ὀργανώσῃ σὲ διάστημα ἀπελπιστικῶς βραχὺ τὴν παράστασιν, ὥσπου ἤρθε νὰ τὴ ματαιώσῃ τὴν 12ῃ ἀκριβῶς ὥρᾳ ἢ ἀπόφασιν τοῦ Ε.Ο.Τ. Καὶ στὸν Ε.Ο.Τ. σύμβουλος ἦταν ὁ Δ. Μυράτ. Ὁ Δ. Μυράτ πληροφοροῦμαι τὴν σκηνοθετεῖ καὶ τὴν ἀνεβάσει «πρὸς ἴδιον ὄφελος». Κάθε καλοπροαίρετος δὲ μπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ μερικὲς ὑποπτές συσχετίσεις. Ἐπιτέλους ποῦ εἶναι τὸ «ἀσυμβίβαστον τῶν ἰδιοτήτων», ἡ ἠθικὴ εὐθιξία καὶ ἡ συναδελφικὴ ἀλληλεγγύη; Διλήμματα βαρύτερα ἀπὸ τὴν ἐφήμερην φιλοσοφίαν νὰ ἀποδειχθεῖ λ.χ. πὼς εἶναι πιὸ πολὺ στὰ μέτρα τῆς Ζουμπουλάκη ἢ νεόκοπη Καζοπζακικὴ Κλυταιμίστρα τοῦ Κατσάνη. Εὐχόμεσθε τουλάχιστον μετὰ τὴν υἱοθεσίαν τοῦ ἔκθετου νὰ φάνηκε στὴν παράστασιν ὅτι στάθηκε καλὸς πατριὸς ὁ κ. Μυράτ.

● «Οἱ γίχοι παρέχουν ἐλπίδες...»

Ὅπου ἐπαληθεύεται μακριὰ ἀπὸ κάθε διάθεσιν σαρκασμοῦ αὐτὴ τὴ φράσιν, ὁ Καρυωτάκης. Μιὰ «πνευματικὴ Πρέβεζα» εἶναι ἡ ἐπαρχία μας. Καὶ καθὼς ἄγρυπνη εἶναι μέσα μας ἡ λαιχτάρᾳ γιὰ ἀνίχνευσιν νέων δυνάμεων πανηγυρίζομε ὅταν ἔφτανε στὴν καρδίαν μας ἡ δόνησιν ἀπὸ μιὰ καινούργια δημιουργικὴ φωνή. Καὶ ψάχναμε παντοῦ, ἀκόμη καὶ σὲ περιοδικὰ ἀργόσυρτα μολονότι κατάφορτα σὰν στρουγγες καὶ σ' ἄλλα λαιθρόβια, ὅπου διασπλάμπει ὁ παιδισμὸς μουσολήπτων γεροντίων. Καὶ νὰ ποῦ ἡ δόνησιν ἔφτασε. Μιὰ μικρὴ ποιήτρια ἀπὸ τὴν Ἄρτα, μόλις 14 χρονῶν. Σταχυολογοῦμε ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα δημοσιευμένα ποιήματά της, τὸ «Ταξίδι»:

Φτάσαμε!

Ποιὸς θὰ σκουπίσει τὸν ἰδρῶτα ἀπ' τὰ μάτια μας;

Καὶ τὶ ἀπογοήτευση νὰ ξαναγυρίσομε στὰ παλιὰ
μετὰ ἀπὸ τέτοια ἱππασία στὰ παραιμύθια...

Ἔχουμε τόσο σκονιστεῖ ἀπ' τὰ ὄνειρα!

—Τὶ μετέωρο πεπρωμένο—

Καὶ τ' ἄλογα ἔφυγαν στὰ σύννεφα... Σκεφτεῖτε.

— Τὶ ματαιότης! ...

Κρατεῖστε στὸ νοῦ σας τ' ὄνομά της. Μπορεῖ κάποτε νὰ ἔχει πιὸ
πολὺ ἀντίκρουσμα ἀπὸ τὰ βεγγαλικά τῶν λογιῆς - λογιῆς ἑορτασιμῶν καὶ
ἐπετειῶν σας καὶ ἀπὸ τοὺς κήπους τῶν προταμῶν. Λέγεται Φωτεινὴ
Γερογιάννη.

● Ὁ Βηλαρᾶς

Μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ ἀποφασιστικῶν μέτρων τῆς Ἐκπαιδευ-
τικῆς Μεταρρυθμίσεως ἀναφέρεται καὶ ἡ νέα θέση ποὺ παραχωρεῖται
στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, μὲ πλήρη δικαιώματα στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο
καὶ ἰσοτιμία μὲ τὴν Καθαρεύουσα στὶς ἄλλες βαθμίδες τῆς Παιδείας.
Τὸ μέτρο, στὸ σημεῖο αὐτό, σὰν ἀπαρχὴ περισσότερο γενναίων ἀπο-
φάσεων στὸ μέλλον, ἐπισημαίνεται ὡς σημαντικὸς σταθμὸς γιὰ τὴν ὁ-
μοιῆ πνευματικὴ καὶ γενικώτερα παιδευτικὴ ἀνοδο τοῦ λαοῦ μας. Γιὰ
δ,τι ἀκριβῶς, ἀγωνίζονταν γενιές ἐπὶ γενιῶν οἱ προοδευτικώτερες καὶ δη-
μιουργικώτερες δυνάμεις τοῦ τόπου μας ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκόμη τῆς δου-
λείας καὶ ἀργότερα τοῦ Γλωσσικοῦ Κινήματος καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ
Δημοτικισμοῦ, καὶ ποὺ τὸ ἔργο της καταγράφεται στὴν πνευματικὴ
Νεοελληνικὴ Παράδοση. Πρῶτος μεταξὺ τῶν πρώτων, ἀγωνιστῆς τοῦ Δη-
μοτικισμοῦ, ἀναμορφωτῆς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ ἠγετικῆς πνευμα-
τικῆς φυσιογνωμίας, ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς, κρατᾶει τὴ θέση του στὴ νεώ-
τερη πνευμοπικὴ Ἑλλάδα γιὰ ν' ἀκολουθήσουν ἀργότερα ὁ Ψυχάρης, ὁ
Πάλλης καὶ οἱ ἄλλοι. Γιὰ μᾶς ποὺ ἡ παράδοση δὲν ἀντικρύζεται ὡς
γραφικότης καὶ διακοσμητικὴ λεπτομέρεια, ἀλλὰ σὰν οὐσιαστικὴ προσ-
φορὰ ποὺ δοκιμάζεται στὸ χρόνο, ὁ Βηλαρᾶς θεωρεῖται μεγάλη Ἡπει-
ρωτικὴ καὶ Ἑλληνικὴ μορφή πνευματικοῦ ἀναμορφωτῆ. Κι ὅμως, ἄλλοι
турβάζοντες περὶ πολλὰ καὶ ποικίλλα, οὔτε κἂν σκέφθηκαν ἀκόμη νὰ τι-
μήσουν καθὼς ταιριάζει, τὸν Ἰωάννη Βηλαρᾶ.

● Κεῖται ἢ οὐ υεῖται;

Οἱ Πανεπιστημιακοὶ μας δάσκαλοι τελευταία μᾶς ἔχουν συνηθίσει σὲ τόσες ἀπογοητεύσεις, ποὺ μπορούμε πιά νὰ περιμένουμε, χωρὶς νὰ ξαφνιαζόμαστε, ὅποιαδήποτε ἀντιπνευματικὴ τους στάση, ὅποιαδήποτε ἀνακολουθία τους, ὅποιαδήποτε μικρολογία ἢ γεροντικὴ μισαλλοδοξία. Εἴμαστε λοιπὸν ἀρκετὰ ἔτοιμοι, γιὰ νὰ μὴ μᾶς ξενίζουν οἱ ἐπικρίσεις ποὺ δέχτηκε ὁ Νόμος γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Μπροστάρια σ' αὐτὸν τὸν ἄχαρο ἀγῶνα ὅπου κραύγασζε ἡ μικροπολιτικὴ, οἱ κ.κ. Θεοδωρακόπουλος καὶ Γεωργούλης. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἀπ' αὐτοὺς τὸ περιμένσαμε λιγώτερο, γιὰτὶ πιστεύαμε πῶς ἦταν τὸ ἄλλας, ποὺ δὲν θὰ θέλομε νὰ «μωραίνθει». Μά, δυστυχῶς, τί ἄλλο ἀποκαλύπτει τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Γεωργούλη γιὰ τὸν ἐκπαιδευτικὸ Νόμο στὴν «Καθημερινή» τῆς 11—10—64; Βαρύτατη μομφὴ τοῦ καταλογίζει, γιὰτὶ δὲν περιέχει τὸν ὄρο «Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς» καὶ τὴ συνεκφορὰ τῶν ὄρων Ἑλλην—Πατρίς. Κι ἐμεῖς ποὺ πιστεύαμε πῶς, δόξα σοι ὁ Θεός, ξεπερνᾶμε τὸ ἔνδυμα καὶ μπαίνομε στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων! Καὶ τί νὰ σκεφθοῦμε γιὰ τοὺς Πανεπιστημιακοὺς μας δασκάλους; Γεροντικὴ ὑποχονδρία, ἀδυναμία ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν πατροπαράδοτο βερμπαλισμὸ ἢ ἀθεράπευτος φιλολογικὸς κειτουκειτισμὸς; Ἄς μείνουμε στὸ τελευταῖο —ἀπὸ ἐπιείκεια!

● Τρωτὰ τοῦ ἐπαρχιαμοῦ Τύπου

Ὁ Ἀθηναϊκὸς Τύπος σημειώνει τελευταία μιὰ αἰσθητὴ βελτίωση. Φυσικὰ οἱ πολιτικοὶ ἐκτραχηλισμοὶ μὲ τὰ συνακόλουθα συμπτώματα τοῦ κιτρινισμοῦ ποὺ ὀξύνονται στὶς στῆλες του εἶναι σημεῖα τῶν καιρῶν. Ἡ βελτίωσή του ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι αἰσθητικὴ. Καλαίσθητη σελιδοποίηση καὶ ὀργάνωση τῆς ὕλης του, χώρος εὐρύτερος καὶ διακεκριμένος στὶς καλλιτεχνικὲς εἰδήσεις καὶ πνευματικὲς συνεργασίες κατὰ κανόνα μὲ ἀξιοσημεῖωτη ποιότητα. Σ' αὐτὸν τὸν τομέα ὁμῶς χολαίνει ἀπελπιστικὰ ὁ ἐπαρχιακὸς Τύπος. Ἡ κοκκὴ διάρθρωση τῶν εἰδήσεων ποὺ οἱ περισσότερες μάλιστα εἶναι ὠμὲς ἀναδημοσιεύσεις εἶναι ἡ ἀκαταμάχητη κακοδαιμονία του. Ἡ ἀρθρογραφία καὶ σημειωματογραφία ὅταν δὲν λείπει, ἐκτὸς σποροειδικῶν ἐξαιρέσεων, νηπιάζει. Συνεργάτες μὲ ἐπιφυλλίδες περιστάσιαικὲς ρίχνονται ἀκοιλαισθητὰ, σὰν ἔμπλαστρα Καλογήρου στὶς σελίδες του. Καὶ καμμιά σχεδὸν παροκολούθηση τῶν πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν γεγονότων, καμμιά συστηματικὴ προβολὴ τῆς λογοτεχνίας. Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς πῶς ἀρκετὲς δυνάμεις διαθέτει τελευταία

ό τόπος. Πότε έπιτέλους ό έπαρχιακός Τύπος θά συνειδητοποιήσει τό καθήκον του άπέναντι του έαυτου του και άπέναντι τής καλλιέργειας του κοινού;

● **Μέ Περσιυά πασέτα δέν μετριέται ή ποίηση**

Γι' αυτούς που λογαριάζουν τό ανέβασμά τους με την ποσότητα του έργου τους που έξαγοράζουν την προβολή τους με άμφίβολης προσόδου βραβεία που μετρούν τή δημιουργία τους με Περσικά ποιέτα που άπειλούν την αιωνιότητα με όγκώδεις τόμους για όλοϋς αυτούς που —ήσυχοι, άσυνείδητοι και εύτυχεϊς— κορυβαντιούν πάνω στο πτώμα τής τέχνης είναι σαν να άπειθύνονται, θαρρείς σαν σήμα αυτοπροβληματισμού έστω και τή 12η ώρα, οι εύθύβολοι στίχοι του Μαγιακόφσκυ.

Ή ποίηση είναι ταυτόσημη
με την παραγωγή ραδίου,
γράφει, για να συμπληρώσει άποκαλυπτικά:

Για μία μονάχα λέξη
λυώνεις χιλιάδες τόνους
γλωσσικό μετάλλευμα.

Και όμως πόσοι και πόσοι στους καιρούς μας δέν είναι ούτε καν πνευματικοί σπαστήρες!

● **«Φιλισταϊοι» και Γιεφτουσένυο**

Τα λόγια μέσα σε εισαγωγικά, κάτω άπ' τον τίτλο του ποιήματος «Φιλισταϊοι» του Λ. Κούσουλα, είναι του Ρώσου ποιητή Γιεφτουσένκο και αναφέρονται στον Σταλινισμό.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΟΝΗΣ

Μ π έ ρ γ κ μ α ν : « Ἡ πηγὴ τῆς παρθένας »

Τὸ θέμα αὐτῆς τῆς ταινίας τοῦ Ἰνγκμαρ Μπέργκμαν εἶναι παρμένο ἀπὸ μιὰ παλιὰ μπαλλάντα. Αὐτὴ ἡ μπαλλάντα ἔχει μιὰ περίεργη «προϊστορία». Σὲ μιὰ μελέτη, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ γερμανικὸ περιοδικὸ «Σπήγκελ» (τεύχος 44) 1960) μαθαίνουμε πὼς ὁ Μπέργκμαν, τὸν καιρὸ ποὺ σπούδαζε φιλολογία στὸ πανεπιστήμιο τῆς Στοκχόλμης, συνάντησε αὐτὸν τὸν παλιὸ θρύλο, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ θεωροῦνταν σὰ μιὰ σουηδικὴ λαϊκὴ παράδοση τοῦ 14ου αἰῶνα, ἐν τούτοις, εἴχε πραγματικότητα, εἶχε εἰσαχθεῖ ἀπὸ Γάλλους μοναχοὺς τὸ 10ο αἰῶνα. Τὸ θέμα αὐτοῦ τοῦ θρύλου εἶναι πολὺ ἀπλό: ἡ Κάριν, κόρη τοῦ μικροφεουδάρχη Τέρε Φὸν Βάνγκε, στὸ δρόμο ποὺ πήγαινε γιὰ τὴν ἐκκλησίαν βιάζεται καὶ δολοφονεῖται ἀπὸ τρεῖς βοσκούς. Ὁ Μπέργκμαν ἔγραψε γι' αὐτὸ τὸ ἔργο τῶν 32 στροφῶν μιὰ ἐργασία, ποὺ δείχνει ὅτι τοῦ εἶχε προξενήσει μεγάλη ἐντύπωση.

Ὅλα αὐτὰ μᾶς διαφωτίζουν πολὺ, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ταινία, ποὺ ἐπακολούθησε ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς μπαλλάντας, ποὺ στάθηκε τὸ θέμα αὐτῆς τῆς ταινίας. Πρῶτα - πρῶτα τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς ὁ θρύλος εἶχε εἰσαχθεῖ ἀπὸ Γάλλους μοναχοὺς στὸ 10ο αἰῶνα ἐξηγεῖ, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴ σκοπιμότητα ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ ἕνα φαινομενικὰ ἀπλοῖκὸ περιεχόμενο. Ἡ ἔντονη θρησκευτικὴ διάθεση ποὺ ὑπάρχει στὸ κείμενο, καθὼς καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ πατέρας τῆς Κάριν ὑπόσχεταί νὰ χτίσει στὸ μέρος ποὺ βρέθηκε νεκρὴ ἡ κόρη του μιὰ ἐκκλησίαν, ἐξυπηρετοῦσε τὴ θρησκευτικὴ σκοπιμότητα καὶ τὴ διάθεση προσηλυτισμοῦ σὲ μιὰ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ἀνέρχονταν σ' αὐτὲς τὶς χῶρες ἡ δύναμη τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ γύρευε νὰ ὑποσκελίσει τὴν παλιὰ βορεινὴ παγανιστικὴ λατρεία. Ἐξ ἄλλου, αὐτὸς ὁ θρύλος φάνηκε στὸν Μπέργκμαν σὰν ὁ πιὸ κατάλληλος καμβὰς γιὰ νὰ πλασάρει, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, τὴ νέα ἀγγελία τῆς πίστεως του.

Ἡ ταινία ποὺ πραγματοποιήθηκε ἔχει τὴ δομὴ τῆς τραγωδίας. Ἡ ἱστορία τῆς ὁμορφῆς παιδούλας Κάριν, δαισμένη μὲ ἔντονο τὸ λυρικὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ σχεδὸν σαδιστικὴ βιαιότητα, ἀποκαλύπτει δ-

λες τὶς βορεινὲς ἰδιορρυθμίες τοῦ τραγικοῦ στοιχείου.

Ἡ τραγικὴ κατάσταση ἐκπηγάζει ἐδῶ ὄχι ἀπὸ τὴ σύγκρουση τοῦ ἀτόμου μὲ τὶς τυφλὲς δυνάμεις, ποὺ καθορίζουν τὴν πορεία του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν «ὑποχθόνια σύγκρουση τῆς χριστιανικῆς εὐσέβειας καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων τοῦ εἰδωλολατρισμοῦ»: μιὰ σκανδιναβικὴ παραλλαγή τοῦ τραγικοῦ στοιχείου, ποὺ ἀνοικαλοῦν στὴ μνήμη μας τὰ μυθιστορήματα τῆς Σέλμα Λάγκερλεφ. Ἡ τραγικὴ ἀντίθεση καὶ ἡ βίαια σύγκρουση τῶν δυνάμεων τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἔχει τὶς ρίζες τῆς στὴν ἀντίθεση Χριστιανισμοῦ καὶ Παγανισμοῦ. Οἱ δυνάμεις τοῦ κακοῦ ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ τὸν εἰδωλολατρικὸ θεὸ Ὀντιν, τῆς σκανδιναβικῆς μυθολογίας (ποὺ τὴν ταινία παίρνει τὴ γκροτέσκα μορφή ἑνὸς γέρου, ποὺ ζεῖ ἀπομονωμένος σ' ἓνα νερόμυλο μέσα στὸ δάσος). Δὲ λείπει οὐτε τὸ συμβολικὸ πτηνὸ τοῦ θεοῦ Ὀντιν. Τὶς δυνάμεις τοῦ καλοῦ ἐκπροσωποῦν ἡ χριστιανικὴ εὐσέβεια καὶ ἀρετὴ.

Ἡ ἀντίφαση καλοῦ καὶ κακοῦ (χριστιανισμοῦ καὶ εἰδωλολατρίας) ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κοθολικὸ τῆς χαρακτήρα, παίρνει κι ἓναν ἀτομικὸ χαρακτήρα, ὑπάρχει δηλαδὴ καὶ μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἄτομο. Αὐτὴ εἶναι ἡ κλασικὴ φόρμουλα τοῦ «σατανᾶ», ποὺ γυρεύει νὰ κυριαρχήσει πάνω στὸ ἄταμο, προσπαθώντας νὰ τοῦ ξεριζώσῃ τὴν ἀρετὴ· εἶναι ἀπόρροια τῶν δυνάμεων τοῦ καλοῦ, ποὺ ἔχουν θεϊκὰ προέλευση. Αὐτὸ τὸ βλέπουμε καθαρὰ στὶς προσωπικότητες τῆς ἡρωίδας καὶ τῆς μοχθηρῆς ὑπηρέτριας Ἰνγκεριν. Ἡ πρώτη, παρ' ὅλη τὴν ἀγνότητά της, μὲ τὴν ὑπεροψία, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ συναίσθηση τῆς ὀμορφιάς της, ἀποτελεῖ ἤδη ἓνα εἶδος ὕβρεως γιὰ τὴ θεϊκὰ τάξη πραγμάτων, μὲ ἀναγκαῖο ἐπακόλουθο τὴν «τιμωρία» της. Ἡ δευτέρη, ἐνῶ ἀρχικὰ ἡ συμπεριφορὰ της ρυθμίζεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀδυσώπητη πίεση τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ, τελικὰ μεταστρέφεται καὶ ὑπεισέρχεται μέσα της τὸ στοιχεῖο τῆς μετάνοιας, ποὺ σύμφωνα μὲ τὶς κλασσικὲς ἀντιλήψεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας σημαίνει τὴν ἐπιστροφή στὸ καλὸ (αὐτὸ τὸ βλέπουμε πιὸ καθαρὰ, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀπλώνει τὰ χέρια της στὸ νερὸ τῆς πηγῆς, στὸ μέρος ποὺ βρέθηκε τὸ πτώμα τῆς Κάριν, καὶ μ' αὐτὸ βρέχει τὸ πρόσωπό της, ἐπιδιώκοντας ἔτσι τὸν ἐξαγνισμό της). Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴ στάση τοῦ πατέρα τῆς Κάριν, ὁ ὁποῖος γονατιστὸς ζητᾷ συγγνώμην ἀπὸ τὸ Θεό, στὸ μέρος ποὺ βρέθηκε νεκρὴ ἡ κόρη του, γιὰτὶ ἔβαψε τὰ χέρια του μὲ αἷμα, τιμωρώντας τοὺς φονιάδες της. Ὅπως δὲ ὑποστηρίζει ὁ ἴδιος ὁ Μπέργκμαν, μὲ τὸ νερὸ ποὺ ξεπετάχτηκε σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὁ Θεὸς ἔδειξε στὸν πατέρα ὅτι τὸν συγχωρεῖ.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, ὁ βιασμὸς τῆς ὀμορφῆς Κάριν ἀπὸ τοὺς βοσκούς καὶ ἡ τρομερὴ ἐκδίκηση τοῦ πατέρα της δὲν παίζουν καὶ τόσο ἀποφασιστικὸ ρόλο, εἶναι ἀπλὰ ἐπεισόδια μιᾶς διαδικασίας, ποὺ στὴν

τελική της φάση φτάνει στην ἐπιθυμητὴ κάθαρση: τὸ θρίαμβο τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐναντίον τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς εἰδωλολατρίας. Ἡ ἐκκλησία, ποὺ ὑπόσχεται νὰ χτίσει ὁ πατέρας τῆς Κάριν, στὸ μέρος ποὺ σκοτώθηκε ἡ κόρη του, ἐκφράζει αὐτὴ τὴ νίκη —εἶναι μιὰ νίκη τοῦ χριστιανικοῦ θεοῦ ἐναντίον τῶν παγανιστικῶν θεῶν.

Εἶναι ἔντονη ἡ θρησκευτικὴ διάθεση καὶ οἱ βορεινὲς ιδιορρυθμίες τοῦ τραγικοῦ στοιχείου, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὶς παγανιστικὲς ἀντιλήψεις τῆς σκανδιναβικῆς μυθολογίας, σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ Μπέργκμαν. Ἡ ἐπὶ τόσα χρόνια διαρκῆς ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ, ποὺ στὶς προηγούμενες ταινίες του ἔπαιρνε τὴ μορφή μιᾶς ἐφιαλτικῆς εἰκόνας τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ψηλαφίζει στὸ σκοτάδι καὶ μάταια ψάχνει νὰ βρεῖ τὴ λύτρωση, ἐκεῖ ὅπου τὴν περίμενε, φτάνει ἐδῶ σὲ μιὰ διέξοδο. «Αὐτὸ τὸ θρησκευόμενον πνεῦμα καὶ μαζί ὁ ἀκόλαστος στὸ ἰστὺλ τοῦ 18ου αἰῶνα» ἔπαψε πιά νὰ βάζει τὸ ἴδιο ἐρώτημα: «Θεέ μου εἶσαι ἐκεῖ;», ποὺ ἐπαναλάμβανε διαρκῶς, ὅπως παρατηροῦν τὰ «Τετράδια τοῦ Κινηματογράφου», ἀπὸ τὴν πρώτη συνεισφορά του στὸν κινηματογράφο. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ περίοδο ἀμφιταλαντεύσεων καὶ ἀμφιβολιῶν φαίνεται ὅτι βρῆκε ἴσως μιὰ ὀριστικὴ κατάληξη. Ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται τῶρα μπροστά του «ἐνώπιος ἐνωπίω». Αὐτὸ ποὺ τόσο πολὺ ἐπιθυμοῦσε ὁ ἱππότης στὴν «Ἑβδομῆ Σφραγίδα» πραγματοποιεῖται τῶρα. «Θέλω, ἔλεγε, ὁ Θεὸς νὰ μοῦ ἀπλώσει τὸ χέρι Του, νὰ μοῦ ἀποκαλυφθεῖ καὶ νὰ μοῦ μιλήσει». Ὁ Θεὸς τῶρα δὲν «εἶναι μιὰ εἰκόνα, ποὺ κατασκευάζουμε μέσα στὸ φόβο μας» (ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε στὸ παρελθόν), ἀλλὰ μιὰ ζωντανὴ παρουσία.

Εἶναι ἄλλο θέμα βέβαια καὶ δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσει αὐτὴ τὴ στιγμή, ἂν αὐτὲς οἱ θεοσοφικὲς ἀναζητήσεις καὶ σὲ τελευταία λέξη μεταφυσικὲς διαπιστώσεις τοῦ Μπέργκμαν, ἀντέχουν σὲ μιὰ ἐπισημονικὴ κριτικὴ ἀνάλυση, μὲ βάση τὶς σύγχρονες ἀντιλήψεις τοῦ ἐπισημονικοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε πάντως, πῶς μὲ τὴν «Πηγὴ τῆς Παρθένας» κλείνει ἓνας κύκλος ταινιῶν. Στὴν τριλογία ποὺ ἐπακολουθεῖ καὶ ποὺ τῆς δόθηκε ὁ τίτλος «φίλμ δωματίου», μὲ τὰ ἔργα «Μέσα ἀπ' τὸν καθρέφτη σκοτάδι», «Σιωπὴ» καὶ «Χειμωνιάτικο Φῶς», ἀρχίζει ἓνας καινούργιος κύκλος. Αὐτὸ παραδέχεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπέργκμαν. Μιλῶντας γιὰ τὴν ταινία του «Μέσα ἀπὸ τὸν καθρέφτη σκοτάδι» εἶχε πεῖ «τὰ ἄλλα ἔργα ποὺ γύρισα ὑπῆρξαν μόνο ἀπλὲς σπουδές. Αὐτὸ εἶναι τὸ "Οπουσ No 1». Στὶς δύο πρώτες ταινίες (ὄχι μὲ βάση τὴ χρονολογικὴ τους σειρὰ) ἰδιαίτερα, μπαίνει ξανά ἡ διαδικασία τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς μηδενιστικῆς διάθεσης καὶ ἡ ἀμεση ἐπίδρασις τοῦ Στρίντμπεργκ εἶναι προφανής. Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχει ἓνα εἶδος χεικελιανῆς ὑπέρβασις τοῦ θεοσοφικοῦ καὶ τοῦ συνειδησιακοῦ προβλήματος, ποὺ σὲ συνάρτησιν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀδυναμίας ἐπικοινωνίας μπαίνει σ' ἓνα σύγχρονο φόντο, μ' ἔντονες τὶς ἐπιδράσεις τῆς

φροῦδικῆς ψυχανάλυσης (Τὸν Μπέργκμαν ἀνέκαθεν ἀπασχόλησε ἡ περιγραφή τῆς ψυχοπαθολογίας τῆς καθημερινῆς ζωῆς στὶς βορεινὲς πλούσιες χώρες). Ἐνα τόσο ἀνήσυχο καὶ ἐρευνητικὸ πνεῦμα δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτὸ του νὰ σταματήσει πουθενά. Μ' αὐτὰ θέλω νὰ τονίσω πόσο δύσκολη καὶ παρακινδυνευμένη εἶναι μιὰ ὀριστικὴ ἀποτίμηση τοῦ ἔργου τοῦ Μπέργκμαν.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ στυλ, ὁ Μπέργκμαν ἐγκαταλείπει ἐδῶ τὸ μπαρόκ καὶ τὸ δυσκολονόητο συμβολισμό, ποὺ μεταχειρίζεται σὲ προηγούμενες ταινίες του (ὅπως τὸ «Πρόσωπο», τὸν «Κύκλο τοῦ ἀπογεύματος», τὴν «Ἑβδομῆ σφραγίδα» κ.ἄ.) καὶ κατεβαίνει σὲ πιὸ ἀνθρωπινότερες κλίμακες. Μιὰ λιτὴ καὶ ἀφαιρετικὴ γλῶσσα καὶ μιὰ ἑξαιρετικὴ ἐκφραστικὴ πειθαρχία καὶ οἰκονομία συνεισφέρουν σημαντικὰ στὴν ἀρτιότητα αὐτῆς τῆς ταινίας. Εἶναι θαυμαστὸς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Μπέργκμαν ἔδωσε ζωὴ καὶ γήϊνη φρεσκάδα, σ' ἕνα τόσο πολύπλοκο θέμα, ἂν κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά εἶναι καταφανῆς ἡ «οὐδετερότητα» μὲ τὴν ὁποία τὸ ἀντιμετωπίζει (πολλοὶ ὑποστηρίζουν πὼς ὁ Μπέργκμαν πάσχει ἀπὸ ἕνα «κόμπλεξ οὐδετερότητας»). Ὅπως παρατηρεῖ ὁ κριτικὸς τοῦ περιοδικοῦ «Τάϊμ»: «ἡ νέα δυνατότητα τοῦ Μπέργκμαν ν' ἀγγίζει τὶς καρδιές μας δὲν εἶναι ἀπεριόριστη, δὲν εἶναι μιὰ ὠκεάνεια ἀγάπη γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (. . .) διοχετεύει πάντως κάμποσο ζεστὸ αἷμα στὶς ἀρτηρίες τῶν χαρακτήρων του». Αὐτὴ ἡ ταινία, ἀσφαλῶς, εἶχε καταστρώθει νὰ ξετυλιχθεῖ σ' ἕνα ἀπλὸ καὶ γεμάτο εἰλικρίνεια καμβῆ, τὰ ψυχρὰ ὅμως φίλτρα τοῦ διανοούμενου, ἐμπόδισαν τὸν Μπέργκμαν στὸ νὰ ἀφομοιώσει ὀλοκληρωτικὰ τὸν κόσμον ποὺ δείχνει καὶ νὰ ἐπικοινωνήσει μ' ὅλους ἐμᾶς ποὺ εἶδαμε τὴν ταινία του. Ὁ Μπέργκμαν πάντα στέκεται σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ θέμα του, καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ μᾶς κρατᾶει ὅλους σὲ ἀπόσταση. Εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα ἕνας διανοούμενος καὶ ὄχι ἕνας λαϊκὸς ποιητής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Ε' ΤΟΜΟΥ

(ΤΕΥΧΗ 25-30, ΝΟΕΜΒΡΗΣ 1963—ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1964)

I. ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

A' ΠΟΙΗΣΗ

Ἀράγης Γ.	Ἐάν πέρασαν	Σελ. 97
Γιατρομανωλάκης Γ.	Συνείδηση χειμῶνα	75
	Ἄλλο τραγούδι	76
Γκιζίκη Χ.	Ἡ κλεψύδρα	12
	Ἄδιέξοδο	12
Δάλλας Γ.	Μνήμη Τ.Φ.Κ.	1
	Σάν τόν ξιφία	57
	Μετανάστης 1963	58
	Ὁ νέος σοφιστής	58
	Night club	59
	«Χαίρειν»	59
Δημητρίου Π.	Τῆς μοναξιάς	8
	Πάρτυ	153
	Εἰκόνα	153
	Κάτοπτρα	153
Καραβίδας Γ.	Ὁ ψεύτικος θάνατος	141
	Καταπονητισμός	141
Καραγεωργίου Τ.	Νύχτα	221
Καρβέλης Τ.	Τὸ καλοκαίρι ἐφέτος ἔπεσε πικρὸ	184
	Δὲν εἶναι ὁ θάνατος	184
Κούσουλας Λ.	Φιλισταῖοι	171
Μητσοτάκης Κ.	Καλοκαιρινὴ Ἐνόραση	154
	Ἴκεσία	155
Νικολαΐδης Κ.	Τ' ἀντρεϊώμενα παλληκάρια	110
Σούλη Α.	Πόλεμος	139
	Ἡ ἐπίσκεψη	139
	Μισόστρατα	140
	Τὸ παραμῦθι	140
Τζάλλας Λ.	Ἀμφιβολίες	40

β'

	Ἐλπίδες	84
Τζούλης Θ.	Σῶμα καὶ ψυχὴ	99
	Μὲ τὰ μηλάνθια	102
Φραγκούλης Γ.	Τομὴ	22
	Κρίσεις γιὰ ἓνα βεγγαλικὸ	80
	Ἐπίλογος	181
Χουλιάρης Ν.	Ἐξῶστες	35
	Τὰ σαντάλια τῆς φυγῆς	138
Χωρίτης Ε.	Κύπρος 1964	49

Β' ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀράγης Γ.	Τὰ πλακάτ.	Σελ. 17
Κοκκαλίδου—Ναχμία Ν.	Τὸ «Μισουράκι»	85
Λώλης Ν.	Μηχανοδηγὸς στὰ φορτηγὰ τραίνα	116
Μηλιώνης Χ.	Στὸ φαράγγι	3
Στοιμάτης Σ.	Τὰ χρώματα τῆς ἴριδας	60
Τζάλλας Κ.	Ὁ Καταδότης	103
	Τὰ πουλιὰ	215
Τζάλλας Λ.	Ὁ Γκάγκα—Ντίν	77
Φουριώτης Α.	Ἀπὸ τὰ «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ὀδυσσεῆα»	25
Χωρίτης Ε.	Ἀγάπη μου στὴν καταχνιά	182

Γ' ΘΕΑΤΡΟ

Μηλιώνης Χ.	Σὲ μιὰ ἄκρη τῆς λίμνης ἢ ὅταν βουλιάζει τὸ πλοῖο	Σελ. 143
Σούλη Α.	Ἀπὸ τὴν «Ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης»	222

Δ' ΚΡΙΤΙΚΗ — ΜΕΛΕΤΗ

Ἀράγης Γ.	Μοντέρνα ποίηση καὶ κοινὸ	Σελ. 13
Βλαχοδημήτρης Θ.	Ἡράκλειτος	185
Θεοχάρης Ι.	Ὁ Χρόνος καὶ τὸ πνεῦμα	81
Λεοντάρης Α.	FRANZ KAFKA ὁ συνθέτης τοῦ ἀδιεξόδου	119
Στοιμάτης Σ.	Στοχασμὸς καὶ δράση	112
Χατζοπούλου—Καραβία Α.	Ἡ μεταπολεμικὴ γενιά στὴ Γερμανικὴ λογοτεχνία	156

II. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

A' ΠΟΙΗΣΗ

	α' Ἀρχαῖοι	
Εὐριπίδης:	Ἀπὸ τὸν Ἴωνα (Μετ. Γιάννης Δάλλας)	Σελ. 205
	β' Ξένοι	
Λῶρενς Δ.	Νυχτερίδα (Μετ. Ε. Παπαδοπούλου)	23
᾽Ωντεν Γ.	Ἀτλαντίδα (Μετ. Δημ. Ἀγγ. Γέροντας)	66

B' ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

	α' Ἀρχαῖοι	
Αὐρήλιος Μ.	Κοίταξε καὶ τ' ἀνθρώπινα (Μετ. Φ. Μακαρίου)	169
Ἐπιγροφές:	Ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές τῆς Δωδώνης (Μετ. Χ. Μηλιῶνης)	177
Ἡρόδοτος:	Βίος καὶ πολιτεία τυράννων (Μετ. Κ. Βλάχος)	37
	β' Ξένοι	
Κάφκα Φ.	Ὁ μαέστρος τῆς πείνας (Μετ. Φ. Τουλούπης)	129
Σάλιντζερ Τζ.	Ὁ φύλακας τοῦ χωραφιοῦ (Μεταφρ. Λεῖα Χατζοπούλου—Καραβία)	73
Σεργκίν Ζ.	Τὸ πάρτυ τῆς Τερέζας (Μεταφρ. Λεῖα Χατζοπούλου—Καραβία)	10

Γ' ΚΡΙΤΙΚΗ

Οὐάϊτ Ε.	Λογοτεχνικὸς δοκιμαστής (Μετ. Ν. Λῶλης)	Σελ. 45
----------	---	---------

III. Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Σταμάτης Σ.	Ἄλντους Χάξλεϋ	167
Τζούλης Θ.	Ν. Α. Ἀσλάνογλου «Ποιήματα γιὰ ἓνα καλοκαίρι»	46
	Ν. Σπάνια «Γλυκὸς τρόμος»	93
	Ἄγγ. Φωκᾶ «Γύψινη ζωὴ»	93
Παπαχρόνης Λ.	Μπέργκιμον: «Ἡ πηγὴ τῆς παρθένας»	241

IV. ΑΡΘΡΑ

Σατραπεῖες	1
Ἡ Ἐπιτροπὴ	49
Τὰ νέα μέτρα	97

V. ΧΡΟΝΙΚΑ

Τὸ Νόμπελ τοῦ 63 καὶ ἡ Ἀκαδημία — Ἡ ὑποδοχὴ—Φεστιβάλ Θεο)νίκης—«Ἐν- μίσση» —Μιὰ ἐπιστολὴ	Σελ. 41
«Κρίση» σεναριογράφου—«Ἄλλος γιὰ τὸ Σούλι» —Περὶ εὐσυνειδησίας —Εὐνοιο- κρατία —Οἱ μεταφράσεις τῆς κ. Ἑλλης Λαμπρίδη	88
Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση —Ἐπάρ- χουμε καὶ θὰ ὑπάρχουμε —Ἄ Ἡλιος τῆς Δωδώνης —Περὶ λεβεντίας — Σκουφάς καὶ «Σκουφάς» —Ἀθλιότητες	161
Τὸ θέατρο καὶ ἡ Ἐπαρχία	233
Ἄκόμα δὲ σήμανε;	234
Κλέων Παράσχος —Φιλοσοφικὴ Σχολὴ στὰ Γιάννινα —Ἐποψήφιος Λογιόλα	235
Ἄ Γκρέκο στὰ Σχολεῖα μας — Αἱ δύο ὄρφανα	236
Ἄ πατριὸς τῶν «Ἀτρειδῶν» —«Οἱ στί- χοι παρέχουν ἐλπίδες»	237
Ἄ Βηλαράς	238
Κεῖται ἢ οὐ κεῖται; —Τρωτὰ τοῦ Ἐπαρ- χιακοῦ Τύπου	239
Μὲ Περσικὰ πασέτα δὲν μετριέται ἡ ποιή- ση —«Φιλισταῖοι» καὶ Γιεφτρουσένκο	240